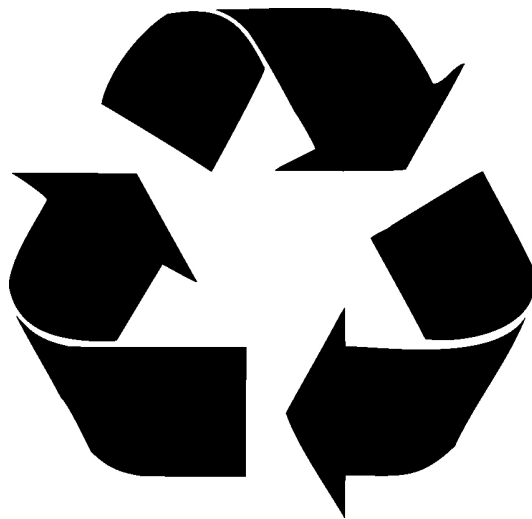

Master Thesis opleiding Media & Journalistiek
Faculteit der Historische- en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam

Onderwerp : Raakt anciënniteit uit de tijd? Uittrekselsites en de literatuurkeuze
van middelbare scholieren
Door : Dhr J. van Lijjt, 253117
Datum : Rotterdam, 31 augustus 2005
Begeleider : Dr. M.N.M Verboord
2^e lezer : Prof.dr. M.S.S.E. Janssen
Cijfer : 8

Master Thesis
Master Media & Journalistiek

‘Raakt anciënniteit uit de tijd?’
Uittrekselsites en de literatuurkeuze van middelbare scholieren
(Code MV2)

Door: Joost van Luijt (253117)
Begeleidend docent: Dr. M.N.M. Verboord
Tweede lezer: Prof. dr. S. Janssen
Collegejaar: 2004-2005

Voorwoord

Voor de aanvang van deze thesis gaat een speciaal woord van dank uit naar dr. Marc Verboord. Hij heeft als begeleidend docent tijdens het schrijven van mijn thesis nooit verzaakt zijn waardevolle suggesties en deskundige oordeel te geven. Zijn rol is van doorslaggevend belang geweest bij de totstandkoming van deze thesis.

Mijn dank gaat natuurlijk ook uit naar drs. Selina Choo, met wie ik samen een deel van het onderzoek voor deze thesis heb verricht alsmede een tweetal gezamenlijke hoofdstukken heb geschreven. Ik feliciteer haar bij deze met de toetreding in de 'diehard enquête-scene'!

De leerlingen, de docenten op de scholen, de beheerders van de uittrekselsites en alle betrokkenen bij het onderzoek wil ik bedanken voor hun medewerking en belangstelling.

Ik wil graag mijn vriendin bedanken voor al haar hulp en steun bij het schrijven van deze thesis. Haar vader bedank ik voor het ter beschikking stellen van de noodvoorzieningen op ICT-gebied.

Ten slotte ben ik mijn ouders dankbaar dat ze me de mogelijkheid boden om te studeren.

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1. INLEIDING	4
1.1 Inleiding en onderzoeksthema	4
1.2 Probleemstelling en deelvragen	6
1.3 Wat is de relevantie van dit onderzoek?	8
1.4 Indeling van de thesis	9
HOOFDSTUK 2. THEORETISCH KADER	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Opkomst van ICT	11
2.3 Mediagebruik van jongeren	16
2.4 Conclusie	20
HOOFDSTUK 3. ONTWIKKELINGEN IN HET LITERATUURONDERWIJS	22
3.1 Inleiding	22
3.2 Ontwikkelingen in het Literatuuronderwijs	22
3.3 Het leesdossier	24
3.4 ICT en onderwijs	27
3.5 Conclusie	28
HOOFDSTUK 4. UITTREKSELSITES	29
4.1 Inleiding	29
4.2 Uittrekselsites	29
HOOFDSTUK 5. LITERAIRE KEUZES VAN VERSCHILLENDE GENERATIES LEERLINGEN	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Classificatie van literaire auteurs naar anciënniteit	34
5.3 Dataverzameling 1: Oudere generaties leerlingen	39
5.4 Dataverzameling 2: Huidige generatie leerlingen	42

5.5 Conclusie	46
HOOFDSTUK 6. DATAVERZAMELING	51
6.1 Inleiding	51
6.2 Onderzoeksopzet	51
6.3 Dataverzameling	51
6.4 Materiaal	54
6.5 Resultaten	54
6.6 Conclusie	62
HOOFDSTUK 7. INTERVIEWS MET SECTIEHOOFDEN NEDERLANDS	64
7.1 Procedure	64
7.2 ICT-voorzieningen	64
7.3 Interviews	65
7.4 Conclusie	67
HOOFDSTUK 8. DATA-ANALYSE	68
8.1 Inleiding	68
8.2 Verklarende variabelen	69
8.2.1 ICT: vaardigheden en bezit	69
8.2.2 Internetgebruik	74
8.2.3 Uittrekselsites	77
8.2.4 Leesgedrag	81
8.3 Afhankelijke variabele	83
8.4 Resultaten	87
HOOFDSTUK 9. CONCLUSIE	94
9.1 Inleiding	94
9.2 Samenvatting uitkomsten	94
9.3 Discussie	95
9.4 Suggesties voor verder onderzoek	98
LITERATUUR EN BRONNEN	99

BIJLAGEN	103
Bijlage 1. Email aan uittrekselsites	104
Bijlage 2. Overzicht van uittrekselsites	105
Bijlage 3. Vrij Nederland 15-07-1978 (top 50)	106
Bijlage 4. Vrij Nederland 15-07-1978, meest gelezen schrijvers (top 30)	107
Bijlage 5. Diepzee 1986 (top 100)	108
Bijlage 6. Diepzee 1989 (top 100)	111
Bijlage 7. Diepzee 1993 (top 100)	114
Bijlage 8. Diepzee 1997 (top 100)	117
Bijlage 9. HP / De Tijd 19-04-2002: Meest gelezen titels op de leeslijsten (top 10)	120
Bijlage 10. HP 19-04-2002: De meest gelezen schrijvers, in rapportcijfers (top 30)	121
Bijlage 11. Auteurs met >1 titel 1978-1997	122
Bijlage 12. Scholieren.com opvragingen 2000 (top 100)	125
Bijlage 13. Scholieren.com opvragingen 2004 (top 100)	128
Bijlage 14. Scholieren.com 2000, auteurs met meerdere titels in top 100	131
Bijlage 15. Scholieren.com 2004, auteurs met meerdere titels in top 100	132
Bijlage 16. Uniek bereik scholieren.com (februari 2002 t/m december 2004)	132
Bijlage 17. samenvattingen.com ‘top 50 meest populaire titels Nederlands’ (23-05-05)	133
Bijlage 18. collegenet.nl: ‘top 150 Nederlands’, alfabetisch (23-05-05)	134
Bijlage 19. Studentonly.nl ‘top tien meest populaire boekverslagen van dit moment’ (23-05-05)	139
Bijlage 20. Brief aan sectiehoofden Nederlands	139
Bijlage 21. Enquêteboekje ‘Internet en leesdossier’	140
Bijlage 22. Insteekvellen ‘Internet en leesdossier’	161
Bijlage 23. Door respondenten gelezen voorgelegde auteurs	165
Bijlage 24. Door respondenten spontaan genoemde auteurs	166
Bijlage 25. Auteurs met meerdere titels bij door respondenten voorgelegde auteurs	167
Bijlage 26. Auteurs met meerdere titels bij spontaan genoemde auteurs	168

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Inleiding en onderzoeksthema

De verspreiding van ICT, informatie- en communicatietechnologie, is sinds de tweede helft van de jaren negentig flink toegenomen. In 1990 had 46% van de jongeren van 12 tot en met 19 jaar thuis de beschikking over een computer. In 2003 was dit al opgelopen tot 97%.¹ Minstens zo indrukwekkend is de toename van het aantal breedbandinternetaansluitingen: in de afgelopen jaren is het bijna vanzelfsprekend geworden dat er in de thuissituatie de beschikking is over breedbandinternet: begin 2005 had meer dan 80% van de Nederlandse huishoudens zo'n aansluiting.² Niet alleen in de thuissituatie, ook op middelbare scholen zijn de ICT-voorzieningen explosief toegenomen: de bibliotheken zijn massaal omgebouwd tot met pc's en internet ingerichte 'mediatheken'.

Jongeren kunnen goed overweg met de talloze mogelijkheden die ICT biedt. Ze beschikken over goede 'digitale vaardigheden' en nemen het initiatief als het gaat om tijdsbesteding aan internet. Niet verwonderlijk zijn dan de angstige geluiden die te horen zijn als het gaat om het gebruik van de traditionele media, zoals kranten, tijdschriften en boeken. Deze media zouden wel eens verdrongen kunnen worden door het gebruik van internet. Vaak wordt deze zorg expliciet geuit in de vermeende teloorgang van literaire bagage van jongeren: ze zouden minder of zelfs geheel niet meer in boeken lezen.³ Het literatuuronderwijs gaat voor een deel mee in deze kritiek: zo zouden docenten zich nogal eens zorgen maken over het voortbestaan van de literaire canon.⁴ Toch draagt het literatuuronderwijs zelf ook verantwoordelijkheid voor de verminderde interesse in het literaire erfgoed. In 1998 is de Tweede Fase in het voortgezet onderwijs ingevoerd, een gevolg hiervan is dat de vrijheid van docenten om hun eigen lessen in te vullen is afgenomen. Leerlingen moeten in het kader van de Tweede Fase zelfstandiger leren werken, waardoor er minder mogelijkheid is voor de docenten om hun eigen literatuuropvattingen over te brengen op de leerlingen: dit leidt tot een benadering van literatuuronderwijs die meer op de leerling is afgestemd. De leerlingen hebben dus meer vrijheid gekregen om hun eigen voorkeuren te uiten.⁵ Niet de belangrijke werken uit de canon moeten overheersen in het leesdossier, maar boeken die leerlingen zelf graag willen lezen, zo stellen de voorstanders van de Tweede Fase. Tegenstanders zien een teloorgang van 'het erfdeel', de canon, en vragen zich af of leerlingen wel in staat zijn om zelf hun eigen literatuurkeuze te maken. Leerlingen zouden volgens de tegenstanders mogelijk belangrijk geachte literaire werken links laten liggen. Aanhangers van een alternatieve visie stellen voor om de literaire canon te vernieuwen: door bijvoorbeeld meer vrouwelijke of jongere auteurs op te nemen. Het voortgezet onderwijs zou meer ruimte moeten bieden aan teksten die duidelijker aansluiten bij de ervaringswereld van

¹ Huysmans, De Haan, & Van Den Broek (2004: 96).

² Breedband is de verzamelnaam voor 'snelle' internetverbindingen via kabelaansluiting, ADSL-aansluiting of glasvezelaansluiting. Dialogic (2005: 14).

³ Goede (2004) en: Neervoort (1998).

⁴ Dautzenberg (2001).

⁵ Verboord (2003: 79).

jongeren.⁶ Zo zouden de verplichte literaire werken in de achting van jongeren kunnen stijgen.

Internet speelt ook een specifieke rol binnen het literatuuronderwijs. Leerlingen mogen sinds de invoering van de Tweede Fase vaak zelf kiezen welke literaire werken zij willen lezen voor het leesdossier. Een belangrijk hulpmiddel bij die te maken keuze is internet. Gingen middelbare scholieren vroeger naar de bibliotheek om voor de boekverslagen naar uittreksels te zoeken in uittrekselboeken, tegenwoordig gebeurt dit voor een belangrijk deel via internet. Er zijn een aantal grote populaire uittrekselsites waar voornamelijk uittreksels en samenvattingen van literatuur aangeboden worden. Sites als deze zijn in het bezit van particulieren of uitgeverijen en de kosten worden door 'banners' (advertenties op de site) opgevangen, want vaak zijn de uittreksels gratis te bekijken of 'printvriendelijk' uit te draaien. Er kan op dit soort sites eenvoudig naar uittreksels, maar ook naar werkstukken gezocht worden door op trefwoord (auteur, titel of onderwerp) te zoeken. De zoekresultaten worden alfabetisch weergegeven en er wordt bij elk uittreksel aangegeven uit hoeveel woorden het uittreksel bestaat, wat het niveau is (bijv. '3havo', '5vwo') en wat de kwaliteit van het uittreksel is (meestal op een schaal van 1 tot 5). De kwaliteit van de uittreksels wordt door bezoekers van de sites beoordeeld. De grootste en meest populaire site is www.scholieren.com; op deze site zijn uittreksels te vinden van Nederlandse, Engelse, Duitse en Spaanse literatuur. De site beschikt over een database met, op het moment van schrijven, 16874 uittreksels en 20647 werkstukken.⁷ Gemiddeld worden er per maand op [scholieren.com](http://www.scholieren.com) meer dan een miljoen uittreksels van Nederlandse literatuur opgevraagd.

Een groot verschil tussen de 'ouderwetse' uittrekselboeken en de uittrekselsites is dat de uittrekselboeken professioneler zijn dan de sites. De boeken worden geschreven door docenten of taalkundigen, de sites zijn interactief: gebruikers kunnen zelf hun eigen uittreksels op de site laten plaatsen. Die gebruikers zijn vaak scholieren die hun nog niet gecorrigeerde werk ter beschikking stellen, de kwaliteit kan dus zo nu en dan in twijfel worden getrokken. Natuurlijk zijn er uitzonderingen op de regel; zo worden er op de uittrekselsite collegenet.nl ook uittreksels door docenten geschreven, maar voor het opvragen van deze uittreksels moet wel (een gering bedrag) betaald worden. De sites zijn grofweg in twee categorieën onder te verdelen: enerzijds zijn er sites waar alleen uittreksels en verslagen kunnen worden bekeken, anderzijds zijn er sites waar naast deze zaken ook nog een chatbox is, informatie over films en muziek kan worden geraadpleegd, prijsvragen worden gehouden, en een levendig forum bezocht kan worden waarin allerlei onderwerpen de revue passeren. Beide categorieën sites worden veelvuldig bezocht.

Het is niet ondenkbaar dat de opkomst van deze sites gevolgen heeft voor scholieren in het voortgezet onderwijs. Die scholieren bezoeken dit soort sites massaal, als we de bezoekersaantallen op die sites mogen geloven. Dit bezoek in combinatie met het grote aanbod van uittreksels en de grotere keuzevrijheid van de leerling ten aanzien van het leesdossier zou gerelateerd kunnen zijn met het leesgedrag van leerlingen. Het onderzoeksthema van deze thesis is gericht op deze vermeende samenhang; er zal worden uitgezocht wat de relatie is tussen die uittrekselsites en het leesgedrag van havo- en vwo-scholieren ten aanzien van het leesdossier Nederlands. Daarnaast rijst de vraag hoe er tijdens de literatuurles op school omgegaan wordt met dergelijke sites. Door de invoering

⁶ Moerbeek (1998: 49).

⁷ <http://www.scholieren.com> [23 mei 2005].

van de Tweede Fase is de leerling meer centraal komen te staan, waardoor de mogelijkheid is ontstaan om zelf een eigen keuze te maken ten aanzien van de te lezen boeken voor het leesdossier. Of dit ook betekent dat de omgang met uittrekselsites is gerelateerd aan literaire keuzes van leerlingen of dat de sites door docenten in het literatuuronderwijs onder hun aandacht worden gebracht, zal moeten blijken uit deze thesis.

1.2 Probleemstelling en deelvragen

Een mogelijk gevolg van de veranderingen in het literatuuronderwijs enerzijds en de opkomst van de uittrekselsites anderzijds is dat leerlingen vaker dan voorheen literaire werken voor het leesdossier kiezen die zij leuk vinden om te lezen. De grotere keuzevrijheid zou tot gevolg kunnen hebben dat leerlingen eerder kiezen voor recent gedebuteerde auteurs met een modernere schrijfstijl en thematiek die meer aansluit bij de belevingswereld van jongeren, dan voor de literaire zwaargewichten die al een aantal generaties de scepter zwaaien. Omdat het aanbod op uittrekselsites sterk door leerlingen wordt bepaald, kan het internetgebruik van deze leerlingen van belang zijn wanneer zij met behulp van uittrekselsites literaire werken voor het leesdossier kiezen.

Probleemstelling: In welke mate is het type auteurs dat de huidige generatie havo- en vwo-leerlingen voor hun leesdossier Nederlands lezen gerelateerd aan hun ICT-gebruik?

De probleemstelling wordt uitgesplitst in twee onderzoeksvragen: een retrospectieve vraag en een vraag waarvoor recente gegevens zullen worden onderzocht. De eerste onderzoeksvraag betreft de veranderingen door de tijd in de keuzes die uiteenlopende generaties of cohorten leerlingen maken voor het leesdossier.

Onderzoeksvraag 1: Leest de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs, die beschikt over uittrekselsites, een ander type auteurs dan vroegere generaties leerlingen die geen uittrekselsites hadden?

Vroegere generaties leerlingen beschikten niet over uittrekselsites, deze leerlingen waren overgeleverd aan uittrekselboeken en uittreksels van andere leerlingen of ze gebruikten in het geheel geen uittreksels voor hun leeslijst. De huidige generatie leerlingen lijkt er beter vanaf te komen, omdat deze leerlingen een grotere en meer diverse keuze kunnen maken uit bijvoorbeeld uittrekselsites, uittrekselboeken en uittreksels van andere leerlingen. ICT-gebruik is exclusief verbonden met de huidige generatie, het is dus niet van toepassing op vroegere generaties leerlingen. Er wordt bij de eerste onderzoeksvraag niet vastgesteld wat de invloed van de uittrekselsites is. Bij deze vraag wordt alleen onderzocht of er de afgelopen decennia veranderingen zijn waar te nemen in het gekozen type auteurs door leerlingen in het voortgezet onderwijs. Alleen met behulp van retrospectieve gegevens is deze vraag te beantwoorden; deze gegevens worden geraadpleegd om inzicht te krijgen in de keuzes van vroegere generaties leerlingen. Voorafgaand aan het onderzoek ten behoeve van de eerste onderzoeksvraag zou verondersteld kunnen worden dat er door de huidige generatie leerlingen andere auteurs

worden gelezen dan door vroegere generaties. Die uitkomst heeft in het licht van de centrale probleemstelling louter betekenis in beschrijvende zin: vertoont de huidige generatie leerlingen überhaupt een ander soort leesgedrag? Het is dan niet duidelijk waardoor die verandering tot stand is gekomen. Mogelijk is een dergelijke verandering door het gebruik van de uittrekselsites tot stand gekomen. Definitief uitsluitsel valt hierover niet te geven omdat allereerst precieze gegevens over vroegere leerlingen ontbreken en ten tweede omdat de opkomst van internet voor alle huidige leerlingen geldt; er is geen 'controle'-groep die niet is blootgesteld aan deze verandering. Een indicatie van de samenhang is wel te verkrijgen door onderscheid te maken tussen de weiniggebruikers en de veelgebruikers binnen de huidige generatie leerlingen. Binnen deze generatie zou op basis van de mate van hun ICT-gebruik en de mate van hun gebruik van de uittrekselsites kunnen worden onderzocht of er samenhang bestaat tussen ICT- en uittrekselsitegebruik en hun literaire keuzes. Hiervoor is een tweede onderzoeksvraag opgesteld.

Onderzoeksvraag 2: Wat is de mate van ICT-gebruik in het algemeen en het gebruik van de uittrekselsites in het bijzonder, en welke samenhang bestaat er tussen dit gebruik en het type auteurs dat door leerlingen gelezen wordt?

In tegenstelling tot de eerste onderzoeksvraag worden er bij deze onderzoeksvraag nieuwe gegevens verzameld. Er zal een enquête onder leerlingen gehouden worden over de vijf meestgebruikte uittrekselsites. De gegevens die op deze manier verkregen worden hebben betrekking op de huidige generatie leerlingen in het middelbaar onderwijs. Omdat de tweede onderzoeksvraag uit meerdere facetten bestaat, zoals de mate van ICT-gebruik, het uittrekselsitegebruik en leesgedrag, wordt deze uitgesplitst in de volgende deelvragen:

- Op welke manier is het ICT-gebruik van de huidige generatie leerlingen gerelateerd aan hun uittrekselsitegebruik?
- Wat voor samenhang bestaat er tussen de mate van het ICT-gebruik en het leesgedrag van de huidige generatie leerlingen?

Op de achtergrond van deze twee deelvragen speelt de relatie met factoren als digitale vaardigheden, gebruiksmogelijkheden en digitaal bezit (de beschikbaarheid van een pc met internetaansluiting) een rol. Deze zaken komen ook aan de orde in het onderzoeksdebat over de vervanging van de oude media door de nieuwe media. De algemene hypothese luidt dat er tegenwoordig door de leerlingen meer moderne auteurs worden gelezen en dat deze keuze het gevolg is van het gebruik van en het aanbod op die uittrekselsites. Onder 'moderne auteur' wordt een auteur verstaan die recent debuteerde en een modernere schrijfstijl heeft. De thematiek in de werken van moderne auteurs sluit beter aan bij de belevingswereld van jongeren dan de thematiek in werken van oudere generaties auteurs. De gelezen werken voor het leesdossier zouden niet meer worden opgesteld op basis van anciënniteit (rangorde naar diensttijd), maar op basis van andere factoren. Die factoren zouden bijvoorbeeld de meest opgevraagde uittreksels op de sites kunnen zijn, de eigen keuzes van de leerlingen of het aanbod op de uittrekselsites. De opmars van de uittrekselsites en het gebruik hiervan zal worden belicht aan de hand van

een theoretische achtergrond waarin de opkomst, verspreiding en integratie van ICT en de ontwikkelingen in het literatuuronderwijs in kaart worden gebracht.

1.3 Wat is de relevantie van dit onderzoek?

Theoretische relevantie

De invloed van internet op jongeren is bijzonder groot; zij lijken zich het snelst van alle leeftijdsgroepen aan te passen aan dit medium. Hun vrije tijd wordt voor een groot deel in beslag genomen door het gebruik van internet. Dit was de conclusie in het SCP-rapport 'Van huis uit digitaal': *“Als de huidige generatie jongeren het verdient als digitale generatie aangeduid te worden, dan is het, naast het veelvuldig mobiel bellen en sms-en, wel om dit frequente gebruik van internet”*.⁸ Een groot deel van de havo- en vwo-leerlingen gebruikt dagelijks internet, het meest voor email en surfen, gevolgd door chatten en het downloaden van muziek. Dit rapport dateert echter van 2002, en de verwachting is dat er in de drie jaar sinds het rapport is verschenen, mede door de enorme toename van breedbandaansluitingen, steeds meer gebruik wordt gemaakt van internet.⁹

De theoretische relevantie van deze thesis kan bestaan uit het leveren van een bijdrage aan het verklaringsmodel van de invloed van ICT op leefstijlen en op keuzes in cultureel gedrag.¹⁰ Gegevens over de frequentie van internetgebruik geven aan dat de toename van die frequentie tot een andere indeling van de vrije tijd leidt.¹¹ Veranderingen op het gebied van ICT zouden tot gevolg kunnen hebben dat leefstijlen van individuen veranderen. Omdat de huidige generatie jongeren wordt aangemerkt als 'digitale generatie' is het onderzoeken van die groep dus relevant voor de verandering van leefstijlen. ICT is ook van invloed op keuzes in cultureel gedrag. Een vrees van veel sociologen was dat de traditionele massamedia (tijdschriften, radio en televisie) de zogenaamde 'goede smaak' (ofwel de 'high culture') zouden 'massificeren'. Het gevolg van de invloed van de massamedia, die door winstgerichte organisaties uitgebaat worden, zou een homogene, banale stroom aan culturele producten zijn. Hierdoor zou een 'low culture' de overhand nemen op de 'high culture'. Sinds 1980 is er echter door een veranderende vraag van de consument meer differentiatie van culturele massaproducten gekomen, waardoor er meer diversiteit is ontstaan. Het internet is een mooi voorbeeld van een medium dat zich eigent voor diversiteit. Omdat het online zetten van informatie relatief goedkoop en laagdrempelig is, werd er aanvankelijk gedacht dat het internet de informatiestroom zou democratiseren en dat culturele industrieën als gevolg geherstructureerd zouden worden. Een efficiëntere distributie van informatie zou hieraan ten grondslag liggen.¹² In deze thesis zal, weliswaar voor een klein onderwerp, empirisch onderzocht worden of internetgebruik inderdaad een 'andere' smaak oplevert. Hierbij moet worden opgemerkt dat een 'andere' smaak geen 'slechtere' smaak betekent. De 'andere' smaak kan zich voordoen bij leerlingen die met behulp van uittrekselsites beter

⁸ De Haan & Huysmans (2002a: 69-70).

⁹ De Haan & Huysmans (2002b: 42).

¹⁰ DiMaggio et al (2001: 307-336).

¹¹ De Haan & Huysmans (2002b: 53-54).

¹² DiMaggio et al (2001: 325-326).

in staat zijn om auteurs die zij zelf leuk vinden te kiezen voor hun leesdossier. De uittrekselsites zijn interactief en hierdoor zouden leerlingen sneller in contact kunnen komen met uittreksels van de hand van andere leerlingen die ook hebben gekozen voor auteurs die zij zelf leuk vinden.

Praktische relevantie

Praktisch zou dit onderzoek relevant kunnen zijn voor het literatuuronderwijs. Het zou meer inzicht kunnen bieden in de relatie tussen internet en de onderwijspraktijk. Dit onderzoek zou kunnen aantonen dat de leesdossiers Nederlands van middelbare scholieren door het gebruik van uittrekselsites ‘gemoderniseerd’ zijn. In plaats van te kiezen voor een aanbod dat mede bepaald is door de oudere auteurs die hun sporen reeds hebben verdiend en al generaties lang niet van de literatuurlijst zijn weg te denken, zou de huidige generatie leerlingen door het gebruik van de uittrekselsites kiezen voor een aanbod van jongere auteurs die nog niet zo lang geleden debuteerden. Dit zou relevant kunnen zijn voor de manier waarop er in het middelbare literatuuronderwijs wordt omgegaan met dit soort sites. De sites herbergen een enorme hoeveelheid informatie, maar niet alle informatie is even geschikt voor het literatuuronderwijs. Als blijkt dat de sites gevolgen hebben voor het leesgedrag van de leerlingen, dan zou een goede begeleiding door de docent bij het gebruik van die sites geen overbodige luxe zijn.

1.4 Indeling van de thesis

Wat wordt waar behandeld in deze thesis? Na de inleiding volgt het tweede hoofdstuk; in dit hoofdstuk zal er aandacht worden besteed aan de opkomst van ICT en het mediagebruik van jongeren. In hoofdstuk drie worden de ontwikkelingen in het literatuuronderwijs behandeld. Het vierde hoofdstuk geeft een overzicht van de meest bezochte uittrekselsites. Hoofdstuk vijf behandelt de literaire keuzes die uiteenlopende generaties of cohorten leerlingen hebben gemaakt voor het leesdossier. In dit hoofdstuk wordt ook kort ingegaan op eerder onderzoek naar classificaties en criteria voor moderniteit. Aan de hand van twee dataverzamelingen zal in dit hoofdstuk de eerste onderzoeksvraag worden beantwoord. Voor de tweede onderzoeksvraag is een enquêteonderzoek onder scholieren in het voortgezet onderwijs gehouden. Het zesde hoofdstuk beschrijft de opzet en de uitvoering van de dataverzameling voor dit enquêteonderzoek. Voorafgaande aan het enquêteonderzoek zijn interviews met sectiehoofden Nederlands gehouden, deze komen aan de orde in hoofdstuk zeven. Hoofdstuk acht behandelt vervolgens de data-analyse van het enquêteonderzoek. Dit hoofdstuk wordt besloten met een antwoord op de tweede onderzoeksvraag. In hoofdstuk negen ten slotte zullen de resultaten van de in dit onderzoek geformuleerde onderzoeksvragen en probleemstelling worden verklaard.

Enkele gedeelten van deze thesis zijn ontstaan uit een duo-project: Selina Choo en Joost van Luijt verrichtten beide een soortgelijk onderzoek naar het gebruik van uittrekselsites door scholieren in het voortgezet onderwijs. Omdat er onderzoek werd gedaan naar aanverwante onderwerpen, is er besloten om gezamenlijk een enquête uit te voeren. Het gehele enquêteonderzoek werd eveneens gezamenlijk verricht: zo werd het

opstellen van het enquêteboekje, het zoeken van contact met middelbare scholen en het invoeren van de enquêtes in SPSS op gelijke basis verdeeld. Er werd door allebei een eigen thesis geschreven, maar voor een aantal onderdelen konden de krachten gebundeld worden. Zo werden hoofdstuk 4 ('Uittrekselsites') en hoofdstuk 6 ('Dataverzameling') gezamenlijk geschreven en opgenomen in beide thesissen.

Hoofdstuk 2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In de probleemstelling die in het vorige hoofdstuk is geformuleerd, wordt gesteld dat er een relatie kan bestaan tussen ICT-gebruik en leesgedrag. In dit hoofdstuk zullen beide onderwerpen de revue passeren. Er wordt naar het type mediagebruik gekeken, waarbij er rekening wordt gehouden met verschillen tussen generaties omdat elke generatie nu eenmaal anders gebruik maakt van media. Speciale aandacht wordt in dit hoofdstuk besteed aan het mediagebruik van jongeren. In de volgende, voor de theoretische achtergrond van deze thesis relevante, paragrafen zullen vragen aan de orde komen, die beantwoord worden met behulp van de aanwezige wetenschappelijke literatuur. Eerst wordt in paragraaf 2.2 de opkomst van ICT behandeld. In deze paragraaf wordt aandacht geschonken aan de verschillen die bestaan ten aanzien van het mediagebruik van verschillende generaties. Ten tweede wordt er bekeken wat nu precies de relatie is tussen de ‘nieuwe media’ en het gebruik van de gedrukte en audiovisuele media. In paragraaf 2.3 wordt het mediagebruik van jongeren behandeld, en zal worden bekeken hoe jongeren omgaan met oude media en nieuwe media. In paragraaf 2.4 ten slotte wordt een conclusie getrokken uit de twee voorgaande paragrafen.

2.2 Opkomst van ICT

Sociale gevolgen van de informatiesamenleving

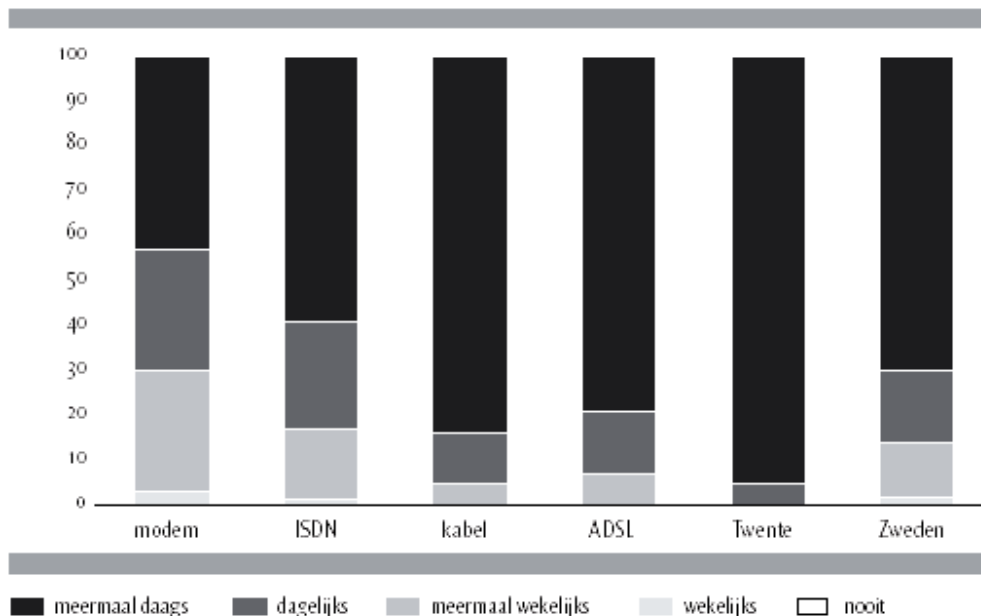
Het Sociaal Cultureel Planbureau is tot op de dag van vandaag bezig met onderzoek naar de invloed van ICT op de maatschappij. In de studie ‘Geleidelijk Digitaal’ wordt er gekeken naar de sociale gevolgen van technologische ontwikkelingen.¹³ Over de invloed van technologie bestaan tegenstrijdige verwachtingen. Er zijn positivistische voorspellingen over de invloed van internet: mensen zouden zich met behulp van internet beter informeren en mondiger worden en de maatschappij waarin zij leven zou hierdoor democratischer worden. Hiernaast bestaan ook minder hoopvolle voorspellingen. Gezien vanuit een macroperspectief wordt gesteld dat het gevaar van ‘information overload’ op de loer zou liggen en dat privacy onder invloed van technische controlemiddelen steeds verder zou verdwijnen. De uitvinding van internet en de microchip begin jaren zeventig van de vorige eeuw, zouden de overgang markeren van een industriële samenleving naar een informatiesamenleving, door Manuel Castells omschreven als netwerksamenleving of postindustriële samenleving.¹⁴

De discussie of er nu wel echt sprake is van een informatiesamenleving of niet zal achterwege gelaten worden in deze thesis. Waar geen discussie over mag bestaan is de enorme opmars van internet gedurende de laatste jaren. Mede door het toenemend aantal breedbandinternetaansluitingen wordt er frequenter gebruik gemaakt van internet en zijn de internet sessies steeds langer geworden. Uit een onderzoek naar breedbandgebruik in

¹³ Steyaert & De Haan (2001).

¹⁴ Webster (2002: 100).

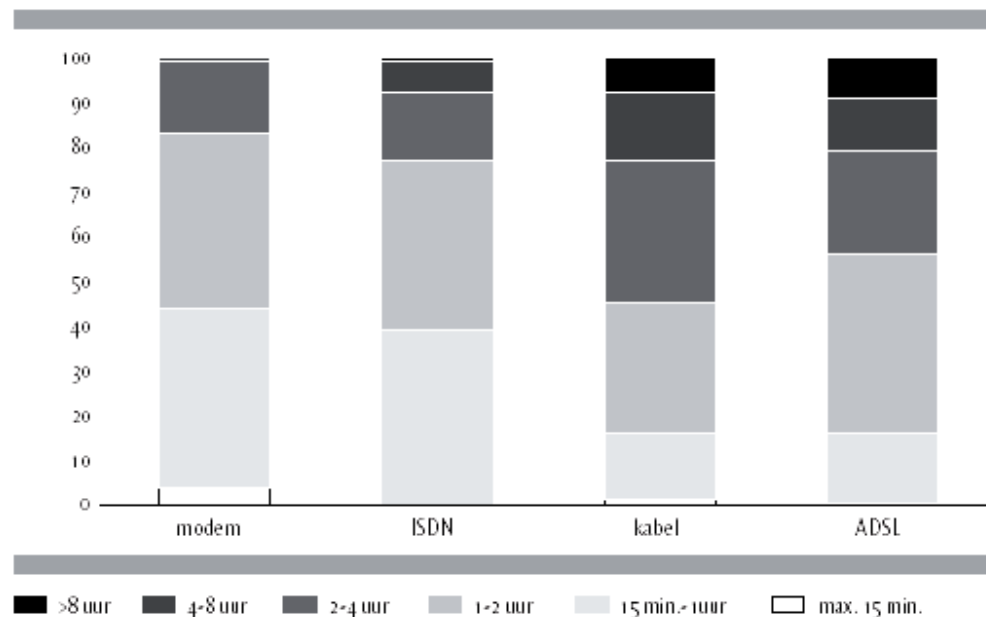
de Nederlandse huishoudens tussen eind 2004 en begin 2005 bleek dat 83% van de respondenten thuis over een breedbandaansluiting beschikte.¹⁵ Er bestaan voor de hand liggende verschillen in gebruiksfrequentie en gebruiksduur tussen de smalband- en breedbandgebruikers van internet. Breedbandgebruikers hebben een kabel-, ADSL- of glasvezelaansluiting op het internet waarmee zij snel grote hoeveelheden informatie kunnen opvragen en onbeperkt online kunnen zijn. Smalbandgebruikers zijn op het internet aangesloten met een modem of een ISDN-verbinding waarmee veel langzamer informatie kan worden opgevraagd dan met een breedbandaansluiting en niet onbeperkt online kan worden gebleven. De breedbandgebruikers zijn meer dagen per week (zie figuur 2.1) en meerdere keren per dag online (zie figuur 2.2) dan de smalbandgebruikers. Uit onderzoek bleek dat studenten in Twente met de beschikking over glasvezelaansluitingen enorm vaak online waren. Breedbandgebruikers hebben over het algemeen langere internet sessies dan smalbandgebruikers (zie figuur 2.2).¹⁶

Figuur 2.1 Frequentie internetgebruik thuis voor privé-doeleinden, 2001 (in procenten).
 Toelichting: Studenten in Twente en inwoners van Zweden zijn in dit onderzoek meegenomen als breedbandgebruikers met een glasvezelaansluiting.
 Bron: De Haan & Huysmans (2002b: 53).

¹⁵ Dialogic (2005: 14).

¹⁶ De Haan & Huysmans (2002b: 53-54).

Figuur 2.2 Gemiddelde tijdsduur van een internetsessie, 2001 (in procenten).

Bron: De Haan & Huysmans (2002b: 53).

De voortschrijding van dat internetgebruik heeft als gevolg dat steeds meer mensen, van alle generaties, vertrouwd raken met ICT. Internet is een groeiend medium met veel voordelen, maar heeft ondanks de populariteit een aantal moeilijk overkombare nadelen. Belangrijke voordelen van internet zijn: interactiviteit, het via één medium snel kunnen raadplegen van een grote verzameling bronnen, de directe toegang tot wereldwijde informatie en de mogelijkheid om te zoeken naar hele algemene tot zeer specifieke informatie. Belangrijke nadelen zijn de nieuwe vaardigheden die nodig zijn om met het medium te kunnen werken, de vereiste investeringen in apparatuur (zowel hardware als software) en het vermeende gevaar van ‘information overload’; er is zoveel informatie voorhanden dat het spoor snel bijster geraakt kan worden. ‘Information overload’ houdt ook in dat de enorme hoeveelheid informatie kan afschrikken en tot gevolg kan hebben dat de gebruiker zich beperkt tot slechts een enkele bron van informatie, waarvan de betrouwbaarheid wederom hoog wordt geschat.¹⁷ Uit onderzoek bleek dat mensen die bij het zoeken naar informatie internet gebruikten veel selectiever naar informatie zochten dan mensen die de traditionele media hiervoor gebruikten. Het waren voornamelijk jongeren en jongvolwassenen die internet raadpleegden voor het zoeken naar informatie.¹⁸

Toegang tot ICT

Internetgebruik is niet slechts een kwestie van het hebben van een computer met internetaansluiting. Van Dijk onderscheidt vier aspecten van toegang tot ICT: motivatie, bezit, vaardigheden en gebruik. Motivatie betekent ook wel: de psychische toegang tot ICT, de affiniteit die men met technologie heeft, de nieuwsgierigheid en de wil om er gebruik van te maken, maar ook de afwezigheid van angst voor een nieuwe technologie.

¹⁷ Ibidem: 110.

¹⁸ Shah et al (2001: 495).

Bezit is de beschikbaarheid van een pc met internetaansluiting, thuis, op school of elders zoals in de bibliotheek of bij vrienden en kennissen. Vaardigheden zijn nodig om op succesvolle wijze met de nieuwe technologie om te kunnen gaan. Gebruik tot slot bestaat uit de mogelijkheden waarover je beschikt om met ICT te kunnen werken: het besteden van tijd aan het werken met ICT is voor dit aspect van belang. Deze vier factoren worden opgevat als voorwaarden voor het ICT-gebruik binnen de samenleving.¹⁹ Deze voorwaarden verhouden zich echter niet op gelijke mate tot verschillende generaties. Zo zijn jongeren over het algemeen digitaal vaardiger dan ouderen. Hoger opgeleiden beschikken over meer vaardigheden dan lager opgeleiden en mensen met een hoger inkomen zijn digitaal vaardiger dan personen met een laag inkomen.²⁰ Het bezit is eveneens ongelijk verdeeld: ouderen beschikken minder vaak over een pc dan jongeren.²¹ Computergebruikers van 65 jaar en ouder schatten zichzelf over het algemeen als minder vaardig in dan de jongere groepen computergebruikers. De groep computergebruikers onder ouderen is überhaupt kleiner dan die onder 35-54-jarigen. In 1998 had 77% van de 65-74-jarigen geen computerervaring, van de 75-plussers had 91% geen computerervaring en van de 35-54-jarigen had 19% geen ervaring met computers.²² Niet iedereen profiteert dus evenveel van de voordelen van internet.²³ Wellicht hebben de nieuwe media de oude media nog niet compleet vervangen, maar nieuwe geboortecohorten blijken in elk geval meer gericht op nieuwe media dan op oude media.

Oud versus nieuw

Er wordt veel onderzoek verricht naar de invloed van de 'nieuwe media' op het gebruik van gedrukte en audiovisuele media. Een moeilijkheid die zich steeds voordoet is dat het lastig blijkt aan te tonen dat mensen het ene medium volledig inruilen voor het andere medium. De uitkomsten van de verschillende studies lagen niet altijd op dezelfde lijn. Zo werd onderzoek verricht naar het gebruik van gedrukte en audiovisuele media enerzijds en internet anderzijds; de vraag was of er zich verschuivingen hadden voorgedaan tussen 1995 en 2000. Die verschuivingen waren inderdaad zichtbaar: steeds minder mensen maakten in 2000 gebruik van gedrukte media en de radio, wat een dalende tijdsbesteding voor de Nederlandse bevolking als geheel betekende (gebruikers en niet-gebruikers van internet samengenomen). Internet is sinds 1995 in de gunst van het publiek gestegen: er was een aanzienlijke stijging in deelname aan internetgebruik van 23% naar 45%. In 2000 werd er door de Nederlander in zijn vrije tijd 1,8 uur per week achter de pc doorgebracht, waarvan 0,5 uur op het internet. De internettijd zou dus bescheiden zijn in verhouding tot de totale hoeveelheid aan media bestede tijd: 19 uur per week aan vrijetijdsbesteding voor alle informatiebronnen gezamenlijk.²⁴ Een ander onderzoek over nieuwe media en lezen stelt dat nieuwe technologieën als internet en 'hypertext' in feite nieuwe mogelijkheden aan de geletterdheid kunnen bieden zonder de oude media totaal aan de kant te schuiven. Er zou dus eerder sprake zijn van een verrijking dan van een verlies. Het blijkt ook dat het nieuwe medium niet automatisch een ander soort tekst

¹⁹ De Haan & Huysmans (2002b: 6-7).

²⁰ Ibidem: 62.

²¹ Ibidem: 46.

²² Ibidem: 68.

²³ Ibidem: 72.

²⁴ Ibidem: 128.

voortbrengt dan de oude media. De nieuwe media en oudere media zouden elkaar nauwelijks beconcurreren.²⁵ Een onderzoek naar verschillen tussen nieuwsaanbod en nieuwsconsumptie in online en gedrukte kranten wees uit dat er op de internetsites van dagbladen minder artikelen werden gelezen dan in de gedrukte versies wanneer er geen toegevoegde waarde werd verleend aan die online versies. De krantensites dienden complementair te zijn, in plaats van een substituut.²⁶

Bij discussies over de verdringing van het ene medium door het andere wordt regelmatig het 'functionele gelijkwaardigheidsargument' aangehaald: dagelijkse activiteiten (oude technologie) die dezelfde functies als internet (nieuwe technologie) vervullen zouden afnemen, omdat ze door internet vervangen worden.²⁷ Dit soort aannames zijn vooral gedaan op de gevolgen die de opkomst van de televisie destijds had: door die opkomst vonden er daadwerkelijk veranderingen plaats in tijdsbesteding.²⁸ Het zou daarom op het eerste gezicht logisch zijn dat er een afname te ontdekken is in het gebruik van de meer traditionele massamedia, bijvoorbeeld televisie kijken, door internetgebruikers. Uit onderzoek onder volwassenen (18- tot en met 64-jarigen) bleek dat er weinig steun was voor het zogenaamde 'time displacement' door internet. Er werd namelijk door internetgebruikers relatief veel gebruik gemaakt van printmedia en deze groep had bovendien een uitgebreid scala aan vrijetijdsbezigheden. Het televisiegebruik van de internetgebruikers was wat lager dan dat van niet-internetgebruikers, maar niet significant lager.²⁹ Mensen die gebruik maken van ICT bleken een meer actieve levensstijl hebben en meer te lezen dan niet-gebruikers van ICT. Internet zou fungeren als 'time displacer' (minder tv kijken) en als 'time enhancer' (lezen).³⁰ Heel sterk zijn deze bevindingen niet te noemen omdat er niet is getest of er echt sprake sprake was van vervanging: het onderzoek baseerde zich op momentopnames. Tijdsbestedingsonderzoek wees uit dat het gebruik van de oude (gedrukte en audiovisuele) media als bronnen van informatie sinds de grote verspreiding van internet nauwelijks veranderd bleek te zijn. Dit gold niet voor jongeren: in deze groep werd een intensief internetgebruik gevonden evenals een teruggang in het lezen van gedrukte media.³¹

Verschillende onderzoeken brengen blijkbaar diverse conclusies naar voren. De invloed van internet lijkt niet zo indrukwekkend: zo betekende de opkomst van internet voornamelijk geen complete vervanging voor het gebruik van de oudere media als bronnen van informatie. Nieuwe media vormen een geleidelijke vervanging voor bestaande media, ze zijn daarnaast dus ook een aanvulling op die media. Het medialandschap evolueert; het breidt zich uit door vernieuwing van bestaande media en door het introduceren van nieuwe media. Op die manier verliezen oudere media marktaandeel, in dit geval vooral vaak aan jongeren.³² Als er gekeken wordt naar de verschillen van informatiegebruik tussen bevolkingsgroepen, dan komt naar voren dat internet vooral voor de meest intensieve informatiegebruikers een gewilde bron is. Jongeren tot 20 jaar zijn de voorbode van hoe de nieuwe generatie media gebruikt: zij lijken een weinig intensief

²⁵ Van De Ven (2000: 19) en (2000: 25-26).

²⁶ d'Haenens et al (2003: 58).

²⁷ Robinson et al (2002: 22).

²⁸ Ibidem: 23.

²⁹ Ibidem: 26.

³⁰ Ibidem: 33-34.

³¹ De Haan & Huysmans (2002b: 119).

³² Huysmans, De Haan & Van Den Broek (2004: 228-229).

gebruik van gedrukte en audiovisuele media met een relatief intensief gebruik van internet bij het zoeken naar informatie te combineren.³³ Jongeren maken van alle bevolkingsgroepen zowel absoluut als relatief gezien het meeste gebruik van internet. Als de verschillende generaties met elkaar worden vergeleken ten aanzien van hun mediagebruik voor informatie dan springen steeds de jongeren in het oog: in vergelijking met andere generaties eigenen zij zich internet het meeste toe. De populariteit van dat internetgebruik onder jongeren is waarschijnlijk te verklaren door de vroege socialisatievaardigheden die zij opdoen en de aantrekkelijkheid van het nieuwe medium. Het is de vraag in hoeverre het gebruik van print- en audiovisuele media te lijden heeft onder het hevige internetgebruik van jongeren; in de volgende paragraaf zal hier uitsluitel over worden gegeven.

2.3 Mediagebruik van jongeren

De in paragraaf 2.2 aangehaalde onderzoeken brachten aan het licht of er wel of geen sprake was van verdringing van de oude media door de nieuwe media. Hierdoor is er geen aandacht geschonken aan veranderingen in het lezen van gedrukte media als tijdsbesteding op zich. Op dit gebied is een belangrijke trend te signaleren: het lezen van boeken is in de afgelopen vijftig jaar steeds meer afgenomen. Het begin van de neergang van lezen viel samen met de opkomst van de televisie; daarom werd de periode 1975-1985 als een overgang van woord naar beeld getypeerd. In de jaren negentig ging het verder bergafwaarts met het lezen.³⁴ Vooral onder de jongeren is het lezen van gedrukte media de laatste jaren flink afgenomen; aan de hand van iemands leeftijd kan vrij goed voorspeld worden hoeveel deze persoon zal lezen, ondanks dat de afname in het lezen een bevolkingsbreed verschijnsel is.³⁵

De afname van lezen in de jaren negentig valt samen met de toename van computerbezit: jongeren van 12 tot en met 19 jaar kregen in die jaren steeds vaker thuis de beschikking over een computer. In 1985 had nog maar 34% van deze groep een computer in huis, in 1990 steeg dit percentage tot 46%, in 1995 tot 72% en in 2003 beschikte 97% van de jongeren thuis over een computer.³⁶ Vervolgens verliep de aansluiting op internet via die computers zo mogelijk nog explosiever. In 1995 had slechts 5% van de huishoudens (leeftijd gezinsleden tussen 18 en 49 jaar) een internetaansluiting. In 2003 was dit percentage al opgelopen tot ruim 80%.³⁷ In deze situatie groeide de huidige generatie middelbare scholieren op.

Jongeren kunnen dus thuis internetten, maar ook op school, in de bibliotheek en bij vrienden en vriendinnen is er toegang tot internet. Ook hier gaat het weer niet alleen om het louter beschikken over een computer met internetaansluiting: de vier aspecten van toegang tot ICT (motivatie, bezit, vaardigheden en gebruik) spelen bij jongeren eveneens een rol. Het is zinvol om stil te staan bij de relevantie van de vier aspecten ten opzichte van jongeren, omdat zij de doelgroep vormen waarop deze thesis is gericht. Daarnaast

³³ De Haan & Huysmans (2002b: 128-129).

³⁴ Huysmans, De Haan & Van Den Broek (2004: 47).

³⁵ Ibidem: 52-54.

³⁶ Ibidem: 96.

³⁷ Ibidem: 100.

zullen deze aspecten gebruikt worden om in het onderzoek naar de huidige generatie jongeren de tweede onderzoeksvraag en geformuleerde probleemstelling te kunnen beantwoorden. Er wordt gekeken welke relatie er tussen de mate van internetgebruik en het leesgedrag van jongeren bestaat. Daarom moet er verklaard worden welke van de vier factoren daadwerkelijk doorslaggevend zijn bij het ICT-gebruik van de te onderzoeken jongeren.

Motivatie

Bij motivatie spelen de psychische toegang, de affiniteit, de nieuwsgierigheid en de wil om gebruik te maken van een medium een doorslaggevende rol. Jongeren bevinden zich in een levensfase waarin veel veranderingen plaats vinden. Vaak zijn zij zoekende naar een eigen identiteit. Opgroeiende jongeren ontwikkelen hun identiteit door allerlei zaken, maar muziek en films zijn hierbij zeer belangrijke factoren. Aan het lezen van boeken wordt veel minder, zo niet de minste waarde gehecht.³⁸ Desondanks bleek dat in 1990 bijna een derde van de jongeren meer dan twee boeken per maand buiten schoolverband las en een vijfde van de jongeren een of twee per maand. Vooral meisjes en vwo-scholieren lasen veel buiten schoolverband.³⁹ Boeken waren voor veel jongeren geen gespreksonderwerp, alleen de ouders waren soms gesprekspartners om over boeken te discussiëren. Zo'n 60% van de jongeren meende volkomen zelfstandig beslissingen te maken ten aanzien van de literatuurkeuze. Een derde van de jongeren gaf aan niet autonoom te zijn ten aanzien van hun literatuurkeuze: zij schakelden de hulp van vrienden in bij het kiezen van boeken. Ondanks de discussies over boeken, conformeerden jongeren zich niet aan de smaak van hun ouders; maar zetten zij zich vooral af tegen die smaak. Jongeren bleken zich wel aan te passen aan de smaak van hun leeftijdsgenoten.⁴⁰ Uit een vervolgonderzoek bleek dat jongeren hun eigen smaak afstemden op die van hun beste vriend(in); deze was op smaakgebied het belangrijkste referentiepunt in de directe omgeving.⁴¹

In hoeverre zou het lezen van boeken de smaak van jongeren beïnvloeden? Claims over de positieve effecten van het lezen van boeken zijn vaak gemaakt: het zou goed zijn voor de ontwikkeling van jongeren. Eind jaren negentig werd er van Nederlandse en Vlaamse kinderen tussen zes en zeventien jaar nagegaan welke plaats interactieve en meer traditionele media in hun leven innamen.⁴² De media-activiteiten van de Nederlandse en de Vlaamse respondenten bestonden voor het grootste deel uit het kijken naar televisie en video en het luisteren naar muziek. Hierna kwam het gebruik van de pc (waar ook spellen, het gebruik op school, internet en email onder vielen) en pas daarna het lezen van boeken.⁴³ Er werd de jongeren ook gevraagd hoe leuk ze het vonden om een bepaald medium te gebruiken. Opvallend hoog in die uitkomsten scoorden boeken: 73% van de Nederlandse en 55% van de Vlaamse kinderen gaf aan lezen in boeken leuk te vinden, terwijl er toch het minste tijd werd besteed aan het lezen. De score van internet was laag: slechts 27% van de Nederlandse en 35% van de Vlaamse kinderen gaf aan

³⁸ Van Wel & Van Der Gouwe (1990: 543-554).

³⁹ Ibidem: 551-552.

⁴⁰ Ibidem: 553-554.

⁴¹ Van Wel (1993: 317).

⁴² Beentjes et al (1999: 105-124).

⁴³ Ibidem: 111 en 121.

internet leuk te vinden. Dit relatief lage percentage zou het gevolg kunnen zijn van de onbekendheid van jongeren met het medium, in 1999 was internet nog geen gemeengoed. Wanneer er alleen gekeken werd naar kinderen die het medium daadwerkelijk kenden, dan bleek dat de meeste kinderen (ongeveer 70%) die het medium kenden het ook leuk vonden.⁴⁴ Verschillen in motivatie spelen waarschijnlijk een belangrijke rol bij ouderen, maar een veel minder belangrijke rol bij jongeren aangezien de huidige generatie jongeren is opgegroeid met ICT en er behoorlijk veel affiniteit mee heeft. Zij zullen geen psychische barrières of angsten moeten overwinnen om gebruik van ICT te maken, jongeren weten wel raad met de mogelijkheden die internet te bieden heeft, maar er kunnen ook nog leesgeoriënteerde jongeren zijn.

Bezit

Het 'bezit' van media is sinds de laatste jaren behoorlijk toegenomen omdat steeds meer huishoudens een pc met internetaansluiting bezitten. Persoonlijk bezit daarentegen is wellicht nog niet zo ver gevorderd als het bezit in het huishouden. Het belang van het persoonlijke mediabezit voor het mediagebruik van jongeren mag niet onderschat worden; de aanwezigheid van media op de eigen kamer heeft de potentie om veel intensiever gebruikt te worden dan de beschikbare media elders in het huishouden. McLuhan deed in 1964 de voorspelling dat de samenleving zou verschuiven van een printgerichte cultuur naar een visuele cultuur. In Nederland zou dit al te merken zijn: er waren aanwijzingen dat jongeren steeds minder zouden lezen en dat televisiekijken hier voor een deel verantwoordelijk voor was. Het persoonlijke mediabezit zou dit nog verder in de hand werken. In 1997 had 12% van de Nederlandse kinderen een pc op hun kamer staan. Hier stond tegenover dat in het gehele huishouden in de Nederlandse situatie 85% van de respondenten de beschikking had over een pc en 20% beschikte over een internetaansluiting (een modem).⁴⁵ Het lijkt geen twijfel dat sinds eind jaren negentig de internetaansluitingen in snel tempo zijn toegenomen. Veel (84%) Nederlandse huishoudens beschikten begin 2005 over een relatief snelle breedbandverbinding.⁴⁶ Het niet bezitten van een pc met internet is bezwaarlijk voor de toegang tot ICT. Er dient daarom rekening gehouden te worden met verschillen in digitaal bezit; daarnaast zijn ook vaardigheden nodig om succesvol gebruik te kunnen maken van die ICT.

Vaardigheden

Vaardigheden zijn een belangrijke factor bij de vier aspecten van toegang tot ICT. Het gaat onder de huidige generatie jongeren goed met de digitale vaardigheden. Jongeren die na 1980 zijn geboren behoren tot de zogenaamde 'internetgeneratie'.⁴⁷ Mensen die vaak niet over de benodigde digitale vaardigheden beschikken zijn ouderen.⁴⁸ In tegenstelling tot die ouderen zijn jongeren zelfverzekerder als het gaat over hun digitale vaardigheden: leerlingen van het middelbaar onderwijs schatten zichzelf als behoorlijk vaardig in. De digitale vaardigheden van deze leerlingen zijn de afgelopen jaren toegenomen. Leerlingen uit de hogere schooltypen zeggen vaardiger te zijn dan die uit de lagere schooltypen, en

⁴⁴ Ibidem: 114.

⁴⁵ Van Der Voort et al (1998: 466-471).

⁴⁶ Dialogic (2005: 22).

⁴⁷ De Haan & Huysmans (2002b: 19).

⁴⁸ Ibidem: 72.

jongens zien zichzelf als vaardiger dan meisjes.⁴⁹ De factoren motivatie en bezit van de huidige generatie jongeren lijken weinig differentiërend te zijn. Wel verschilt het repertoire aan vaardigheden per persoon: niet iedereen beschikt over de juiste vaardigheden om bijvoorbeeld websites te bouwen of om software te downloaden. Bij deze vaardigheden kunnen zich ook verschillen voordoen tussen schooltypen en geslacht. Hierdoor kan het gebruik van ICT gedifferentieerd worden: met deze factoren dient daarom rekening gehouden te worden.

Gebruik

Als laatste wordt er aandacht geschonken aan de factor gebruik. Het gebruik van ICT is onder jongeren een vanzelfsprekendheid geworden. Chatten en emailen behoren tot de meest populaire bezigheden van de Nederlandse jeugd.⁵⁰ Een gevolg van het opgroeien in de digitale omgeving zou zijn dat voor het eerst in de geschiedenis kinderen vertrouwer en vaardiger zijn met nieuwe technologie dan hun ouders. Kinderen en adolescenten herkennen vaak als eerste de invloeden van nieuwe media, zodoende zullen zij zich die nieuwe media sneller toe-eigenen dan oudere mensen.⁵¹ Voor het onderzoek naar uittrekselsites en het leesdossier zal onderzoek verricht worden naar havo en vwo-leerlingen. Er zal onderzocht worden hoeveel leerlingen de beschikking over een pc met internetaansluiting hebben. Bovendien wordt er gekeken of de leerlingen digitaal vaardig zijn. Als de dagindeling van jongeren drastisch veranderd zou zijn door het gebruik van internet, dan zou dit al geen schokkende ontdekking meer zijn. De huidige generatie jongeren groeit op temidden van een steeds digitaal wordende omgeving met tal van mogelijkheden.⁵² Het is niet zozeer de vraag meer of het gebruik van internet onder jongeren groot is; het is de vraag of er nog tijd overblijft voor het lezen van boeken. Van de Nederlandse kinderen gaf 89% aan boeken te lezen als ontspanningsactiviteit. Zij lezen gemiddeld 22 minuten per dag een boek voor hun ontspanning. Ongeveer 71 procent van de Nederlandse kinderen gebruikte de computer in hun vrije tijd, hiervan werd er gemiddeld 14 minuten per dag besteed aan het gebruik van de pc en slechts 1 minuut per dag aan internet en email.⁵³ Dat is dus opvallend weinig, vooral het internetgebruik lag erg laag en de verwachting is dat de huidige cijfers een stuk hoger liggen.

Het persoonlijke mediabezit van jongeren zou niet alleen invloed hebben op tijdsbesteding, het zou volgens critici ook invloed hebben op de schoolprestaties. Er zou zelfs een dominant paradigma over de relatie tussen mediagebruik en schoolprestaties bestaan: het gebruik van elektronische media (in dit geval voornamelijk de televisie) zou een negatief effect hebben op schoolprestaties. Computer- en internetgebruik even buiten beschouwing latend, blijkt dat er vooral zware debatten zijn gevoerd over de negatieve invloed die van televisiekijken uit zou gaan. Televisiekijken zou volgens sommige onderzoekers een negatieve invloed hebben op de schoolprestaties van kinderen, maar weer andere onderzoekers wezen er op dat dergelijke invloeden niet goed aangetoond

⁴⁹ Ibidem: 63.

⁵⁰ d'Haenens et al (2002: 386-387).

⁵¹ Johnsson-Smaragdi, U. (1994: 128).

⁵² De Haan & Huysmans (2002b: 110).

⁵³ Van Der Voort et al (1998: 466-471).

waren en resultaten uit bestaande onderzoeken twijfelachtig waren.⁵⁴ Uit een studie in 1999 bleek dat het gebruik van elektronische media geen significant effect had op een spelling- en leestest. Wel significant bleken de socio-economische status van de ouders, het zelfbeeld en schoolkwaliteit.⁵⁵ In tegenstelling tot de elektronische media zouden literaire boeken de goedkeuring van de meeste leerkrachten en ouders krijgen. Lezen zou een 'beschavingseffect' tot gevolg hebben.⁵⁶ Het gebruik van de computer zal tegenwoordig door veel leerkrachten gestimuleerd worden in plaats van afgeraden. Toch kunnen jongeren wanneer zij alleen op school over een pc met internet zouden beschikken veel minder tijd besteden aan internetgebruik dan wanneer zij thuis over een eigen computer met internetaansluiting beschikken. De toename van computers en internetaansluitingen in huishoudens en op de eigen kamer is behalve voor de factor bezit, ook van belang voor de factor gebruik.

2.4 Conclusie

Het lijkt er op dat ICT geleidelijk een plaats in de alledaagse praktijk en routine krijgt. Door ICT in bestaande ritmes in te passen en op bepaalde wensen en behoeften af te stemmen lijkt ICT vooralsnog alleen sociale gewoonten te bevestigen. Wat buiten kijf staat is de enorme opmars van internet gedurende de laatste jaren. Mede door het toenemend aantal breedbandaansluitingen wordt er frequenter gebruik van internet gemaakt en zijn de internetzessies steeds langer geworden. Jongeren, hoger opgeleiden en de hogere inkomensgroepen profiteren relatief het meest van de voordelen van internet. Wat is nu precies de relatie tussen de 'nieuwe media' en het gebruik van gedrukte en audiovisuele media? Uit diverse onderzoeken op dit gebied kwamen al even diverse conclusies naar voren. Het tijdsaspect speelt in de aangehaalde theorie een belangrijke rol. Door de grote snelheid van de verspreiding van ICT lijkt het soms alsof onderzoeken achterhaald zijn voor ze gepubliceerd worden. De meeste van dit soort onderzoeken waren gericht op de onderlinge concurrentie van verschillende media en voor jongeren bleken deze resultaten niet altijd representatief. Veranderende patronen in mediagebruik waren echter ook bij jongeren te ontdekken.

Het lezen van boeken is de laatste jaren onder jongeren nog sterker afgenomen dan onder volwassenen. Die afname valt samen met de toename van pc's met internetaansluiting in veel huishoudens. Verwacht wordt dat tegelijk met die opkomst van pc's en internet het eigen mediabezit van jongeren is toegenomen. Vanaf de jaren negentig wonnen de audiovisuele media en ICT meer terrein bij de tijdsbesteding van jongeren. Het gebruik van gedrukte media nam af door een toename in televisiekijken. Halverwege de jaren negentig nam de computer de rol van de televisie over, waardoor de 'internetgeneratie' is ontstaan. Als gevolg van het opgroeien in de digitale omgeving zijn voor het eerst in de geschiedenis kinderen vertrouwder en vaardiger zijn met nieuwe technologie dan hun ouders. Jongeren zijn in elk geval gemotiveerd genoeg om gebruik te maken van nieuwe media. In dit onderzoek zal worden onderzocht hoe het staat met het

⁵⁴ Muijs (1999: 37-43).

⁵⁵ Ibidem: 36.

⁵⁶ Ibidem: 45.

digitale bezit van de huidige generatie leerlingen, de diverse vaardigheden waar deze leerlingen over beschikken en hun gebruik van internet. Er wordt rekening gehouden met het bestaan van differentiatie binnen deze factoren, onder andere door verschillen tussen geslacht en schooltype. Gezien de toenemende populariteit van internet binnen de huidige generatie jongeren en de afnemende populariteit van boeken zal de leesfrequentie onder de leerlingen waarschijnlijk niet bijzonder hoog zijn. In het volgende hoofdstuk wordt uiteengezet welke consequenties dit voor het literatuuronderwijs Nederlands heeft.

Hoofdstuk 3. Ontwikkelingen in het Literatuuronderwijs

3.1 Inleiding

De laatste jaren wordt er met enige regelmaat de zorg uitgesproken over de ontwikkelingen binnen het literatuuronderwijs Nederlands. Die zorg houdt vooral de afname van literaire bagage bij leerlingen in door de veranderingen die sinds de invoering van de Tweede Fase in het literatuuronderwijs van kracht zijn.⁵⁷ Of deze zorg geheel terecht is of niet, zij is in ieder geval analoog aan een afname in de leesfrequentie van de middelbare scholieren.⁵⁸ In dit hoofdstuk zullen in paragraaf 3.2 de ontwikkelingen in het literatuuronderwijs Nederlands en de gevolgen van die ontwikkelingen worden besproken. Paragraaf 3.3 behandelt de discussie rondom het leesdossier. In paragraaf 3.4 komt de relatie tussen ICT en onderwijs aan bod. Ten slotte zal in paragraaf 3.5 worden geconcludeerd wat de recente veranderingen betekenen voor het literatuuronderwijs.

3.2 Ontwikkelingen in het Literatuuronderwijs

Een gevaar van de te eenzijdige behandeling van de literaire canon in het literatuuronderwijs zou kunnen zijn dat literatuur door de leerlingen als iets wordt beschouwd dat geheel op zich staat en geen relevantie met de werkelijkheid heeft, met als gevolg een dalende interesse voor die literatuur. Gerard de Vriend gaf in 1996 deze waarschuwing in zijn proefschrift.⁵⁹ Volgens hem kon dit plaatsvinden wanneer er slechts uitsluitend voor literaire kwaliteit zou worden gekozen en geen rekening zou worden gehouden met eventuele aansluitingsproblemen bij leerlingen. Meer aandacht voor de eigen leeservaring van de leerling zou van groot belang zijn. De literatuurles zou vervreemdend werken, als er geen rekening gehouden werd gehouden met het gegeven dat leerlingen vanuit andere, eigen interessen, motieven of behoeften kunnen lezen. *“Het literatuuronderwijs zou er dus goed aan doen om zich te informeren over de belangen van de leerlingen, uiteraard vooral waar die hun literaire ontwikkeling en leesmotivatie betreffen.”*⁶⁰ Er werd benadrukt dat het teveel wijzen op de literaire tekst zelf nadelig was voor het literatuuronderwijs, waardoor de gemotiveerdheid tot lezen gevaar liep.⁶¹ Het proefschrift van De Vriend behelst zijn persoonlijke overtuiging: zijn idee wordt naar voren geschoven om leerlingen meer persoonlijk en individueel te betrekken bij de literatuurles en hierbij zou sprake moeten zijn van een meer persoonlijk gerichte voorkeur voor auteurs of titels.

Enige duidelijkheid over de ontwikkelingen binnen het Nederlandse literatuuronderwijs is wel op zijn plaats om uitspraken te kunnen doen over trends in het literatuuronderwijs Nederlands. Elke docent Nederlands heeft een eigen benadering van

⁵⁷ Offermans (1998: 50).

⁵⁸ Verboord (2004a: 24).

⁵⁹ De Vriend (1996).

⁶⁰ Ibidem: 195-196.

⁶¹ Ibidem: 198-199.

literatuuronderwijs, met eigen richtlijnen, doelstellingen en leerdoelen. Toch zijn er patronen te ontdekken bij al die docenten. Tanja Janssen schreef in 1998 een proefschrift over literatuuronderwijs waarin werd gezocht naar benaderingen in het literatuuronderwijs in termen van literatuuropvattingen.⁶² Er werden interviews met docenten afgenomen, vragenlijsten ingevuld en observaties van docenten tijdens de literatuurles gehouden, daarnaast werden leerervaringen van leerlingen en oud-leerlingen gemeten.

Er worden in de literatuurdidactische retoriek vier typen benaderingen onderscheiden: culturele vorming, literair-esthetische vorming, maatschappelijke vorming en individuele ontplooiing.⁶³ Janssen waarschuwt voor het al te letterlijk nemen van de beschreven benaderingen in het literatuuronderwijs omdat ze volgens haar slechts iets over de retoriek en weinig over de praktijk zeggen.⁶⁴ In de praktijk zijn de eerste twee benaderingen als cultuurgericht te omschrijven. Culturele vorming is gericht op het bijbrengen van kennis over de literatuurgeschiedenis en besteedt aandacht aan literaire stromingen en eventueel andere cultuurvormen. Leerlingen moesten binnen deze benadering de ‘echt klassieke werken’ lezen; de werken die literair-historisch waardevol worden gevonden en die dominant worden geacht in de Nederlandse cultuur. Literair-esthetische vorming is gericht op het bijbrengen van vaardigheden om boeken te lezen, te interpreteren en te beoordelen aan de hand van literatuurtheoretische begrippen.⁶⁵ Deze tekstgerichte literatuurbenadering is vooral gepropageerd in het Nederlandse tijdschrift ‘Merlyn’. De structuuraspecten, overgewaaid van de universiteiten waar sinds de jaren zestig aandacht hiervoor was, werden in het voortgezet onderwijs geïntroduceerd.⁶⁶ Bij deze twee benaderingen is er vooral aandacht voor de meer ‘prestigieuze’, wat oudere literatuur.⁶⁷ Maatschappelijke vorming is gericht op het bijbrengen van vaardigheden om kritisch te leren nadenken en oordelen over boeken, en, in het verlengde daarvan, maatschappelijke kwesties. Bij deze benadering is het aanbod van teksten heel breed: allerlei vormen van fictie en non-fictie komen aan bod, terwijl de cultuurgerichte benadering sterk gericht is op de canonliteratuur. De docent staat bij de maatschappelijke vorming wat minder centraal dan bij de eerdere benaderingen en van de leerlingen wordt een actieve participatie verwacht.⁶⁸ De vierde benadering, individuele ontplooiing, is gericht op het bijbrengen van vaardigheden om te interpreteren hoe mensen met elkaar omgaan in de literatuur en hoe deze kennis door middel van identificatie toegepast kan worden op de eigen werkelijkheid. De literaire teksten die de leerling worden aangeboden bij deze benadering zijn niet uitsluitend teksten uit de literaire ‘canon’; het tekstaanbod is veelzijdig en er wordt rekening gehouden met individuele verschillen tussen leerlingen.⁶⁹ Het accent ligt bij deze benadering meer op het leesplezier, de persoonlijke leeservaring, experimenteerlust of vernieuwingsdrang bij het geven van literatuurgeschiedenis.⁷⁰ Deze laatste twee benaderingen omvatten een meer leerlinggerichte kijk op het

⁶² Janssen (1998).

⁶³ Verboord (2003: 81-82).

⁶⁴ Janssen (1998: 231).

⁶⁵ Verboord (2003: 82).

⁶⁶ Janssen (1998: 4-5) en (1998: 236).

⁶⁷ Verboord (2003: 82).

⁶⁸ Janssen (1998: 5-6) en (1998: 236).

⁶⁹ Ibidem: 7 en 237.

⁷⁰ Janssen (1998: 230).

literatuuronderwijs. Tussen 1975 en 2000 worden steeds vaker leerling-gerichte benaderingen gebruikt, en steeds minder vaak cultuurgerichte benaderingen.⁷¹

Twee trends zouden sinds de jaren zestig ten grondslag liggen aan het succes van de 'leerlinggerichte' benadering ten nadele van de 'cultuurgerichte' benadering. Allereerst zou de academische wereld de eensgezindheid hebben verloren over hoe literatuur bestudeerd zou moeten worden. Ten tweede zou de neiging van beleidsmakers en didactici om het onderwijs steeds meer af te stemmen op de behoeften en capaciteiten van de leerling hiervoor hebben gezorgd. Het gevolg was dat de cultuurgerichte literatuuropvattingen in de literatuurles minder populair werden. Binnen die cultuurgerichte opvattingen was er veel aandacht voor literatuurgeschiedenis, biografische feiten, literatuurtheoretische tekstanalyse en de canon.⁷²

Het literatuuronderwijs is gekrompen, de leerling is echter belangrijker geworden binnen de literatuurles. Het sterk verminderde aantal lessen en de benadering van literatuur vanuit de leerling zijn hier het bewijs van. Verboord heeft aangetoond dat er een geleidelijke overschakeling was naar een meer leerlinggerichte benadering, waarbij de Tweede Fase een natuurlijk eindpunt vormt.⁷³ Voorstanders van het huidige leerlinggerichte systeem en het leesdossier zijn de didactici. De door hen gewenste veranderingen zijn tijdens de invoering van de Tweede Fase in 1998 grotendeels verwezenlijkt.

3.3 Het leesdossier

Belangrijke vernieuwingen in het literatuuronderwijs sinds de Tweede Fase zijn onder andere de vervanging van de leeslijst door het leesdossier en de afschaffing van het eenjarige eindexamen, waarvoor een tweejarige variant voor havo en een driejarige variant voor vwo in de plaats zijn gekomen.⁷⁴ Volgens Hamel, een didacticus, moeten de leerlingen het leesdossier beschouwen als belangrijkste deel van het literatuurprogramma, en als gevolg moeten de talensecties dit leesdossier hoog op hun agenda zetten. Dit zou ook beter passen bij het geïntegreerd literatuuronderwijs (GLO).⁷⁵ Waar komt dat leesdossier eigenlijk vandaan? De introductie van dat dossier in de literatuur had plaats in het begin van de jaren tachtig; Wam de Moor introduceerde dit dossier als alternatief voor het traditionele, op cultuuroverdracht en structuuranalyse gerichte literatuuronderwijs. Het leesdossier past beter in het steeds studentgerichtere worden van het literatuuronderwijs Nederlands. Centraal in dit nieuwe literatuuronderwijs staan zaken als: meer aandacht voor de persoonlijke leeservaring, de mogelijkheid tot korte termijntoetsing, het leesdossier als uitgangspunt voor het mondeling examen en meer open opdrachten. Die losse definities geven eigenlijk al aan dat er door het leesdossier

⁷¹ Verboord (2003: 82-83).

⁷² Ibidem: 83-84.

⁷³ Ibidem: 96-97.

⁷⁴ Hamel (1998: 583-591).

⁷⁵ G.L.O. betekent Geïntegreerd Literatuur Onderwijs. De vakken Nederlands, Engels, Frans 2 en Duits 2 hebben het literatuurdeel van hun vak hierin samengebracht. De boekenlijsten voor de diverse talen op HAVO en VWO, de behandeling van literaire begrippen en de literatuurgeschiedenis (alleen op het VWO) vallen onder G.L.O. Niet alle scholen werken overigens met dit principe.

veel ruimte open blijft voor een eigen invulling van de leerling. Onder primaire doelen van het leesdossier wordt verstaan: reflectie op de eigen literaire ontwikkeling en het verbreden en verdiepen van literaire ervaringen, zodat de literaire competentie van de leerling vergroot wordt. Secundaire doelen zijn onder andere het geven en beargumenteren van een eigen mening, het ontwikkelen van algemene studievaardigheden en het bevorderen van zelfstandigheid. Zodoende sluit het leesdossier goed aan bij de algemene uitgangspunten van de Tweede Fase.⁷⁶

Veel docenten stonden al vanaf de invoering van het leesdossier kritisch hier tegenover: het zou te fraudegevoelig zijn. Didactici nemen het op voor het leesdossier. Zij pleiten bijvoorbeeld voor het schrijven van leesverslagen in plaats van boekverslagen (uittreksels) om die fraude tegen te gaan. Het maken van leesverslagen zou volgens didactici ook motiverender werken bij leerlingen en docenten. In zulke verslagen geven leerlingen onder andere een motivering voor hun boekkeuze, een korte weergave van de inhoud en een evaluatie van de eigen leeservaring. Leesverslagen omvatten dus veel meer leerlinggerichte elementen dan boekverslagen, waarin slechts een samenvatting (uittreksel) van het gelezen boek gegeven dient te worden. De begeleiding van de boekkeuze zou cruciaal zijn voor de literaire ontwikkeling. Het was maar de vraag of een drukbezette docent er voor kon zorgen dat een leerling uit de gigantische hoeveelheid literatuur een persoonlijk passend boek zou kiezen. Advieslijsten met warm aanbevolen titels zeggen de leerlingen niets volgens didactici; daarom zouden er adviesgesprekken nodig zijn, maar deze zijn tijdrovend. Hamel pleit daarom voor het aanleggen van een database met een geannoteerde advieslijst, voorzien van verwerkingsopdrachten en alternatieve leestips.⁷⁷

Volgens Dirksen is de nadruk in het voortgezet onderwijs verschoven van kennisoverdracht naar de ontwikkeling van vaardigheden, met het leesdossier als logisch gevolg.⁷⁸ Dirksen behoort evenals Hamel tot de groep didactici. Zij onderschrijven de functies van leesdossier: het verwerven van literaire competentie door mondeling maar vooral ook schriftelijk te communiceren over literatuur en verslag uit brengen van de leeservaringen waardoor de leerling kan reflecteren op de eigen vorderingen maar ook de docent in staat stelt te volgen of en in hoeverre de leerling zich ontwikkelt. De keuzelijst met aanbevolen literatuur voor de leerlingen is een punt waar de didactici niet eensgezind over lijken te raken. Zo is niet elke didacticus even positief over een website als dossierlezen.nl.⁷⁹ Deze website is een initiatief van educatieve uitgeverij ThiemeMeulenhoff, en biedt naast lesmateriaal tips aan over literaire werken. De uitgeverij vermeldt zelf over deze methode: "*Dossier Lezen leert leerlingen communiceren over literatuur. Een ambitieus maar haalbaar doel, doordat de methode het leesplezier van de leerling centraal stelt en voornamelijk volledige teksten aanbiedt.*" De methode is gebaseerd op "ervarend lezen" en heeft een thematische opzet. Het valt op dat de keuzelijst van dossierlezen.nl vrij veel jonge auteurs en recente titels bevat. De website is commercieel van opzet, het is de vraag op hoeveel scholen er met deze formule wordt gewerkt en of het invloed heeft op het leesgedrag van leerlingen. Het nut van een leesautobiografie acht Dirksen van groot belang; omdat de leerling erin concreet kan

⁷⁶ Hamel (1998: 583-586).

⁷⁷ Ibidem: 583 en 590.

⁷⁸ Dirksen (2001: 11).

⁷⁹ Ibidem: 12-13.

maken wat hij of zij van lezen vindt en waar de interesses van hem of haar liggen. Maar het belang van de leesautobiografie is vooral ook dat deze begeleiding bij de boekenkeuze mogelijk maakt. Een balansverslag van de (leer)ervaringen zou belangrijk zijn voor de reflectie van de leerling op het literatuuronderwijs.⁸⁰

Didactici zijn over het algemeen eensgezind positief over de veranderingen die de Tweede Fase voor het literatuuronderwijs heeft gebracht. Een tegengeluid komt van een groep mensen die de veranderingen als gevolg van de Tweede Fase bekritisieren in plaats van bejubelen. Dautzenberg en Offermans behoren tot deze groep. Zij uiten kritiek op de didactici, het meest op de ‘vakdidactici’ die niet uit het onderwijs komen.⁸¹ Bezwaarlijk is volgens de tegenstanders van de Tweede Fase dat er veel minder boeken moeten worden gelezen in het nieuwe systeem.⁸² Didactici voeren als voordeel van de veranderingen aan dat leerlingen hun eigen literaire keuzes kunnen maken en zo een betere persoonlijke leeservaring doormaken. Tegenstanders verwerpen dit voordeel: het zou een misverstand zijn te denken dat leerlingen die niet veel hebben gelezen en weinig tot niets van literatuur afweten, in staat zijn om zelf literaire keuzes te maken.⁸³ De tegenstanders zien naast de teloorgang van het literatuuronderwijs ook de teloorgang van het boek in de gedaante van de voortschrijding van ICT.⁸⁴ De mediatheek zou een verarming zijn voor de boeken in de bibliotheek en de computers zouden uitsluitend gebruikt worden om kant en klare uittreksels van internet te halen.⁸⁵ Er werd berekend dat er in het aantal klokuren dat een leerling in de Tweede Fase moet maken geen tijd was ingeruimd voor het lezen van boeken, waarop geconcludeerd werd dat het literatuuronderwijs was afgeschaft.⁸⁶ In de praktijk zou er nog gewoon les worden gegeven en leerlingen zouden de verplichte boeken in hun vrije tijd lezen. Critici trokken daarop de conclusie dat de Tweede Fase met alle studielasturen in feite fictief in stand zou worden gehouden.⁸⁷

Een heikel punt waar tegenstanders op wezen, is het bestrijden van internetfraude: Dirksen stelt dat er voor de invoering van het leesdossier op grote schaal, vaak succesvol, werd gefraudeerd door bijeengeraapte uittrekselboeken. Hij erkent dat de mogelijkheden tot frauderen met behulp van de uittrekselsites groter zijn geworden.⁸⁸ De omvang van het aanbod van sommige uittrekselsites en de diversiteit van die sites is groot. De populariteit van de sites is niet gering: uittrekselsites lijken een goed ingeburgerd verschijnsel te zijn onder de huidige generatie leerlingen.

⁸⁰ Dirksen (2001: 16-17).

⁸¹ Offermans (1998: 49).

⁸² Ibidem: 50.

⁸³ Ibidem: 52.

⁸⁴ Ibidem: 56.

⁸⁵ Dautzenberg (2001: 645).

⁸⁶ Dautzenberg (1999: 124).

⁸⁷ Ibidem: 126.

⁸⁸ Dirksen (2001: 18).

3.4 ICT en onderwijs

Docenten kunnen er niet omheen: uittrekselsites worden nu eenmaal gebruikt. Hetzelfde gold in het verleden voor het gebruik van uittrekselboeken of uittreksels van andere leerlingen; verbieden is niet of nauwelijks mogelijk. De huidige generatie leerlingen weet haar weg te vinden op internet. De vraag is welke rol het onderwijs eigenlijk nog speelt bij het ICT-gebruik van de leerlingen. De relatie tussen ICT en onderwijs heeft in het verleden een moeizame tijd doorgemaakt. De grootste spanningen in die relatie zijn ontstaan door een langzame start van het gebruik van ICT en een relatief late verspreiding van ICT in het voortgezet onderwijs. Pas aan het eind van de jaren negentig kwam de verspreiding en integratie van ICT op middelbare scholen goed op gang. Dit was het gevolg van de nota 'Investeren in voorsprong' die in 1997 aangekondigd werd door minister Ritzen van OCenW. Er zijn sindsdien grote investeringen gedaan om scholen te voorzien van computers, netwerken, internetaansluitingen en softwarepakketten. Een andere belangrijke doelstelling van deze nota was het scholen van docenten. Eveneens van belang was de doelstelling om nieuwe media te gaan gebruiken op een manier die voordelen opleverde ten opzichte van oude media.⁸⁹ Hoe interactief en digitaal is het onderwijs tegenwoordig? De nota 'Investeren in voorsprong' is blijkbaar nodig geweest voor het welslagen van de verspreiding en integratie van ICT op middelbare scholen. De ICT-infrastructuur (computers en netwerken) op de scholen is zowel kwalitatief als kwantitatief sterk verbeterd tussen 1997 en 2001, zo concludeerde de Inspectie van het Onderwijs in 2001. Een belangrijke indicator voor de digitalisering van het onderwijs is de leerling-computerratio; dit is het gemiddelde aantal leerlingen per computer. Die ratio zou in het voortgezet onderwijs gedaald zijn van 125 in 1985 naar 12,6 in 2000.⁹⁰

Op middelbare scholen zijn dus vanaf eind jaren negentig steeds vaker ICT-voorzieningen voor leerlingen aanwezig. Mocht er dus thuis geen computer aanwezig zijn, dan kan de computer op school toegang tot ICT verschaffen. Recent onderzoek liet zien dat de leerlingen van hogere schooltypen thuis meer gebruik van internet maakten, en thuis ook vaker huiswerk op de computer maakten dan leerlingen van lagere schooltypen. Ook op school hadden vwo'ers en havisten buiten lestijd vaker toegang tot pc's dan vmbo'ers. En op school waren de havo- en vwo-leerlingen (vooral in de bovenbouw) onder de groep internetsurfers en informatiezoekers oververtegenwoordigd. Wanneer het ging over communicatiegericht gebruik van internet waren de havo-leerlingen bij het emailen oververtegenwoordigd. Bij het chatten en discussiëren in nieuwsgroepen waren de verschillen gering. Verder werd geconcludeerd dat vrijwel alle leerlingen in het voortgezet onderwijs thuis over een pc beschikten. Slechts drie procent van de leerlingen had geen pc thuis. In meer dan de helft van de huishoudens waren twee of meer pc's aanwezig.⁹¹ Opvallend is dat het belang van de pc thuis veel groter bleek dan dat van de pc op school. *"Voor het verwerven van digitale vaardigheden is de aanwezigheid van vooral de pc- en internetuitrusting thuis van belang. Het gebruik van computers thuis is veel belangrijker voor de ontwikkeling van digitale vaardigheden dan het gebruik op school."*⁹² In deze thesis zal er vooral worden gekeken hoe het is gesteld

⁸⁹ De Haan & Huysmans (2002a: 81).

⁹⁰ Ibidem: 83.

⁹¹ Ibidem: 152-153.

⁹² Ibidem: 154.

met de beschikking van pc's met internet bij de leerlingen thuis en op school. Het is bovendien interessant om de manier waarop er tijdens de literatuurles door de docent omgegaan met uittrekselsites te achterhalen.

3.5 Conclusie

De invoering van de Tweede Fase heeft duidelijke sporen nagelaten in het literatuuronderwijs Nederlands. Naast positieve geluiden wordt er ook door menigeen de zorg uitgesproken over deze veranderingen. Het belangrijker worden van de leerling zou als consequentie hebben dat de literatuurles minder belangrijker wordt. De invoering van het leesdossier heeft de leerling deze macht in handen gegeven. Ongeveer tegelijk met de veranderingen in het literatuuronderwijs is de verspreiding van ICT flink toegenomen. De moeizame relatie tussen ICT en onderwijs lijkt in het nieuwe millennium voor een groot deel opgelost. Niet alleen thuis, maar ook op school is er ICT-toegang gerealiseerd. Dit gegeven zal vooral bij sceptici weinig aanleiding tot vreugde geven. De snel in populariteit groeiende uittrekselsites zien zij als koren op de molen van de leerlingen; naast het kiezen van boeken die leerlingen zelf willen lezen is er de mogelijkheid ontstaan om over een oeverloze hoeveelheid uittreksels te beschikken. Docenten lijken niet om de uittrekselsites heen te kunnen omdat het verbieden van de uittrekselsites niet te handhaven is. Welke sites momenteel veel gebruikt worden, en wat dit voor sites zijn, wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

Hoofdstuk 4. Uittrekselsites

4.1 Inleiding

Voordat er gegevens over generatieverschillen geanalyseerd worden, en voordat de enquête verricht wordt, is er een inventarisatie van de uittrekselsites gemaakt en is getracht om gegevens over opvragingen te bemachtigen. Uit een rondgang op internet is gebleken dat er vijf grote uittrekselsites zijn. Dit zijn: *scholieren.com*, *leerlingen.com*, *samenvattingen.nl*, *collegenet.nl* en *studentonly.nl*. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van die sites. Er is contact opgenomen met die sites om opvraaggegevens te verkrijgen. Er werden emails verstuurd met de vraag of de sites gegevens bijhielden over bezoekersaantallen en opvragingen van uittreksels (zie bijlage 1). Wanneer er geen reactie werd gegeven op deze email, of wanneer er geen gegevens werden bijgehouden door de sites, werd er gekeken naar bruikbare gegevens die op de sites zelf vermeld stonden. Dit betrof informatie over de bezoekersaantallen en de hoeveelheid beschikbare uittreksels, werkstukken en scripties. Naast deze informatie op de sites zelf, was er soms ook soortgelijke informatie op sites van internetreclame bedrijven (*webads.nl*) te vinden. Omdat deze bedrijven zich bezighouden met het verkopen van een product (reclame), en omdat gegevens op de uittrekselsites meestal onder het gedeelte ‘adverteren’ staan (om adverteerders voor ‘banners’ te werven), moeten dit soort gegevens met de nodige voorzichtigheid worden bekeken. Het is niet ondenkbaar dat dit soort gegevens soms wat hoger wordt vermeld dan in werkelijkheid het geval is.

4.2 Uittrekselsites

<http://www.scholieren.com/>

Scholieren.com is met gemiddeld 450.000 unieke bezoekers per maand een van de best bezochte scholierensites van Nederland. De bezoekers van *scholieren.com* bestaan uit jongeren, met name vrouwen, van 13 tot en met 19 jaar (zie figuur 4.1).⁹³ Het aandeel vrouwelijke bezoekers is erg hoog, helaas wijzen de bezoekersaantallen alleen uit hoeveel bezoekers er op de gehele site actief zijn: het exclusieve gebruik van het uittrekseldeel of het forum kan hieruit dus niet afgeleid worden. Wellicht is een bepaald onderdeel op *scholieren.com*, zoals bijvoorbeeld het forum, zeer populair onder vrouwelijke bezoekers en minder onder mannelijke bezoekers, waardoor het percentage vrouwen hoog uitvalt. Scholieren.com is opgericht in 1997. De beheerder van de site, Jon Geerars, was zeer behulpzaam voor het onderzoek en stuurde beschikbare gegevens over opvragingen en bezoekersaantallen van deze site vanaf eind 1999. De site staat vooral bekend om de zeer uitgebreide database met uittreksels en werkstukken. De website is opgedeeld in drie secties: huiswerk, fun en forum. Bij het onderdeel ‘huiswerk’ zijn er uittreksels, werkstukken en spiektips te vinden. De sectie ‘fun’ biedt muziek- en filmrecensies, e-

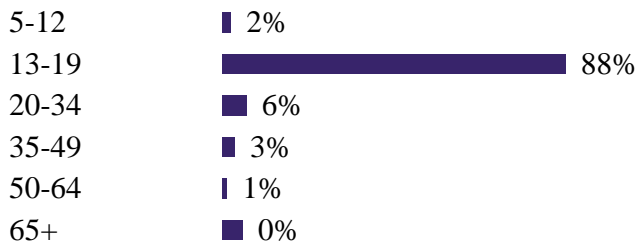
⁹³ http://www.webads.nl/html/index.php?page=site&ln=1&site_id=33 [17 mei 2005].

cards en een chatbox. Op het forum kunnen scholieren een bericht posten over diverse uiteenlopende onderwerpen.

Geslacht

Leeftijd

Figuur 4.1: profiel van bezoekers van www.scholieren.com

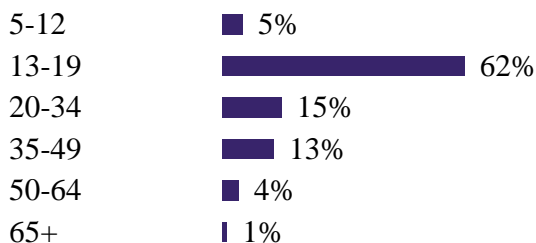
<http://www.leerlingen.com/>

Leerlingen.com is een zeer uitgebreide site met informatie die scholieren bezig houdt. De site heeft een uniek bereik van gemiddeld 150.00 bezoekers per maand. De bezoekers van leerlingen.com zijn voornamelijk meisjes, maar ook jongens, in de leeftijdscategorie 13 tot en met 19 jaar (zie figuur 4.2).⁹⁴ De beheerder van deze site, 'Michael', liet in een reactie weten dat leerlingen.com geen gegevens bijhield over opvragingen van uittreksels. De website bestaat uit 11 hoofdmenu's. De sectie 'huiswerk' bevat boekverslagen, werkstukken en gedichten. Onder 'studie en werk' staat informatie over opleidingen en beroepen. De overige menu's zijn: games, muziek, fun, profielen, gsm, liefde, verkiezingen, forum en chat. Het accent ligt dus voornamelijk op entertainment.

Geslacht

Leeftijd

Figuur 4.2: profiel van bezoekers van www.leerlingen.com

⁹⁴ http://www.webads.nl/html/index.php?page=site&ln=1&site_id=26 [17 mei 2005].

<http://www.samenvattingen.nl/>

Er werd van www.samenvattingen.nl geen reactie op de verstuurde email ontvangen. www.samenvattingen.nl wordt zowel door Nederlanders (83,4%) als Belgen (14,0%) bezocht. De website heeft naast het Nederlandse .nl-domein ook nog een .com-domein: www.samenvattingen.com. Beide sites zijn, op de domeinnaam na, identiek aan elkaar. De website ontvangt gemiddeld 360.000 unieke bezoekers per maand. Een bezoek duurt gemiddeld 12 minuten. De doelgroep bestaat uit scholieren van 15 tot en met 17 jaar (36,8%) en studenten van 18 tot en met 24 jaar (30,3%).⁹⁵ www.samenvattingen.nl wordt beheerd door het bedrijf 'Roadside'. Dit bedrijf ontwikkelt en bouwt onderwijsprojecten en websites op internet. Het belangrijkste deel van de website bevat samenvattingen, uittreksels en scripties. De inhoud van de site is volledig afkomstig van de scholieren en studenten die de site bezoeken. Verder bevat de website een forum waar bezoekers hun mening kunnen geven over verschillende onderwerpen.

<http://www.collegenet.nl/>

www.collegenet.nl gaf geen gehoor aan de verstuurde email. www.collegenet.nl is een jongerenwebsite met gemiddeld ruim 280.000 bezoekers per maand. Deze website wordt beheerd door uitgeverij Malmberg. In de perioden voorafgaand aan de examens neemt het aantal bezoekers aan de site meestal enorm toe: in de maanden mei en juni 2004 trok www.collegenet.nl ruim 1,25 miljoen bezoekers. De website richt zich primair op alle leerlingen in het voortgezet onderwijs uit het vmbo, havo en vwo. Daarnaast richten zij zich ook op onderwijzend en onderwijssteunend personeel in het voortgezet onderwijs.⁹⁶ De belangrijkste informatie op de website bestaat uit uittreksels en verslagen. De uittreksels, verslagen en samenvattingen zijn gecontroleerd en gerangschikt naar kwaliteit. Er is informatie te vinden over schoolvakken, examens en studiekeuze. De informatie op de site is voornamelijk educatief en informatief. Verder heeft de website een forum waar leerlingen van vakspecialisten hulp kunnen krijgen bij het maken van hun huiswerk. Voor €1,30 per schooljaar kunnen bezoekers zich aanmelden voor het betaalde gedeelte van deze site: VIP-[collegenet](http://www.collegenet.nl/). Op deze manier hebben leerlingen toegang tot studiemateriaal dat door docenten is gemaakt en live studiehulp van docenten.

<http://www.studentonly.nl/>

Van www.studentonly.nl werd ook geen reactie ontvangen op de verstuurde email. www.studentonly.nl bestaat al sinds 1996, waarmee deze site de oudste van de vijf is. Deze site wordt beheerd door een bedrijf genaamd 'IS InterNed Services B.V.'. Maandelijks ontvangt www.studentonly.nl gemiddeld 180.000 unieke bezoekers op de site. De meeste bezoekers zitten in de eindfase van hun middelbare opleiding en zijn bezig met de oriëntatie op een vervolgstudie of zijn reeds bezig met een vervolgstudie op HBO- of WO-niveau. De doelgroep bestaat uit mannen en vrouwen in de leeftijd van 15 tot en met 25 jaar.⁹⁷ De website bevat drie hoofdonderdelen: uittreksels, straksstuderende en interessant. Het menu 'uittreksels' bevat een database met uittreksels, boekverslagen en scripties voor leerlingen van het voortgezet en hoger onderwijs. In het menu 'straksstuderende' is onder meer informatie te vinden over Nederlandse bachelor- en

⁹⁵ <http://scholieren.samenvattingen.nl/informatie/adverteren/> [17 mei 2005].

⁹⁶ <http://www.collegenet.nl/> [17 mei 2005].

⁹⁷ <http://www.studentonly.nl/adverteren.asp> [17 mei 2005].

masteropleidingen. De sectie 'interessant' bevat onder meer een stagebank, nieuwsbrief en links naar andere sites met informatie over gsm's en proefproducten.

Overzicht van uittrekselsites

Alle vijf de uittrekselsites zijn opgenomen in de enquête (zie hoofdstuk zes). Voor zover mogelijk zijn opvraaggegevens van de sites gebruikt in hoofdstuk vijf. In bijlage 2 wordt in de vorm van een schema een samenvattend overzicht gegeven van de uittrekselsites die in dit hoofdstuk zijn besproken (zie bijlage 2).

Hoofdstuk 5. Literaire keuzes van verschillende generaties leerlingen

5.1 Inleiding

Het is een bekend gegeven dat niet iedereen even goede herinneringen bewaart aan de literatuurlessen op de middelbare school. Vooral de verplichte leeslijst is bij menigeen geen plezierige herinnering aan de middelbare schooltijd. Wanneer je hiernaar vraagt in de nabije omgeving dan hoor je meestal dezelfde antwoorden: “Het waren vreselijk saaie boeken” of: “Er was niet doorheen te komen”. Hoogstwaarschijnlijk kijkt niet iedereen met evenveel plezier terug op de gelezen werken voor de leeslijst. De vervanging van de leeslijst door het leesdossier zou in het literatuuronderwijs ruimte gemaakt hebben voor een meer persoonlijke leeservaring van de leerling.⁹⁸ Het zou dus makkelijker en leuker zijn geworden voor de leerling, omdat deze zelf de boeken kiest voor het leesdossier. Bovendien is er door de komst van uittrekselsites een enorme hoeveelheid uittreksels op een goed toegankelijke manier beschikbaar geworden. De eerste onderzoeksvraag is opgesteld om te achterhalen of de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs een ander type auteurs leest dan vroegere generaties leerlingen. Een belangrijk verschil tussen de generaties is de beschikking over uittrekselsites.

Uittrekselsites bestaan nog niet zo lang. Voordat deze sites door leerlingen gebruikt werden of überhaupt bestonden, moest er dus vooral naar uittrekselboeken van onder andere Prisma en Literama gegrepen worden. Voor dit onderzoek is een groot bezwaar van uittrekselboeken dat er niet uit opgemaakt kan worden welke auteurs en titels onder leerlingen populair waren en gelezen werden voor de leeslijst. Uittrekselboeken zijn daarom in dit onderzoek niet geanalyseerd.

Voordat er naar de uittrekselsites gekeken zal worden, is het van belang om te weten wat er in het verleden voor de leeslijst werd gelezen: dit maakt het mogelijk om veranderingen in de tijd op het spoor te komen. Er zijn hier en daar nog wel gegevens over terug te vinden. Vrij Nederland publiceerde in 1978 een artikel waarin een overzicht werd gegeven van de in dat jaar gelezen werken voor de leeslijst Nederlands door 578 scholieren.⁹⁹ Het tijdschrift ‘Diepzee’ voor literatuuronderwijs bevat dergelijke gegevens over de leeslijst: er zijn inventarisaties in opgenomen over gelezen auteurs en titels door middelbare scholieren. ‘Diepzee’ verscheen van 1983 tot en met 1998 en in die periode heeft dit tijdschrift vier keer een top 100 gepubliceerd met daarin de meest gelezen auteurs en titels voor de leeslijst Nederlands. De gegevens uit het verleden van de Diepzeelijsten worden vergeleken met de meest opgevraagde auteurs en titels van de uittrekselsites.

In dit hoofdstuk wordt zodoende getracht de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden door uit te zoeken welke auteurs grofweg de laatste 25 jaar populair waren voor de leeslijst en het huidige leesdossier. Het is de vraag of de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs, die beschikt over uittrekselsites, een ander type auteurs leest dan vroegere generaties leerlingen. In paragraaf 5.2 wordt in een kort theoretisch kader behandeld wat de achtergrond van een moderne auteur is, wat de relevantie van dit begrip

⁹⁸ Hamel (1998: 583-586).

⁹⁹ Otten & M. Hilhorst (1978).

is en welke criteria er bestaan voor het indelen van auteurs in literaire generaties. In paragraaf 5.3 wordt er gekeken naar de keuzes die leerlingen van vroegere generaties voor de leeslijst maakten. Vervolgens wordt in paragraaf 5.4 behandeld wat de gegevens van de uittrekselsites uitwijzen over de keuzes die de huidige generatie leerlingen maakt voor het leesdossier. Paragraaf 5.5 sluit dit hoofdstuk af met de conclusies over de gevonden gegevens.

5.2 Classificatie van literaire auteurs naar anciënniteit

Eerder onderzoek

Literaire auteurs bouwen in hun loopbaan een reputatie op, die opbouw verloopt echter niet altijd succesvol. Sommige auteurs slagen er beter in om een reputatie op te bouwen dan andere auteurs. Jongere schrijvers bouwen soms een reputatie op die de reputatie van oudere schrijvers overstijgt.¹⁰⁰ Literaire generaties zijn daarom continu in beweging. Reputatie is voor een deel afhankelijk van de literaire opvattingen die gehanteerd worden door critici en de academische wereld: als opvattingen over literatuur veranderen dan heeft dat gevolgen voor de schrijvers van die literatuur.¹⁰¹ Een criterium voor een literaire generatie kan het debuutjaar zijn: zo kunnen auteurs die in een bepaalde periode debuteerden tot dezelfde literaire generatie gerekend worden. Als een bepaalde periode erg kenmerkend is voor de auteurs die erin debuten, dan worden zij door de literaire kritiek wel eens onder een gezamenlijke noemer geschaard.¹⁰² Een kenmerk van debutanten kan zijn dat zij zich afzetten tegen oudere generaties om aandacht te krijgen, waarna zij vervolgens waardering oogsten vanwege hun vernieuwingsdrang. De literaire tijdschriften kunnen een belangrijke rol spelen bij richtingen in de literatuur. Een literair tijdschrift kan functioneren als podium voor een bepaald type literatuur. Omdat de redactie haar specifieke literaire voorkeuren heeft zouden vooral auteurs die tot dezelfde literaire richting behoren in dat tijdschrift aan bod komen.¹⁰³

Een voorbeeld van de werking van reputatieverwerving kan worden gegeven aan de hand van het literaire tijdschrift 'Merlyn', wat tweemaandelijks verscheen van 1962 tot en met 1966. Een doelstelling van de redactie was om een brug te vormen tussen universitaire literatuurbeschouwing en dag- en weekbladkritiek. Het tijdschrift lanceerde niet alleen een aantal nieuwe literaire auteurs en essayisten: "het leverde commentaar op de hedendaagse literaire productie en droeg zo in zekere zin bij aan de canonisering van bepaalde auteurs en hun werk."¹⁰⁴ De redacteurs van Merlyn legden in hun kritiek accenten bij welke generatie een bepaalde auteur hoorde. De auteurs die werden geanalyseerd door de redactieleden werden ingedeeld op basis van hun leeftijd in verhouding tot die redacteurs. Zo was er een groep auteurs die tot dezelfde generatie behoorde als de redacteurs (Nooteboom, Polet, Raes), een groep die uit een wat jongere generatie stamde (Ten Berge, Hamelink), een groep die uit een wat oudere generatie stamde (Hermans, Wolkers, Reve, Vinkenoog, Lucebert) en een groep die tot de oudere

¹⁰⁰ Janssen (1994: 79-80).

¹⁰¹ Van Rees (1983: 404-405).

¹⁰² Van Rees (1987: 279-280).

¹⁰³ De Nooy (1993: 60).

¹⁰⁴ Van Rees (1989: 44).

generatie behoorde, maar nog wel werk publiceerde wat geïnterpreteerd werd (Vestdijk, Vroman, Hoornik).¹⁰⁵ De redactie streefde er naar een nieuwe benadering van literatuur, door middel van publicatie van essays, van de grond te krijgen. “*Het pushen van jonge (fictie-) auteurs die elders geen gelegenheid tot publicatie zouden krijgen stond niet hoog op de prioriteitenlijst van de redactie.*”¹⁰⁶ De meeste schrijvers die in ‘Merlyn’ aan de orde kwamen zouden volgens de redactie waarschijnlijk toch niet aan de aandacht (journalistiek en essayistisch) zijn ontgaan.¹⁰⁷

Lenny Vos schreef een doctoraalscriptie over Nederlandstalige schrijvers van proza, poëzie en essays die tussen 1990 en 1995 waren gedebuteerd bij een literaire uitgeverij. In haar scriptie behandelde zij de Nederlandse literaire wereld tussen 1985 en 1995, en besteedde zij aandacht aan de “Oude garde en nieuwe generatie”. Er hadden zich op Nederlands literair gebied tussen 1985 en 1995 behoorlijk wat veranderingen voorgedaan. Zo kwamen er nieuwe literaire tijdschriften en nieuwe auteurs debuteerden.¹⁰⁸ Daarnaast waren in de jaren tachtig nog veel auteurs actief die net na de Tweede Wereldoorlog hadden gedebuteerd. Gerard van het Reve, Harry Mulisch en W.F. Hermans brachten in die jaren nog altijd nieuw werk uit en kregen hiervoor nog de nodige erkenning. Naast deze zwaargewichten kwam er in het tijdschrift ‘De Revisor’ aandacht voor een nieuw soort auteurs. Hiertoe behoorden: Dirk Ayelt Kooiman, Nicolaas Matsier, Doeschka Meijnsing en Oek de Jong. Omdat deze schrijvers zich kenmerkten door een academische benadering van literatuur werden ze tot de stroming ‘Academisme’ gerekend, later is deze stroming herdoopt tot ‘Revisorproza’.¹⁰⁹ Auteurs uit deze stroming hanteerden analysemodellen en verwezen naar andere teksten uit de literaire traditie. Ongeveer halverwege de jaren tachtig debuteerden auteurs die zich verzetten tegen het Academisme. Ze vonden het proza van hun voorgangers niet spontaan genoeg en te gecompliceerd. Joost Zwagerman, Dirk van Weelden, Martin Bril en Joost Niemöller waren zulke debutanten of generatiegenoten. Ze groeiden op in de jaren zestig waardoor ze geen echte binding hadden met de Tweede Wereldoorlog. Deze literaire schrijvers en poëzieschrijvers werden echter wel door de krakersbeweging van de jaren tachtig beïnvloed. A.F.Th. van der Heijden is een voorbeeld van zo’n schrijver die zich door die krakersbeweging heeft laten inspireren.¹¹⁰ In het begin van de jaren negentig werd getracht om een nieuwe generatie in de Nederlandse literatuur te ontdekken. Debutanten werden in beschouwingen regelmatig onder de gezamenlijke noemer ‘Generatie Nix’ geplaatst. Er werd vanuit die beschouwingen gezocht naar gemeenschappelijke kenmerken tussen deze debutanten omdat ze zo massaal van zich lieten horen. Debutanten die als gevolg hiervan tot ‘Generatie Nix’ werden gerekend waren onder andere: Arnon Grunberg, Connie Palmen Hermine Landvreugd, P.F. Thomese Joris Moens, Rob van Erkelens, Don Duyns en Ronald Giphart. Deze schrijvers verschilden qua stijl en inhoud veel van elkaar, maar hun geboortejaren en thema’s hadden ze gemeenschappelijk. Die thema’s behelsden volgens een reportage in de Groene Amsterdammer onder andere overmatig drankgebruik, perverse seksualiteit, niets

¹⁰⁵ Ibidem: 48.

¹⁰⁶ Ibidem: 60.

¹⁰⁷ De Vriend (1996: 28).

¹⁰⁸ Vos (1996: 1-2).

¹⁰⁹ De Nooy (1993: 77).

¹¹⁰ Vos (1996: 13-14).

ontziende agressie, sociale desinteresse en diepgewortelde verveling. Deze kenmerken werden trouwens door de debutanten zelf ontkend, en in de generatievorming 'Nix' zagen ze ook niet veel.¹¹¹ Behalve vanuit de literatuurwetenschap worden ook wel algemene sociaal-culturele factoren van belang geacht voor generatieverschillen.

De opkomst van de nieuwe generatie schrijvers halverwege de jaren tachtig ging gepaard met een toenemende commercialisatie van de literaire wereld. De hoeveelheid aandacht voor een boek in de media werd van groot belang. Er ontstond een persoonlijkheidscultus rond schrijvers; zij werden populaire gasten op de radio en de televisie. De televisie kreeg een belangrijke invloed op de verkoopcijfers van een boek en de naamsbekendheid van de auteur. Dit wordt ook wel eens het 'Van Dis-effect' genoemd, naar het boekenprogramma dat Adriaan Van Dis van 1983 tot 1992 heeft gepresenteerd bij de VPRO.¹¹² Het programma zou de capaciteit hebben om onbekende boeken tot bestsellers te bombarderen. Uit onderzoek is gebleken dat de bekendheid van een auteur de belangrijkste stimulans is om een boek aan te schaffen.¹¹³ Aan de andere kant zijn er de literaire prijzen die worden toegekend aan auteurs. Ook dit is in toenemende mate een tendens van de commercialisatie: veel van de prijzen zijn immers ingesteld door commerciële organisaties. Zo zijn er de AKO-literatuurprijs en de Libris-literatuurprijs. Aan dit soort prijzen is vaak een geldbedrag verbonden, terwijl voorheen veel minder geld te winnen was. Het gevolg van de genoemde tendensen is dat de aandacht van het lezerspubliek in toenemende mate is gericht op een klein segment van de literaire auteurs.¹¹⁴ Dit zijn de auteurs die in de publiciteit hebben gestaan en hierdoor goede verkoopcijfers behalen. De kans is dan relatief groot dat zij in aanmerking komen voor een literatuurprijs, daardoor in nog grotere publiciteit geraken en hierdoor weer meer verkopen. De uitgeverijen spelen hierop in door zich toe te spitsen op de vraag naar dit kleine segment.¹¹⁵ Critici hekelen dit 'toptienisme' omdat de literaire kwaliteit hieronder zou leiden.¹¹⁶ De nieuwe generatie auteurs moet zich anders manifesteren. Ze zijn welhaast verplicht om meer interviews te geven en meer een publiek persoon te worden dan bij vroegere generaties auteurs gewoon was. Een ander gevolg van de grote aandacht voor literatuur vanuit diverse media is dat de van oorsprong gezaghebbende literatuurkritiek (in de vorm van literaire tijdschriften en aandacht vanuit de academische wereld) aan belang heeft moeten inboeten. De invloed van het publiek is echter groter geworden.¹¹⁷ Deze ontwikkelingen vertonen sterke gelijkenissen met een trend in het literatuuronderwijs: de persoonlijke smaak van de leerling wordt belangrijker. Het leesdossier is op de eigen voorkeuren van de leerling gericht en de uittrekselsites zijn hier eveneens op gericht door hun interactieve karakter.

Een laatste interessante invalshoek voor het classificeren van auteurs is te vinden in het onderzoek wat Marc Verboord heeft verricht naar de invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000.¹¹⁸ In dit onderzoek is een

¹¹¹ Ibidem: 14-15.

¹¹² Van Dijk & Janssen (2002: 224).

¹¹³ Goedegebuure (1989: 13).

¹¹⁴ Vos (1996: 17-18).

¹¹⁵ Verdaasdonk (1989: 11).

¹¹⁶ Van Dijk & Janssen (2002: 222).

¹¹⁷ Verdaasdonk (1999: 293-294).

¹¹⁸ Verboord (2003).

hoofdstuk gewijd aan de classificatie van auteurs op basis van literair prestige.¹¹⁹ Auteurs kunnen een bepaalde mate van literair prestige verwerven, wat zoveel betekent als het aanzien dat auteurs in het literaire veld hebben verworven op basis van de aan hun werk toegekende waarde.¹²⁰ Om het literair prestige te meten gebruikt Verboord vier basisindicatoren: het winnen van literaire prijzen, de aandacht in wetenschappelijke studies, de opname in literaire naslagwerken en de status van de uitgeverij waar het werk van de auteur gepubliceerd wordt. Gecombineerd vormen deze vier indicatoren een representatief beeld van het literair prestige van een auteur.¹²¹ Het totaal aantal door een auteur gewonnen literaire prijzen wordt opgeteld en gewogen naar het prestige van de prijzen. Voor het prestige van die prijzen kan gekeken worden naar bijvoorbeeld: welke organisatie de prijs toekent, het object van de prijs (gericht op een heel oeuvre of slechts afzonderlijk boek), de traditie van de prijs en het geldbedrag wat aan de prijs is verbonden. De aandacht die schrijvers in wetenschappelijke studies krijgen is te onderzoeken via elektronische bibliografieën. De opname van auteurs in literaire naslagwerken is een niet te onderschatten indicator. Pas als een auteur een groot en hoog gewaardeerd oeuvre op zijn of haar naam heeft, volgt opname in dergelijke naslagwerken. De status van de uitgeverij waar de auteur gepubliceerd wordt is ook van belang omdat uitgeverijen selecteren welke auteurs zij uitgeven en welke niet.¹²² Het ligt vaak voor de hand dat jonge auteurs een ander literair prestige hebben dan de oudere auteurs. Oudere auteurs hebben meestal al veel prijzen gewonnen, zijn vaak verbonden aan uitgeverijen met een hoge status, zijn dikwijls uitgebreid behandeld in wetenschappelijke studies en vaak opgenomen in grote naslagwerken. Leerlingen in het middelbaar onderwijs zullen niet veel aandacht hebben voor het literair prestige van een auteur. Zij zullen eerder belangstelling hebben voor literatuur die aansluit bij hun belevingswereld. Uit onderzoek is gebleken dat er in recentere schoolboeken Nederlandse literatuurgeschiedenis meer aandacht wordt besteed aan jonge auteurs dan in oudere schoolboeken. Deze ontwikkeling past wederom in het leerlinggericht worden van het literatuuronderwijs.¹²³

Classificatie in dit onderzoek

Vanuit de hypothese in hoofdstuk 1, paragraaf 1.2 wordt er gesteld dat er tegenwoordig door de leerlingen meer moderne auteurs worden gelezen en dat deze keuze mede het gevolg is van het gebruik van en het aanbod op die uittrekselsites. Leerlingen mogen sinds de invoering van het leesdossier vaker zelf de te lezen werken kiezen en zodoende kiezen zij wat hen aanspreekt. De auteurs worden niet meer gekozen op basis van anciënniteit, maar op basis van andere factoren. Omdat er uiteenlopende operationalisaties denkbaar zijn, zoals eerder in deze paragraaf genoemd, wordt er in dit onderzoek voor gekozen om de gelezen auteurs te rangschikken op basis van vier kenmerken: de periode waarin werd gedebuteerd, gemiddelde leeftijd, gemiddelde schrijftijd en het percentage auteurs dat tien jaar of korter literair actief is. De classificaties in dit onderzoek zijn gedeeltelijk gebaseerd op aanknopingspunten in eerder

¹¹⁹ Ibidem: 47.

¹²⁰ Ibidem: 48.

¹²¹ Ibidem: 49.

¹²² Ibidem: 50-52.

¹²³ Verboord (2004b: 394-395).

onderzoek. Het classificeren van auteurs op basis van generaties is afgeleid van de werkwijze zoals deze in 'Merlyn' werd geïntroduceerd.¹²⁴ De ontwikkelingen op literair gebied halverwege de jaren tachtig tot halverwege de jaren negentig hebben duidelijk gemaakt dat er een jonge generatie auteurs is opgestaan. Het classificeren van auteurs op basis van hun debuutjaar (< 10 jaar) is ontleend aan een onderzoek van Verboord.¹²⁵

Het debuutjaar wordt gebruikt om auteurs te classificeren in perioden. Een methode om perioden op basis van gemiddelde schrijftijd vast te stellen zou zijn om auteurs voor 1945 en auteurs na 1945 op te splitsen in twee groepen. Op deze manier is het echter niet mogelijk om met een strenge meting jonge en oude auteurs te classificeren. Daarom wordt er in dit onderzoek geïntroduceerd op basis van drie perioden. De volgende drie perioden worden onderscheiden: de eerste periode is die waarin auteurs voor 1945 debuteerden, de tweede periode is die waarin auteurs tussen 1945 en 1974 debuteerden en de derde periode is die waarin auteurs tussen 1975 en heden debuteerden. Er is gekozen voor deze perioden omdat ze met steeds 30 jaar ongeveer een generatie bestrijken, omdat het einde van de Tweede Wereldoorlog als breekpunt wordt genomen, en vanwege de ontwikkelingen op literair gebied in de jaren zeventig. In de loop van de jaren zeventig komt een nieuwe generatie schrijvers op. Er is veel aandacht voor deze debutanten omdat er sprake is van een grote groei van het aantal hoger geschoolden sinds de jaren zestig en daarmee van het publiek dat in literatuur is geïnteresseerd. Gelijktijdig staat een nieuwe literair kritische garde op die het werk van de debutanten aangrijpt om zich te prolifereren in de literatuurbeschuwing. Ook vindt er een sterke uitbreiding plaats van aandacht voor literatuur in kranten en tijdschriften.¹²⁶ Deze ontwikkelingen vinden plaats tegen een achtergrond van een toenemende commercialisering in de literaire wereld.¹²⁷

Bij het indelen op basis van leeftijd wordt een maximale leeftijd van 80 jaar aangehouden. Een auteur uit de gouden eeuw telt dus in 2005 mee als een 80-jarige auteur. Nog levende auteurs die ouder dan 80 jaar zijn worden ook op 80 jaar gesteld. Het argument voor deze classificatie is dat er anders, methodisch gezien, een zeer scheve verdeling zou ontstaan waarbij het gemiddelde zwaar naar boven wordt getrokken door bijvoorbeeld Joost van den Vondel als 418-jarige auteur mee te laten tellen, terwijl er in de beleving van de leerlingen wellicht niet zoveel verschil is tussen een auteur van 80 jaar en een auteur die al een eeuw dood is. Leerlingen zullen allebei de auteurs tot de 'oude literatuur' rekenen. Voor reeds overleden auteurs die nog geen 80 jaar zijn, wordt het geboortjaar aangehouden. Bij het classificeren op basis van gemiddelde schrijftijd wordt er geteld hoe lang een schrijver al literaire werken schrijft. Hiervoor wordt het debuutjaar als startpunt genomen. De maximale schrijftijd wordt op 50 jaar gesteld om het gemiddeld aantal schrijffjaren van jonge debutanten niet scheef te trekken.

Wanneer er de laatste jaren meer moderne auteurs worden gelezen voor het leesdossier, dan zal dit leesdossier niet meer op basis van anciënniteit, maar op basis van andere factoren worden opgesteld. Die factoren zouden bijvoorbeeld de meest opgevraagde uittreksels op de sites kunnen zijn, de eigen keuzes van de leerlingen, of het aanbod op de uittrekselsites. De verwachting is dat de grotere populariteit van die moderne auteurs zich reflecteert in een stijging van het aantal auteurs dat korter dan tien

¹²⁴ Verboord (2003: 48).

¹²⁵ Verboord (2004b).

¹²⁶ Janssen (1994: 106-116).

¹²⁷ Van Dijk & Janssen (2002: 221-222).

jaar geleden debuteerde en in een verschuiving binnen de drie perioden. Aangezien met retrospectieve gegevens wordt gewerkt dient er rekening gehouden te worden met het tijdstip waarop gegevens zijn verzameld. Zo werd er in 1978 waarschijnlijk niet hetzelfde verstaan onder ‘modern’ als in 1997. De in de volgende paragrafen gebruikte gegevens over auteurs zijn overigens ontleend aan informatie van de website www.dbnl.org: de digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren.

5.3 Dataverzameling 1: Oudere generaties leerlingen

Methode

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de vroegere generaties leerlingen. Het is de vraag welke auteurs zij voor de leeslijst Nederlands kozen. Deze informatie kan gebruikt worden om een vergelijking te maken tussen de oudere generaties en de huidige generatie leerlingen. Er wordt gebruik gemaakt van de inventarisaties van het tijdschrift ‘Diepzee’. Een kanttekening bij deze gegevens is dat ze niet geheel representatief zijn omdat vooral van abonnees van Diepzee gegevens werden ontvangen, de gegevens geven wel een indicatie van populaire werken voor de leeslijst. De inventarisatiegegevens zijn volgens Diepzee op verschillende manieren tot stand gekomen. Voor de enquête van 1986 werden enquêtelijsten bij elk exemplaar van Diepzee gevoegd, het stond abonnees vrij om deze lijsten in te vullen en aan Diepzee te retourneren. Er kwamen 1400 ingevulde lijsten van scholen en individuele leerlingen terug.¹²⁸ Voor de enquête van 1989 werden net als bij de enquête van 1986 bij elk exemplaar van Diepzee enquêtelijsten bijgesloten. Dit maal werden eveneens 1400 formulieren door de redactie ontvangen.¹²⁹ De enquête van 1993 werd door Diepzee onder 1600 scholieren gehouden.¹³⁰ Over de laatste Diepzee-enquête in 1997 zijn geen gegevens bekend; de redactie heeft nagelaten uitleg te geven over de dataverzameling die aan deze top 100 vooraf ging.¹³¹

Het tijdschrift Vrij Nederland publiceerde in 1978 een soortgelijke top 50 van meest gelezen boeken in het literatuuronderwijs. De steekproef bestond uit 272 vwo-scholieren en 306 havo-leerlingen.¹³² Dit artikel werd in 2002 door Stijn Aerden in tijdschrift HP/De Tijd opgerakeld en vervolgens vergeleken met een top 15 van dat jaar. Dit keer werden echter docenten in plaats van leerlingen ondervraagd: de steekproef van HP/De Tijd bestond uit zeventien door docenten van middelbare scholen ingevulde enquêteformulieren. Er werd gevraagd naar een top tien van meest gelezen boektitels en op een lijst van 50 auteurs in te vullen hoe vaak deze gelezen werden. Van de lijst met auteurs werd een top 30 opgesteld.¹³³ Van al deze gegevens zal een overzicht gegeven worden, waarbij zo breed mogelijk geanalyseerd zal worden. In de bijlage zijn de complete lijsten weergegeven, er zal naar deze lijsten worden verwezen als er auteurs genoemd worden (zie bijlage 3 tot en met 10). De nadruk ligt zowel op de top tien als op de grotere top 100 van de meest gelezen werken. Een top tien is interessant omdat deze

¹²⁸ Diepzee (1987: 3).

¹²⁹ Diepzee (1990: 3).

¹³⁰ Diepzee (1994: 3-6).

¹³¹ Diepzee (1998: 36-37).

¹³² Otten & M. Hilhorst (1978: 4-8).

¹³³ Aerden (2002: 78-81).

veel zegt over populariteit, gelet op de percentages die in de Diepzeelijsten zijn aangegeven. Nummer 1 van een Diepzeelijst wordt gemiddeld door 45% van de ondervraagde leerlingen gekozen. Nummer 10 van een lijst wordt dan nog door gemiddeld 15% van de respondenten gelezen. De gegevens van de gelezen auteurs buiten de top tien zijn ook interessant omdat die gegevens een beeld geven van de breedte van het repertoire van schrijvers. Behalve minder bekende titels van populaire schrijvers kunnen er ook debutanten opduiken in de cijfers buiten de top tien. De auteurs in de lijsten worden gerangschikt op basis van de vier criteria zoals deze in de vorige paragraaf zijn opgesteld: het jaar waarop er werd gedebuteerd, de gemiddelde leeftijd (max. 80 jaar), de gemiddelde schrijftijd (max. 50 jaar) en het percentage auteurs dat tien jaar of korter literair actief is. Er wordt steeds rekening gehouden met het jaar waarin een lijst is opgesteld: een auteur geboren in 1950 is bij de Diepzeelijst van 1986 zesendertig jaar en bij de Diepzeelijst van 1997 zevenenveertig jaar. Auteurs van jeugdliteratuur zijn buiten beschouwing gelaten.

Resultaten

Soms komen auteurs in een lijst van Vrij Nederland, Diepzee of HP / De Tijd meerdere malen voor met verschillende titels. Wanneer dezelfde auteurs niet in één maar in meerdere lijsten steeds diverse keren voorkomen, kan er worden gesteld dat de desbetreffende auteurs een grote populariteit genieten onder leerlingen. In bijlage 11 is een overzicht gegeven van de auteurs die meerdere malen zijn opgevraagd in de lijst van HP / De Tijd en in de Diepzeelijsten. Met behulp van deze gegevens kan een indicatie gegeven worden van de populariteit van bepaalde auteurs. Harry Mulisch wordt in de lijsten tot 1997 steeds door zeer veel leerlingen gelezen, maar dit percentage zakt elke lijst iets. Uiteindelijk is Mulisch in 1997 zijn eerste plaats verloren aan een opmerkelijke 'nieuwkomer' in deze lijstjes: Tim Krabbe. Ook Tessa de Loo staat in 1997 hoog genoteerd, terwijl zij in de voorgaande jaren niet meerdere malen gelezen werd. In de vier Diepzeelijsten komen telkens een aantal auteurs terug die bij elke lijst meerdere keren worden gelezen: Harry Mulisch, Jan Wolkers, Marga Minco, W.F. Hermans, en Maarten 't Hart. Het valt op dat er vanaf 1986 elk jaar minder titelvermeldingen per individuele auteur voorkomen: in 1986 was het grootste aantal vermeldingen negen titels, in 1997 was het grootste aantal vermeldingen nog maar vijf titels.

Er wordt ook gekeken naar de gemiddelde leeftijd, het gemiddeld aantal schrijffaren en het percentage auteurs dat korter dan 10 jaar literair actief is. Als er meer moderne auteurs zouden worden gelezen, dan ligt het in de lijn der verwachting dat de gelezen auteurs door de jaren heen gemiddeld jonger zijn en zodoende een minder aantal schrijffaren hebben. Vanaf de volgende tabel wordt er steeds over 'unieke auteurs' gesproken: dit houdt in dat de auteurs die in de lijsten met meerdere titels voorkomen nog maar één keer worden meegeteld. Hierdoor blijft een evenwichtige verdeling tussen oude en moderne auteurs gewaarborgd: oude auteurs hebben meestal een veel groter en populairder oeuvre dan moderne auteurs die nog niet een zodanige grote bekendheid en groot oeuvre hebben. De indeling van auteurs in perioden of generaties is het eerste criterium waarop gecategoriseerd wordt.

Tabel 5.1: Verdeling van unieke auteurs over drie perioden (totaal, max. 1 vermelding per lijst)

periode*	1978	1986	1989	1993	1997
periode 1: voor 1945	51%	43%	33%	31%	26%
periode 2: 1945-1974	49%	49%	54%	48%	41%
periode 3: 1975-heden	0%	8%	13%	21%	33%
% korter dan 10 jr. actief	8%	8%	6%	10%	10%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

Als er in tabel 5.1 gekeken wordt naar de verdeling van auteurs over de drie perioden, dan valt op dat er elk jaar meer auteurs uit de derde generatie (1975-heden) voorkomen. De kans dat auteurs uit de derde generatie in de lijst van 1978 voorkomen is vrij gering omdat deze generatie op dat moment slechts drie jaar jong is. De kans dat leerlingen dan voor auteurs uit die generatie kiezen is niet heel groot. De stijging van het aandeel van de derde generatie auteurs is door de jaren wel degelijk opmerkelijk te noemen, vooral omdat dit aandeel ten koste gaat van het aandeel oudste auteurs. Er kan ook specifiek worden gekeken naar de meest populaire titels in de top tien.

Tabel 5.2: Verdeling van unieke auteurs over drie perioden (top 10)

periode*	1978	1986	1989	1993	1997
periode 1: voor 1945	50%	0%	0%	0%	0%
periode 2: 1945-1974	50%	100%	100%	100%	80%
periode 3: 1975-heden	0%	0%	0%	0%	20%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

Uit tabel 5.2 blijkt dat in de laatste Diepzeelijst (1997) auteurs uit de derde generatie 20% van de top tien vertegenwoordigen. Auteurs uit de oudste generatie zijn in de Diepzeelijsten niet bijzonder populair aangezien ze nooit vermeldingen in de top tien hebben. In de lijst van 1978 hadden deze auteurs nog 50% van het aandeel van de top tien: in de jaren tachtig blijkt deze generatie dus al een groot deel van hun gezag te hebben ingeleverd aan de jongere generaties.

Tabel 5.3: Gemiddelde leeftijd en gemiddeld aantal schrijffaren van unieke auteurs (maximaal 1 vermelding per lijst)

	lftd.*	schjr.**	<10 jr***
Vrij Nederland 1978 top 50	62,1	33,4	8%
Diepzee 1986 top 100	63,5	34,1	8%
Diepzee 1989 top 100	61,7	32,5	6%
Diepzee 1993 top 100	62,5	33,4	10%
Diepzee 1997 top 100	63,2	32,9	10%
HP/De Tijd 2002 top 10	57,8	29,3	23%
HP/De Tijd 2002 top 30	61,4	31,6	11%

* gemiddelde leeftijd, max. 80 jaar per auteur

** gemiddeld aantal schrijffaren vanaf debuut, max. 50 jaar per auteur

*** percentage auteurs dat 10 jaar of korter literair actief is

De gemiddelde leeftijd en het gemiddeld aantal schrijffaren van auteurs blijken uit tabel 5.3 geen duidelijke lijn door de jaren heen te vertonen. Bovendien is er ook niet echt een daling in de gemiddelde leeftijd te ontdekken: auteurs zijn blijkbaar meestal rond de 60 jaar oud en hebben een gemiddelde schrijffervaring van ongeveer 30 jaar. Er is een uitzondering op de regel: de gegevens van HP / De Tijd. De cijfers liggen hier bij de top 10 lager dan bij de andere lijsten. Waarschijnlijk ligt dit aan de manier van enquêteren. Het percentage auteurs dat tien jaar of korter literair actief is lijkt weinig te veranderen, maar ook hier is de top 10 van HP / De Tijd opvallend verschillend van de andere lijsten. Om te achterhalen welke auteurs er onder de huidige generatie leerlingen populair zijn zal er worden gekeken naar de opvragingen op de uittrekselsites.

5.4 Dataverzameling 2: Huidige generatie leerlingen

Voor de huidige generatie leerlingen worden gegevens van de uittrekselsites gebruikt. Deze gegevens beslaan slechts de afgelopen vijf tot zes jaar omdat dit soort sites nog niet zo lang bestaat. Het is de vraag of er op deze sites vooral moderne of toch meer oudere auteurs worden opgevraagd.¹³⁴ Er dient te worden opgemerkt dat het bij de uittrekselsites om een ander soort gegevens gaat dan de gegevens zoals deze in de vorige paragraaf zijn behandeld. De gegevens van de sites betreffen opvragingen van uittreksels van titels. Het is dus niet duidelijk of de opvragingen garant staan voor wat er ook daadwerkelijk gelezen wordt. Dit was wel het geval bij de gegevens in de vorige paragraaf: het betrof daar gegevens over gelezen titels voor de leeslijst welke door enquêtes in het voortgezet onderwijs waren verworven. De gegevens van de sites zullen als indicator gebruikt worden voor populaire auteurs.

¹³⁴ Op de uittrekselsites werden ook uittreksels van jeugdliteratuur opgevraagd, deze opvragingen zijn buiten beschouwing gelaten.

Scholieren.com

Om te beginnen wordt er gekeken naar de grootste site: scholieren.com. Met behulp van de top honderd van opgevraagde uittreksels op deze site in 2000 en in 2004 kan het verloop van opvragingen van scholieren.com in kaart worden gebracht. In de top 100 van 2000 (zie bijlage 12) is de gemiddelde leeftijd van auteurs 62,6 jaar en het gemiddeld aantal schrijffjaren 32,3. In 2004 (zie bijlage 13) bedraagt de gemiddelde leeftijd 64,7 jaar en het gemiddeld aantal schrijffjaren 34,8. De lichte stijging van leeftijd en aantal schrijffjaren tussen deze twee jaartallen is wat vreemd en zal waarschijnlijk uiting vinden bij de verdeling in drie perioden. De cijfers verschillen echter nog niet veel met de cijfers die te zien waren bij de lijsten in de vorige paragraaf.

Tabel 5.4: Scholieren.com: verdeling van unieke auteurs over drie perioden

periode*	2000	2004
top 100		
periode 1: voor 1945	20%	18%
periode 2: 1945-1974	40%	46%
periode 3: 1975-heden	40%	36%
top 10		
periode 1: voor 1945	0%	0%
periode 2: 1945-1974	86%	50%
periode 3: 1975-heden	14%	50%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

In tabel 5.4 is te zien dat het aandeel van opvragingen van auteurs uit de derde periode bij scholieren.com tussen 2000 en 2004 in de top 100 met 4% is gedaald. In de top 10 hebben auteurs uit die periode tussen 2000 en 2004 daarentegen 36% aandeel gewonnen. De terugloop van auteurs uit periode drie in de top 100 en de stijging in de top tien kan te maken hebben met de diversiteit van de opgevraagde uittreksels: als er van bepaalde auteurs uit deze periode zeer veel (dezelfde) titels worden opgevraagd dan kan dit het percentage van unieke auteurs scheeftrekken omdat er relatief minder unieke jongere auteurs dan oudere auteurs overblijven. In de twee top 100 lijsten van scholieren.com kan net als bij de lijsten van Diepzee (zie paragraaf 5.3 resultaten) worden gezocht naar auteurs die meerdere titelvermeldingen hebben. In bijlage 14 en 15 is een overzicht gegeven van auteurs die met meerdere titels voorkwamen in de top 100 van 2000 en van 2004. Wat opvalt aan deze gegevens in vergelijking met de gegevens van Diepzee, is dat er praktisch geen auteurs voorkomen die meer dan twee of hooguit drie titelvermeldingen hebben in de top 100. Deze terugloop in diversiteit van titelvermeldingen was weliswaar ook zichtbaar bij de Diepzeelijsten: in 1986 kwam er een auteur voor met negen titelvermeldingen, in 1997 was dit aantal tot vijf titels terug gelopen. Bij de scholieren.com is het aantal verschillende titelvermeldingen vanaf 2000 echter nog veel sterker teruggelopen. In plaats hiervan worden er van slechts enkele auteurs veel

uittreksels van één of twee bekende titels opgevraagd. Dit wijst op een daling in diversiteit binnen de opgevraagde auteurs. Het aantal auteurs met meerdere verschillende titelvermeldingen is in 2004 ongeveer 40% lager dan in 2000.

Samenvattingen.com

De tweede uittrekselsite die aan de orde komt is samenvattingen.com. Deze lijst is niet gedateerd. Er staan ook geen dubbele titels op: er staan soms wel meerdere titels per schrijver genoemd (zie bijlage 17). De gemiddelde leeftijd van de auteurs op de deze lijst is 67 jaar en het gemiddeld aantal schrijffjaren is 36,8. Deze cijfers liggen hoger dan de cijfers van scholieren.com, en ook hoger dan de gemiddelde leeftijd en het aantal schrijffjaren in de Diepzeelijsten.

Tabel 5.5: Samenvattingen.com: verdeling van unieke auteurs over 3 perioden (top 50 en top 10, 2005)

	periode*	percentage
top 50	periode 1: voor 1945	21%
	periode 2: 1945-1974	46%
	periode 3: 1975-heden	33%
top 10	periode 1: voor 1945	0%
	periode 2: 1945-1974	71%
	periode 3: 1975-heden	29%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

Uit tabel 5.5 blijkt dat bij samenvattingen.com het aantal jonge auteurs uit de derde periode goed vertegenwoordigd is met 33% van de top 50 en 29% van de top tien.

Collegenet.nl

De derde uittrekselsite is collegenet.nl (zie bijlage 18). De top 150 op deze site is een vreemde eend in de bijt, niet alleen omdat het een alfabetische lijst is; er staan ook verrassende auteurs en titels op. Sommige auteurs staan er met behoorlijk veel titels op: J. Bernlef met zes titels, W.F. Hermans met zeven titels, Harry Mulisch met zes titels en Leon de Winter met zeven titels. Ook staan er auteurs in deze 'top 150' die in andere lijsten allang zijn verdwenen. Zo prijkt Kees van Kooten met vijf titels op deze lijst, terwijl deze auteur geen enkele keer op lijsten van de andere uittrekselsites voorkomt. Hetzelfde geldt voor oudere auteurs als: Johan Daisne, Marcellus Emants, Marijke Höweler, Mensje van Keulen, Dirk Ayelt Kooiman, Anton Koolhaas (vijf titels), Hannes Meinkema, Top Naeff en Lévi Weemoedt. Het vermoeden bestaat dan ook dat de top 150 van collegenet.nl een samenraapsel is van, volgens deze site, "Super de luxe" uittreksels. De kans bestaat dus dat deze 150 vermeldingen niet de meest opgevraagde titels zijn van collegenet.nl. De aanwezigheid van behoorlijk wat oudere auteurs op deze lijst heeft als gevolg dat de gemiddelde leeftijd met 67,9 jaar en het gemiddeld aantal schrijffjaren met 37 jaar hoger liggen dan op de lijsten van de andere uittrekselsites. Deze leeftijden liggen

ook hoger dan de gemiddelde leeftijd in de Diepzeelijsten. Omdat de lijst van collegenet.nl alfabetisch is opgesteld, kan er alleen naar de totale lijst worden gekeken en niet naar de top tien. Auteurs die meerdere keren vermeld waren zijn ook als zodanig geteld, omdat er op de andere lijsten immers ook auteurs meerdere keren voorkwamen.

Tabel 5.6: Collegenet.nl: verdeling van unieke auteurs over drie perioden (totaal 150 vermeldingen, 2005)

periode*	
periode 1: voor 1945	30%
periode 2: 1945-1974	36%
periode 3: 1975-heden	34%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

Uit tabel 5.6 valt op te maken dat collegenet.nl in vergelijking met de andere sites vrij veel oudere auteurs uit de eerste generatie heeft. De verdeling van auteurs over drie perioden lijkt bij deze site evenwichtig te zijn, hoewel het aantal auteurs uit de tweede generatie iets groter is dan het aantal uit de jongste generatie, maar die laatste generatie maakt met 34% nog altijd een derde deel van het totaal uit.

Studentonly.nl

Ten slotte wordt naar de uittrekselsite studentonly.nl gekeken. Deze site heeft alleen een niet gedateerde top tien (zie bijlage 19). Bijna de helft van deze top tien bestaat uit jeugdliteratuur. Omdat de top 10 op studentonly.nl niet of nauwelijks wordt bijgewerkt is het niet duidelijk welke titels en auteurs er nu daadwerkelijk worden opgevraagd. De gemiddelde leeftijd op deze lijst bedraagt 65,7 jaar en het gemiddeld aantal schrijffaren bedraagt 35,2 jaar.

Tabel 5.7: Studentonly.nl: verdeling van unieke auteurs over drie perioden (top tien, 2005)

periode*	
periode 1: voor 1945	0%
periode 2: 1945-1974	67%
periode 3: 1975-heden	33%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

De auteurs uit de tweede periode doen het volgens tabel 5.7 aanzienlijk beter in de top tien van studentonly.nl dan de auteurs uit de derde periode. Er staan geen auteurs uit de eerste periode vermeld in deze top tien.

5.5 Conclusie

De eerste onderzoeksvraag luidde: *leest de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs, die beschikt over uittrekselsites, een ander type auteurs dan vroegere generaties leerlingen die geen uittrekselsites hadden?*

Afgaande op de gemiddelde leeftijd en het gemiddeld aantal schrijffaren van de auteurs lijkt er relatief weinig differentiatie te bestaan tussen gegevens uit het verleden en gegevens uit 2005. In figuur 5.1 is dit duidelijk te zien aan het staafdiagram. Een probleem bij de gemiddelde leeftijd en het gemiddeld aantal schrijffaren is wellicht dat de toestroom van jonge auteurs wordt weggemiddeld door het ouder worden van oude auteurs. Er lijkt wel een lichte tendens tot meer intreden van jonge auteurs die korter dan tien jaar literair actief zijn te bestaan. In tabel 5.8 worden de gegevens van alle lijsten op een rij gezet.

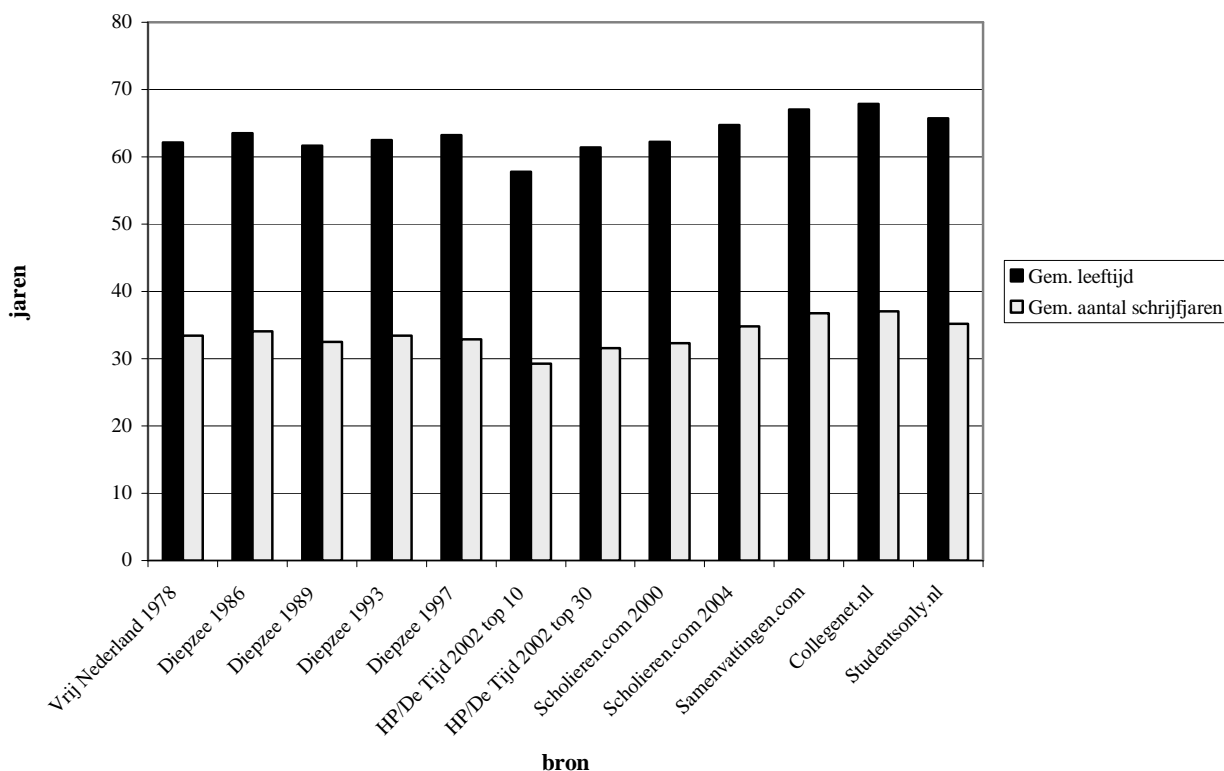
Tabel 5.8: Gemiddelde leeftijd en gemiddeld aantal schrijffaren van unieke auteurs

	<i>lfd.*</i>	<i>schjr.**</i>	<i><10 jr***</i>
Vrij Nederland 1978 top 50	62,1	33,4	8%
Diepzee 1986 top 100	63,5	34,1	8%
Diepzee 1989 top 100	61,7	32,5	6%
Diepzee 1993 top 100	62,5	33,4	10%
Diepzee 1997 top 100	63,2	32,9	10%
HP/De Tijd 2002 top 15	57,8	29,3	23%
HP/De Tijd 2002 top 30	61,4	31,6	11%
Scholieren.com 2000 top 100	62,2	32,3	17%
Scholieren.com 2004 top 100	64,7	34,8	5%
Samenvattingen.com top 50	67	36,8	0%
Collegenet.nl top 150	67,9	37	0%
Studentonly.nl top 10	65,7	35,2	0%

* gemiddelde leeftijd, max. 80 jaar per auteur

** gemiddeld aantal schrijffaren vanaf debuut, max. 50 jaar per auteur

*** percentage auteurs dat 10 jaar of korter literair actief is

Figuur 5.1: Gemiddelde leeftijd en gemiddeld aantal schrijffaren van unieke auteurs

Opvallend is dat er een groot verschil bestaat tussen het percentage auteurs dat 10 jaar of korter literair actief is op de lijst van scholieren.com in 2000 en in 2004. Dit percentage is in vier jaar tijd 12% absoluut gezakt. Er komen in de lijst van 2004 minder schrijvers voor die 10 jaar of korter literair actief zijn dan in de lijst van 2000. Dit zou er dan op kunnen duiden dat er de laatste jaren geen echte nieuwe generatie populaire schrijvers is opgestaan. Elk jaar debutereren nieuwe auteurs, maar wellicht worden de recente debutanten niet zo goed opgepikt door de leerlingen. In 2000 waren er de volgende recent gedebuteerde auteurs: Anna Enquist (1991), Carl Friedman (1991), Ronald Giphart (1992), Kader Abdolah (1993), Karel Glastra van Loon (1994). Van deze groep geldt alleen Karel Glastra van Loon nog als recent gedebuteerd. Wanneer auteurs ingedeeld worden in drie generaties komen er duidelijkere verschillen in beeld (zie tabel 5.9).

Tabel 5.9: Overzicht verdeling unieke auteurs over drie perioden van 1978 tot en met 2005

periode*	1978	1986	1989	1993	1997	scholieren		samen vatting	college net	students only
						2000	2004			
periode 1										
totaal	51%	43%	33%	31%	26%	20%	18%	21%	30%	0%
top 10	50%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	n.v.t.	n.v.t.
periode 2										
totaal	49%	49%	54%	48%	41%	40%	46%	46%	36%	67%
top 10	50%	100%	100%	100%	80%	86%	50%	71%	n.v.t.	n.v.t.
periode 3										
totaal	0%	8%	13%	21%	33%	40%	36%	33%	34%	33%
top 10	0%	0%	0%	0%	20%	14%	50%	29%	n.v.t.	n.v.t.

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

In tabel 5.9 blijkt uit de gegevens van de uittrekselsites dat auteurs uit de derde periode de laatste jaren in populariteit zijn gestegen. Er is al een dergelijke trend te bespeuren in de Diepzeelijsten, welke zich lijkt voort te zetten in de gegevens vanaf 2000. De auteurs uit periode drie winnen aan populariteit ten koste van de auteurs in de eerste twee perioden. De opvragingen in 2004 wijzen er op dat auteurs uit periode drie een stevige plaats in zowel de top 100 als de top 10 van scholieren.com hebben verworven: ze bezetten respectievelijk 36% en 50% van het totaal aantal vermeldingen. Opvallend is wel dat het aandeel van auteurs uit deze periode in de top 100 van 2000 iets groter was dan in 2004. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de diversiteit van de opvragingen in de top 100. Uit bijlage 14 en 15 blijkt hoe sterk de top 100 van scholieren.com tussen 2000 en 2004 is veranderd: in 2000 bestond de top 100 uit 30 unieke auteurs en in 2004 nog maar uit 22 unieke auteurs. In 2004 werden veelvuldig dezelfde auteurs en titels opgevraagd. Dit kan te maken hebben met de gegroeide populariteit van scholieren.com tussen 2000 en 2004.

De gegevens van de overige sites waren van mindere betrouwbaarheid, dit weerspiegelt zich ook in de cijfers. Op collegenet.nl maken de auteurs uit de oudste periode zelfs 21% van het totaal uit. De auteurs uit de tweede periode zijn nog altijd populair met steeds ongeveer 48% van het totaal. Zoals gezegd kan er niet worden beweerd dat de gegevens ontleend aan de uittrekselsites representatief zijn voor daadwerkelijk gelezen auteurs voor het leesdossier. Het is niet precies bekend wie er informatie van de sites opvragen en waar de opgevraagde informatie voor gebruikt wordt. Natuurlijk ligt het voor de hand dat veel scholieren van deze sites gebruik maken, maar dit kan niet met zekerheid gezegd worden. Het enige bewijs dat hiervoor aangevoerd kan worden is een overzicht van scholieren.com waarop vanaf februari 2002 het unieke bereik (in bezoekersaantallen per maand, gemiddeld per dag en maximum per dag) wordt vastgelegd. Steeds is er een grote terugval in het unieke bereik in de maanden juli en augustus. Dit zou kunnen wijzen op

de zomervakantie die er voor zorgt dat leerlingen zich niet veel bezighouden met het zoeken naar uittreksels of andere schoolgerelateerde informatie op scholieren.com (zie bijlage 16). Dit lijkt erop te duiden dat de uittrekselsites vooral veel door leerlingen worden bezocht, dus de gegevens over opvragingen laten zien dat auteurs uit de derde periode wel degelijk populair zijn onder deze groep gebruikers.

Het aanbod op de uittrekselsites vertoonde weinig verschil per site; het is daarom niet relevant om naar inhoudelijke verschillen tussen de onderlinge sites te kijken. Er wordt opvallend veel informatie over jeugdliteratuur opgevraagd op vrijwel alle uittrekselsites. Bij samenvattingen.com komen deze titels niet in de top 150 voor, maar er zijn op de site verhoudingsgewijs evenveel uittreksels van jeugdliteratuur te vinden als op de andere uittrekselsites. De top tien van alle lijsten is echter zeer constant te noemen. Zo komen er steeds een aantal dezelfde titels naar voren bij de tien populairste boeken. Er lijkt een heuse 'leerlingencanon' te bestaan in het literatuuronderwijs, waardoor boeken als 'Het bittere kruid', 'De aanslag', 'Het gouden ei', 'Turks fruit', 'De kleine blonde dood' en (sinds een paar jaar) 'De passievrucht' niet van de literatuurlijst zijn weg te branden.¹³⁵ Het is niet alleen opvallend dat auteurs uit de derde periode populairder worden. Het is ook opvallend dat veel auteurs van populaire titels in de 'leerlingencanon' buiten de leeslijst niet echt tot de harde kern van literaire auteurs worden gerekend. Het zijn niet alleen vaak jonge auteurs die recent gedebuteerd zijn: soms zijn het a-typische auteurs als Yvonne Keuls, Tim Krabbe en Marga Minco. Verboord signaleerde een discrepantie in de omgang met a-typische auteurs in literatuurmethoden Nederlands. Dit type auteurs kreeg voor de invoering van de Tweede Fase weinig tot geen aandacht in schoolboeken. Na de invoering van de Tweede Fase worden deze auteurs wel opgenomen in de schoolboeken. Boekensamenstellers lijken in te springen op de trend om beter aan te sluiten op de belevingswereld van scholieren.¹³⁶

In hoofdstuk 1 werd de hypothese gesteld dat een uitkomst van de eerste onderzoeksvraag zou kunnen zijn dat er door de huidige generatie leerlingen andere auteurs worden gelezen dan door de vroegere generaties. Deze hypothese lijkt te kloppen: onder de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs is een ander type auteur populair dan onder vroegere generaties leerlingen. Wat bij vroegere generaties leerlingen populaire auteurs waren, zijn dat nu niet meer. Naast een verschil tussen gelezen auteurs kan er ook geweest worden op de trend door de tijd in auteurkeuze die vanaf de jaren tachtig zichtbaar werd. Enerzijds raakte in die jaren de oudste generatie auteurs al een belangrijk aandeel kwijt aan de jongere generaties auteurs. Dit kan echter toegeschreven worden aan een generatiewisseling. Er kan gesteld worden dat ieder cohort leerlingen relatief vaak kiest voor auteurs die op dat moment 'modern' zijn. De auteurs uit periode twee, en in mindere mate de auteurs uit periode drie, zijn in de jaren zeventig en aan het begin van de jaren tachtig nog redelijk modern voor leerlingen. Eind jaren negentig zijn auteurs uit periode twee niet modern meer voor leerlingen. Anderzijds lijken leerlingen in de jaren negentig relatief meer moderne auteurs te lezen dan in de jaren zeventig en aan het begin van de jaren tachtig. Dit is af te leiden aan de stijging in het percentage gelezen auteurs die tien jaar geleden of korter debuteerden. Hierbij moet niet uit het oog verloren worden dat deze in de jaren negentig populaire moderne auteurs allemaal aan het begin van de jaren negentig debuteerden: gegeven de hier gehanteerde operationalisatie van

¹³⁵ Nicolaas (2003: 34).

¹³⁶ Verboord (2004b: 395).

'debuutjaar < 10 jaar' daalt hierdoor het aandeel van deze groep tussen 2000 en 2004 ineens sterk (met 12%). De auteurs uit de derde periode maken halverwege de jaren negentig hun opmars. Vanaf 2000 lijken ze een vaste voet aan de grond te hebben verworven. Er is hiermee vastgesteld dat er een ander type auteurs populair is. Het is niet duidelijk waardoor die verandering tot stand is gekomen. Een mogelijke oorzaak van die verandering zou het gebruik van de uittrekselsites kunnen zijn. Om die relatie te kunnen onderzoeken wordt de aandacht gericht op de huidige generatie leerlingen. Zodoende wordt er een genuanceerder beeld verkregen van het gebruik en de gevolgen van de uittrekselsites en van wat er echt gelezen wordt. Het survey dat hiervoor is gehouden onder leerlingen in het voortgezet onderwijs wordt in het volgende hoofdstuk beschreven, zodat duidelijk kan worden welke factoren een rol spelen bij het type auteurs dat gekozen wordt door de middelbare scholieren.

Hoofdstuk 6. Dataverzameling

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de opzet en de uitvoering van de dataverzameling voor het enquêteonderzoek uiteengezet worden. De volgende paragraaf beschrijft de onderzoeksopzet van de dataverzameling. Paragraaf 6.3 behandelt de steekproef, non-respons en procedure van de dataverzameling. In paragraaf 6.4 wordt het gebruikte materiaal en de pretest van de enquête beschreven. De kenmerken van de steekproef en een vergelijking van de resultaten met landelijke gegevens komen aan de orde in paragraaf 6.5. Ten slotte wordt er in paragraaf 6.6 een conclusie geformuleerd over de gehouden dataverzameling.

6.2 Onderzoeksopzet

Met behulp van kwantitatief onderzoek kan een groot aantal respondenten worden ondervraagd. Hierdoor is het mogelijk om vergelijkingen te maken tussen individuele proefpersonen. Bij kwantitatief onderzoek draait het om meten: de verkregen onderzoeksresultaten worden uitgedrukt in getallen, grafieken en percentages. Het doel van kwantitatief onderzoek is om inzicht te krijgen in de mening of het gedrag van een representatieve doorsnede van de doelgroep over een bepaald onderwerp.

Om informatie te krijgen over het gebruik van websites met boekverslagen zal gebruik worden gemaakt van een enquête. Bij deze vorm van kwantitatief onderzoek wordt gewerkt met vragenlijsten voor het beschrijven en verklaren van sociale verschijnselen. De antwoordmogelijkheden op de vragen liggen veelal vast. De respondenten kunnen niet vrij antwoorden, maar kiezen uit een aantal van tevoren bepaalde antwoorden. Dit maakt de antwoorden vergelijkbaar. Op deze manier kan in een relatief korte periode een grote hoeveelheid informatie worden verzameld onder een grote groep respondenten. Er kunnen drie manieren van gegevensverzameling worden onderscheiden: de persoonlijke enquête, de telefonische enquête en de enquête met zelfinvullijsten. Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de laatst genoemde methode. Er is gekozen voor een enquête met zelfinvullijsten, omdat er dan in een korte tijd een grote groep respondenten bevraagd kan worden.

6.3 Dataverzameling

Om onderzoek te doen naar het gebruik van uittrekselsites ten behoeve van het leesdossier is besloten om een enquête afnemen onder havo- en vwo-leerlingen. Er is bewust voor gekozen om geen mavo- en vmbo-leerlingen te enquêteren, omdat er anders ook jeugdliteratuur in het onderzoek betrokken moest worden. Jeugdliteratuur is immers in de vorige analyse ook buiten beschouwing gebleven. Aangezien de leerlingen zich

ongeveer vanaf de derde klas bezig houden met het leesdossier, is er voor gekozen om enquêtes af te nemen in havo4, vwo4 en vwo5. De kans is groot dat deze leerlingen bekend zijn met de verschillende uittrekselsites. Aangezien havo5 en vwo6 in de onderzoeksperiode vlak voor het eindexamen zitten is besloten om geen enquêtes af te nemen in deze klassen.

Gezien de relatief kleine omvang van de steekproef was het niet mogelijk om een optimale geografische spreiding te bereiken. Uit pragmatische overwegingen is er gekozen voor steden in twee provincies die in de buurt van de woonplaatsen van de onderzoekers lagen: Zuid-Holland en Noord-Brabant. Contacten met de scholen werden geleid via de twee onderzoekers. Er werd besloten om eerst de sectiehoofden van de scholen te benaderen en via hen de enquêtes te verspreiden in de klassen.

Steek proef en non-respons

Voor de steekproef werden in totaal negen scholen uit Noord-Brabant en uit Zuid-Holland gekozen. Uit Noord-Brabant werden zes scholen in de steekproef opgenomen: twee in Bergen op Zoom, één in Roosendaal, twee in Breda en één in Tilburg. In Zuid-Holland zijn drie scholen in Rotterdam benaderd. Met elke school is er telefonisch contact opgenomen. Er is aan de secretaresse gevraagd wie het sectiehoofd Nederlands was op de school en wanneer desbetreffende persoon beschikbaar was voor telefonisch contact. Na deze gesprekken is er een brief verstuurd naar de scholen met tekst en uitleg over het onderzoek. De brief werd persoonlijk gericht aan het sectiehoofd Nederlands (zie bijlage 20). Een week na het versturen van deze brieven werd er opnieuw telefonisch contact opgenomen met de scholen, ditmaal om afspraken te maken met de sectiehoofden. Er werd gevraagd of het sectiehoofd bereid was om een interview van ongeveer twintig minuten te geven. Tevens werd gevraagd of het mogelijk was om de enquête af te laten nemen bij een aantal klassen onder leiding. Er werd ook geïnformeerd of de desbetreffende school Geïntegreerd Literatuuronderwijs had; in dat geval zou er met zo'n school geen verder contact worden gelegd omdat G.L.O. zich niet eigent voor dit onderzoek. Alle talen zijn dan immers samengevoegd en het wordt dan te onduidelijk om alleen op het onderdeel Nederlandse literatuur (en uittrekselgebruik) te meten. Van de negen scholen wilden er vijf meedoen. Eén van de scholen in Bergen op Zoom was niet bereid om mee te werken aan het onderzoek. De school in Tilburg viel af omdat het sectiehoofd geen tijd voor het onderzoek bleek te hebben. Een school in Rotterdam viel af omdat er geen contact kon worden gelegd met het sectiehoofd en een andere school in Rotterdam viel af omdat het sectiehoofd in de ziektewet zat. Na deze non-respons bleven er dus vijf scholen over. Met de sectiehoofden Nederlands van deze scholen werden korte interviews gehouden. Deze sectiehoofden gaven toestemming om in totaal bij 14 klassen enquêtes af te nemen. Op de school in Bergen op Zoom werd de enquête afgenomen in twee klassen vwo4 en twee klassen vwo5. Op de school in Roosendaal werden vier klassen vwo4 geënkquêteerd. Op één school in Breda werd de enquête afgenomen bij een klas havo3 en een klas havo4, bij de andere school in Breda waren dat drie klassen vwo4. Aanvankelijk was het niet de bedoeling om havo3 in de steekproef op te nemen; de docent van school twee in Breda had echter bij één klas havo3 de enquête verspreid, en toen de ontvangen enquêtes uit deze klas geschikt bleken om ingevoerd te worden, is besloten om deze klas in de steekproef op te nemen. Op de school in Rotterdam werd een klas havo4 en een klas vwo5 geënkquêteerd (zie tabel 6.1). De klassen werden door het

sectiehoofd steeds geselecteerd op basis van beschikbare lessen, zodoende konden zij zelf bepalen bij welke klassen de enquête het beste in het lesrooster kon worden ingepast. De enquêtes werden zo veel mogelijk afgenomen in de klassen van de sectiehoofden. Alleen bij gebrek aan tijd werd dit in sommige gevallen uitbesteed aan collega-docenten. Er werd aan de sectiehoofden gevraagd om gemiddelde klassen te gebruiken voor de enquête, zodat zich geen vertekeningen zouden voordoen. De enquête werd verspreid vanaf 18 april. Op 12 mei kwamen de laatste ingevulde enquêtes terug. In totaal zijn er 321 enquêtes ingevuld. Het is niet bekend hoeveel leerlingen er afwezig waren.

Tabel 6.1: Overzicht van het aantal enquêtes per school en klas

school	plaats	klas	aantal enquêtes ingevuld	
1	Bergen op Zoom	4 vwo	25	7,79%
1	Bergen op Zoom	4 vwo	26	8,09%
1	Bergen op Zoom	5 vwo	22	6,85%
1	Bergen op Zoom	5 vwo	16	4,98%
2	Breda	3 havo	18	5,61%
2	Breda	4 havo	16	4,98%
3	Rotterdam	4 havo	22	6,85%
3	Rotterdam	5 vwo	27	8,41%
4	Breda	4 vwo	29	9,03%
4	Breda	4 vwo	29	9,03%
4	Breda	4 vwo	27	8,41%
5	Roosendaal	4 havo	21	6,54%
5	Roosendaal	4 havo	23	7,17%
5	Roosendaal	4 havo	20	6,23%
totaal			321	100%

Procedure

De enquêtes werden uitgedeeld door de docent tijdens het vak Nederlands. De docenten kregen van de onderzoekers een mondelinge instructie over het afnemen van de enquêtes. De leerlingen ontvingen een korte schriftelijke instructie, gevolgd door de vragenlijst zelf. Tevens kreeg elke leerling een bijlage met screenshots van de verschillende websites met uittreksels, die zij konden bekijken tijdens het invullen van de enquête (zie bijlage 22). De leerlingen kregen één lesuur de tijd om de enquête in te vullen en in te leveren bij de docent. De onderzoekers waren niet aanwezig bij de afname van de enquête. Er zijn geen problemen gerapporteerd door de docenten. Omdat de leerlingen al vaker enquêtes hadden ingevuld en de instructies in de vragenlijst helder waren, wees het zich vanzelf.

6.4 Materiaal

Allereerst werd een enquête gemaakt en gedrukt, getiteld Internet en Leesdossier. Deze is opgenomen in bijlage 21. De enquête telde 171 vragen. De vragen bestonden in totaal uit elf onderdelen: ‘achtergrond gegevens’ over onder meer geslacht, leeftijd en profiel, ‘internet’ over ICT-gebruik thuis en op school, ‘lezen’ over het lezen van boeken in de vrije tijd, ‘uittrekselsites’ met vragen over de bekendheid en het gebruik van vijf uittrekselsites, ‘uittreksels’ over het gebruik van uittreksels bij het maken van de leesverslagen voor het leesdossier, ‘het leesdossier’ met vragen over de gelezen boeken voor het leesdossier en ten slotte ‘school’ met vragen over de literatuurlessen Nederlands op school. De vragen bij deze onderdelen bestonden voornamelijk uit meerkeuzevragen. Er was daarnaast voor de leerlingen de mogelijkheid tot het invullen van open vragen bij een aantal onderdelen. Zo werd de mogelijkheid geboden om in te vullen welke sites de leerlingen nog kenden naast de genoemde sites (8-11), welke auteurs en boeken de leerlingen hadden gelezen voor het leesdossier (10-1 en 10-2) en ten slotte nog een open blok op het einde van de lijst waar leerlingen suggesties of opmerkingen over de lijst konden invullen.

Pretest

Voordat werd begonnen met de dataverzameling, werd de enquêtelijst gepretest door twee leerlingen uit vwo 6 en een leerling uit havo 4. Het was van belang te weten te komen of er geen onduidelijkheden in de lijst voorkwamen en hoe lang het ongeveer zou duren om de lijst in te vullen. De lijst moest immers tijdens de (literatuur)les Nederlands worden afgenomen en zodoende mocht het invullen niet veel langer duren dan een lesuur, waarvoor veiligheidshalve ongeveer 40 minuten werd gerekend. De keuze voor de leerlingen uit vwo6 werd gemaakt, omdat werd verondersteld dat een gevorderde leerling meer kennis zou hebben van de uittrekselsites. Omdat er veel vragen over de sites werden gesteld zou dit invullen veel tijd in beslag nemen. Het zou aannemelijk zijn dat leerlingen die de hoogste klas nog niet hebben bereikt, minder kennis hebben van de sites en daardoor relatief vaker vragen over sites zouden overslaan. Daarom werd er ook een leerling uit havo 4 gevraagd de enquête in te vullen. De pretest wees uit dat de enquêtelijst door de leerlingen uit vwo 6 in ongeveer 35 minuten werd ingevuld en door de leerling uit havo 4 in ongeveer 30 minuten werd ingevuld. Door deze pretest werd duidelijk dat het mogelijk was om de enquête in een lesuur af te nemen. Er deden zich geen problemen voor ten aanzien van de inhoud van de enquête: de vragen waren volgens de pretesters duidelijk geformuleerd.

6.5 Resultaten

De resultaten van de enquêtes zijn verwerkt in het statistische programma SPSS. In dit hoofdstuk worden enkele algemene kenmerken van de steekproef geanalyseerd: de verdeling van het aantal verschillende leerjaren en schooltype, de verdeling van geslacht en de verdeling van profielen. De resultaten zullen worden vergeleken met landelijke cijfers. Op deze manier kan worden getoetst of de steekproef representatief is voor de

gehele populatie. Er zal ook aandacht worden besteed aan de computergebruikfrequentie en aan de leesfrequentie van de respondenten. Deze gegevens zullen eveneens worden vergeleken met landelijke gegevens. Zodoende kan er uitsluitend worden gegeven over de kwaliteit van de steekproef. In het volgende hoofdstuk zal de data-analyse met betrekking tot de in dit onderzoek geformuleerde onderzoeksvragen en probleemstelling van start gaan.

Verdeling van geslacht

In onderstaande tabel is een overzicht gegeven van het aantal leerlingen dat de enquête heeft ingevuld, onderverdeeld naar geslacht. Deze gegevens worden vergeleken met landelijke cijfers van het CBS die de verdeling van geslacht in het middelbaar onderwijs weergeven (zie tabel 6.2). Deze steekproef bestaat uit 321 respondenten. Eén van de respondenten heeft echter verzuimd om zijn of haar geslacht in te vullen, wat leidt tot één missing value. Zoals blijkt uit de cijfers van de steekproef is de enquête ingevuld door meer meisjes dan jongens. Landelijk gezien zijn er juist iets meer jongens (50,5%) dan meisjes (49,5%). Bij het verwerken van de resultaten zal er rekening mee worden gehouden dat er in deze steekproef meer meisjes dan jongens zijn .

Tabel 6.2: Verdeling geslacht in het middelbaar onderwijs, landelijke gegevens (2004-2005) en gegevens uit de steekproef (2005)

geslacht	totaal	percentage
landelijk		
man	473 710	50,5
vrouw	464 050	49,5
totaal	937 760	100,0
steekproef		
man	146	45,6
vrouw	174	54,4
totaal	320	100,0

Bron: <http://statline.cbs.nl/> [3 juni 2005].

Verdeling van leeftijd

Een probleem bij deze vergelijking is dat de landelijke gegevens niet goed kunnen worden vergeleken met de steekproef. De landelijke gegevens beslaan het totaal aantal leerlingen vanaf leerjaar 3 en hoger in het Algemeen Voortgezet Onderwijs (AVO). Onder dit AVO vallen vwo, havo, mavo en vrije school. De steekproef bestaat uit leerlingen van havo3, havo4, vwo4 en vwo5. Hiernaast is er nog een probleem met de havo 3 klas in de steekproef: aangezien dit de enige havo 3 klas is en deze klas maar weinig leerlingen telt, wordt de vergelijking tussen de landelijke gegevens en de gegevens uit de steekproef scheefgetrokken. Er zitten zes 14-jarigen in de havo 3 klas, dit zijn alle 14-jarigen in de steekproef. Dit is duidelijk te zien in de tabel: het aantal 14-jarigen in de steekproef is niet in overeenstemming met het landelijk aantal 14-jarigen.

Toch zijn er een aantal overeenkomsten te ontdekken in de tabel. Zo zijn de leerlingen van 13 jaar zowel landelijk als in de steekproef ondervertegenwoordigd. Voor de leerlingen van 18 jaar en ouder geldt dit ook. Wat verder opvalt, is dat de steekproef relatief weinig 15-jarigen bevat en relatief veel 16-jarigen. De gemiddelde leeftijd van de respondenten in deze steekproef is 16 jaar. Een verklaring hiervoor zou kunnen worden gezocht in de grote aandacht die er in de steekproef is voor de 4^e klassen. Er zijn in de steekproef vijf vwo4 klassen en vijf havo4 klassen, bij elkaar dus tien keer een 4^e klas. Om dit te verduidelijken zal in de volgende analyse uiteengezet worden hoe de leerlingen over de klassen zijn verdeeld.

Tabel 6.3: Verdeling van leeftijd: landelijk totaal Algemeen Voortgezet Onderwijs vanaf leerjaar 3 en hoger (2004-2005), Steekproef havo 3 en 4, vwo 4 en 5 (2005)

lftd.	landelijk (absoluut)	landelijk (%)	steekproef (absoluut)	steekproef (%)
13	1.310	0,4	1	0,3
14	71.140	19,7	6	1,9
15	108.340	30,1	81	25,4
16	92.990	25,8	150	47,0
17	61.160	17,0	64	20,1
18	21.130	5,9	15	4,7
19 >	4.140	1,1	2	0,6
totaal	360.210	100,0	319	100,0

Bron: <http://statline.cbs.nl/> [2 juni 2005].

Verdeling van leerjaren en schooltype

De absolute cijfers bij de verdeling van leerjaren en schooltype van de steekproef laten er al geen twijfel over bestaan: er zijn niet veel havo 3 klassen in de steekproef opgenomen (zie tabel 6.4). Landelijk gezien neemt havo3 van de vier bovengenoemde klassen 25,4% voor haar rekening. In de steekproef is dit slechts 5,6%. Hiernaast is vwo4 in de steekproef oververtegenwoordigd: 42,4% ten opzichte van 20% landelijk. Het is voor de representativiteit dus geen gunstige verdeling naar klassen. Voor het verdere onderzoek is het echter niet zo erg dat havo3 is ondervertegenwoordigd in de steekproef: in deze klas beginnen de leerlingen nog maar net aan het lezen van boeken voor het leesdossier en als gevolg zijn zij waarschijnlijk nog niet zo thuis in literatuur en uittrekselsites.

Tabel 6.4: Verdeling leerjaren en schooltype landelijk (2004-2005) en in de steekproef (2005)

klas	totaal	percentage
landelijk		
3 havo	38 470	25,4
4 havo	50 040	33,0
4 vwo	30 340	20,0
5 vwo	32 760	21,6
totaal	151 610	100,0
steekproef		
3 havo	18	5,6
4 havo	102	31,8
4 vwo	136	42,4
5 vwo	65	20,2
totaal	321	100,0

bron: <http://statline.cbs.nl/> [31 mei 2005].

Verdeling van profielen

Een verschil tussen de landelijke gegevens en de gegevens uit de steekproef zijn de leerjaren: voor de landelijke gegevens is er gekeken naar het vierde, vijfde en zesde leerjaar en in de steekproef zijn het derde, het vierde en het vijfde leerjaar opgenomen (havo 3 en havo 4, vwo 4 en vwo 5). Omdat de steekproef uit 321 leerlingen bestond, waarvan er 309 ingevuld hebben welk profiel zij volgden, zijn de absolute cijfers ('Leerling totaal') niet met elkaar te vergelijken. Om de landelijke gegevens goed met de steekproefgegevens te kunnen vergelijken is het gekozen profiel steeds in een percentage uitgedrukt van het totaal aantal gekozen profielen per schooltype. Als er vervolgens wordt gekeken naar de percentages, dan valt op dat de percentages in de steekproef de landelijke percentages behoorlijk dicht benaderen. Per profiel is er telkens een gering verschil van enkele procenten. Het grootste verschil is te vinden bij 'Vwo cultuur en maatschappij': landelijk gezien volgt 20,2% van de vwo 4 tot en met 6 leerlingen dit profiel en in de steekproef volgt 26% van de vwo 4 en vwo 5 leerlingen dit profiel. Dit grootste verschil is met net geen zes procent niet noemenswaardig: de verdeling van profielen in de steekproef blijkt representatief voor de landelijke verdeling van profielen.

Tabel 6.5: Verdeling profielen naar schoolsoort, landelijke gegevens (2004-2005) en gegevens uit de steekproef (2005)

profiel	tot. leerling.	percentage
landelijk		
vwo natuur en techniek lj* 4-6	13 260	15,3
vwo natuur en gezondheid lj 4-6	27 120	31,3
vwo economie en maatschappij lj 4-6	28 750	33,2
vwo cultuur en maatschappij lj 4-6	17 470	20,2
totaal vwo	86 600	100,0
havo		
havo natuur en techniek lj 4-5	9 440	10,4
havo natuur en gezondheid lj 4-5	15 900	17,5
havo economie en maatschappij lj 4-5	34 550	38,0
havo cultuur en maatschappij lj 4-5	30 950	34,1
totaal havo	90 840	100,0
steekproef		
vwo natuur en techniek lj 4-5	24	12,2
vwo natuur en gezondheid lj 4-5	55	28,1
vwo economie en maatschappij lj 4-5	66	33,7
vwo cultuur en maatschappij lj 4-5	51	26,0
totaal vwo	196	100,0
havo		
havo natuur en techniek lj 3-4	10	8,8
havo natuur en gezondheid lj 3-4	21	18,6
havo economie en maatschappij lj 3-4	42	37,2
havo cultuur en maatschappij lj 3-4	40	35,4
totaal havo	113	100,0

bron: <http://statline.cbs.nl/> [31 mei 2005].

*lj= leerjaar

Pc-bezit

In de enquête hadden een aantal vragen betrekking op pc-bezit. Deze resultaten zijn vergeleken met cijfers uit het onderzoek 'Van huis uit digitaal' uit 2001 (zie tabel 6.6). Uit deze steekproef blijkt dat 98,4% van de leerlingen thuis een pc met internet heeft. Het gaat daarbij om een eigen pc of een andere pc die zij thuis kunnen gebruiken. 90,4% heeft eigen computer met internet. 50,5% van de leerlingen heeft thuis meer dan één pc met internet. Wanneer de resultaten van het onderzoek uit 2001 worden vergeleken met de

resultaten van deze steekproef, dan valt op dat de cijfers voor computers in het huishouden erg overeenkomen. Uit het onderzoek van 2001 blijkt dat 97% van de respondenten een pc in het huishouden heeft. Bij dit onderzoek uit 2005 bleek dat 98,4% van de respondenten thuis een pc heeft. Er is wel een groot verschil wanneer er wordt gekeken naar leerlingen met een eigen pc. In het onderzoek van 2001 had 42% van de respondenten een pc op de kamer, terwijl in dit onderzoek meer dan 90% een eigen pc heeft.

Tabel 6.6: Bezit van pc in voortgezet onderwijs, 2001 en 2005

	pc in huishouden	2 of meer pc's	pc in eigen kamer
steekproef 2001	97%	54%	42%
steekproef 2005	98%	51%	90%

Internetgebruikfrequentie

Tabel 6.7: Frequentie internetgebruik thuis, SCP-onderzoek (2002) en steekproef (2005) naar klassen in het voortgezet onderwijs

klas	dagelijks	enk. keren p/w
SCP (2002)		
3 havo	47%	19%
4 havo	33%	26%
4 vwo	49%	31%
5 vwo	57%	25%
steekproef (2005)		
3 havo	77,8%	11,1%
4 havo	83,3%	12,7%
4 vwo	86,8%	10,3%
5 vwo	80%	13,8%

Er is een groot verschil op te merken tussen de uitkomsten van het SCP-onderzoek in 2002 en de uitkomsten van de steekproef. Uit het SCP-onderzoek van 2002 bleek gemiddeld tussen de 33% en 57% van de jongeren dagelijks thuis gebruik te maken van internet. Een overgroot deel van de leerlingen in de onderzochte klassen uit 2005, gemiddeld ruim 80%, geeft aan thuis dagelijks gebruik van internet te maken. Het aantal leerlingen dat aangeeft enkele keren per week gebruik te maken van internet lag in 2002 tussen de 19% en 31%. In deze steekproef van 2005 is dat gemiddeld iets meer dan 10%. Het zou niet juist zijn om op basis van deze gegevens te concluderen dat de steekproef niet representatief is. Internetgebruik en bezit heeft in een paar jaar tijd een forse groei doorgemaakt. Zo zijn er in die paar jaar tijd veel huishoudens met een

breedbandaansluiting bijgekomen. Dat zou de grote verschillen in gebruik tussen de beide onderzoeken kunnen verklaren.

Uit het tijdsbestedingsonderzoek (TBO) in 2000 bleek dat de bevolking van 12 jaar en ouder gemiddeld 1,8 uur per week achter de pc doorbrengt als vrijetijdsbesteding. Van de bijna twee uur werd een half uur aan internet besteed. Jongeren in de leeftijd van 12 tot 19 jaar besteedden in 2000 0,7 uur per week aan internet.¹³⁷

In de steekproef van dit onderzoek is het internetgebruik gescheiden in doordeweeks gebruik en gebruik in het weekend. Het blijkt dat de grootste groep (meer dan 45%) op doordeweekse dagen gemiddeld 1 tot 2 uur gebruik maakt van internet. In het weekend ligt dat iets hoger: de grootste groep (38,9%) maakt 2 tot 4 uur gebruik van internet. Deze getallen liggen een stuk hoger dan bij het TBO 2000. Voor alle bevolkingsgroepen geldt dat de pc-tijd tussen 1995 en 2000 is gestegen.¹³⁸ Het aantal breedbandinternetaansluitingen is eveneens flink gestegen in de afgelopen jaren. Begin 2005 had meer dan 80% van de Nederlandse huishoudens zo'n aansluiting.¹³⁹ Er bestaan duidelijke verschillen in gebruiksfrequentie en gebruiksduur tussen de smalband- en breedbandgebruikers van internet. De breedbandgebruikers zijn meer dagen per week en meerdere keren per dag online dan de smalbandgebruikers. Breedbandgebruikers hebben over het algemeen langere internetzessies dan smalbandgebruikers.¹⁴⁰ De cijfers uit de steekproef wijzen ook in die richting: veel respondenten hebben een pc met breedbandaansluiting tot hun beschikking en er wordt relatief veel tijd aan internet besteed.

Tabel 6.8: Tijdsbesteding respondenten in steekproef (2005) aan internetten doordeweeks en in het weekend

tijdsbesteding internet	doordeweeks	weekend
0 uur	0%	2%
0 tot 1 uur	23%	17%
1 tot 2 uur	46%	20%
2 tot 4 uur	22%	39%
4 tot 6 uur	5%	14%
meer dan 6 uur	4%	8%

Hierboven is beschreven hoe vaak het internet wordt gebruikt door jongeren. Er is ook gekeken waarvoor jongeren gebruik maken van internet. Uit een onderzoek uit 2001 bleken e-mailen en surfen de populairste toepassingen te zijn, gevolgd door chatten en het downloaden van muziek.¹⁴¹

¹³⁷ De Haan & Huysmans (2002b: 47-48).

¹³⁸ Ibidem: 47.

¹³⁹ Dialogic (2005: 14).

¹⁴⁰ De Haan & Huysmans (2002b: 53-54).

¹⁴¹ De Haan & Huysmans (2002a: 70).

Tabel 6.9: Wekelijks gebruik van de pc thuis voor on line toepassingen door jongeren, 2001(gehele steekproef)

toepassing	percentage
email	57%
chatten	45%
surfen	56%
informatie zoeken	20%
e-commerce	2%
muziek downloaden	33%
homepage onderhouden	9%

bron: De Haan & Huysmans (2002a: 71).

Uit deze steekproef blijkt weer dat de gemeten resultaten hoger liggen dan bij het onderzoek uit 2001. De categorieën van de on line toepassingen waren in beide onderzoeken ongeveer gelijk. De categorie ‘informatie zoeken’ was in deze steekproef iets nauwer genomen, namelijk internetgebruik voor studiedoeleinden. De categorie ‘muziek downloaden’ was in deze steekproef ‘downloaden’, wat dus ook het downloaden van films of spelletjes kan betekenen.

Ook uit deze steekproef blijkt dat emailen, surfen, chatten en downloaden tot de populairste toepassingen behoren. Daarnaast valt in deze steekproef op dat het internet vaak gebruikt wordt voor studiedoeleinden. Minder populair zijn e-commerce en het onderhouden van een eigen website, wat overeenkomt met de steekproef uit 2001. Het grote verschil tussen de percentages in het gebruik van alle toepassingen kan verklaard worden door het grotere aantal breedbandgebruikers en door de toename van pc-bezit en tijdsbesteding aan internet in het algemeen. Alhoewel de cijfers uit deze steekproef een stuk hoger liggen, is de verdeling over de toepassingen ongeveer gelijk gebleven. Het enige grote verschil zit in de toepassing ‘informatie zoeken’ en ‘studie’. Dit zijn toch twee verschillende toepassingen die misschien niet goed met elkaar vergeleken kunnen worden.

Tabel 6.10: Wekelijks gebruik van de pc thuis voor on line toepassingen door jongeren, 2005

toepassing	percentage
email	86%
chatten	94%
surfen	90%
studie	89%
e-commerce	17%
downloaden	78%
homepage onderhouden	32%

bron: Enquête ‘Internet en leesdossier’ (2005).

Leesfrequentie

Lezen is onder jongeren doorgaans geen bijzonder populaire bezigheid. De afgelopen decennia is de tijd die aan lezen wordt besteed steeds verder afgenomen. In 2000 werd er gemiddeld 3,1 uur per week gelezen in boeken door de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder.¹⁴² In 2000 lazen de 12-19 jarigen 1,4 uur per week in 'gedrukte media' in de vrije tijd.¹⁴³

Tabel 6.11: Tijdsbesteding respondenten in steekproef (2005) aan lezen in boeken doordeweeks en in het weekend

Tijdsbesteding lezen	Doordeweeks	Weekend
0 uur	42,6%	42,8%
0 tot 1 uur	47,6%	38,4%
1 tot 2 uur	7,2%	12,2%
2 tot 4 uur	1,6%	4,7%
4 tot 6 uur	0,9%	1,6%
meer dan 6 uur	0,0%	0,3%

Uit de steekproef blijkt ook dat er niet bijzonder veel wordt gelezen door jongeren: er wordt zeer hoog gescoord op niet lezen (0 uur) en weinig lezen (0 tot 1 uur). Doordeweeks wordt er door ruim 90% van de respondenten niet gelezen of maximaal een uur gelezen. In het weekend is dat cijfer iets lager: ruim 81%. De steekproef bevestigt het beeld wat bestaat over jongeren en lezen. Er wordt nauwelijks meer dan 2 uur per week gelezen door de respondenten, dit komt overeen met de bevindingen uit het SCP-onderzoek waar 1,4 uur per week voor jongeren van 12 tot en met 19 jaar werd gerapporteerd.

6.6 Conclusie

Gezien het feit dat het uitgevoerde onderzoek relatief kleinschalig is, is het lastig om landelijke representativiteit te bereiken. Het aantal respondenten in de steekproef was te laag om een dergelijke representativiteit te benaderen. Ook was het lastig om een zo goed mogelijke geografische spreiding te bereiken. Met bovenstaande analyses is geprobeerd een beeld te geven van deze resultaten in vergelijking met landelijke onderzoeken. Uit de verrichte analyses blijkt dat de gegevens die zijn verkregen uit de dataverzameling in sommige gevallen wel overeen komen met de gegevens die in eerdere onderzoeken werden gerapporteerd.

De steekproef blijkt redelijk representatief voor de verdeling van profielen naar schoolsoort, voor het pc-bezit in huishoudens en voor de leesfrequentie. Wanneer er wordt gekeken naar de verdeling van geslacht, leeftijd, leerjaar en schooltype blijkt dat er toch wel grote verschillen zijn tussen deze steekproef en cijfers van landelijke

¹⁴² Huysmans, De Haan & Van Den Broek (2004: 49).

¹⁴³ Ibidem: 52.

onderzoeken. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de omvang van deze steekproef en de beperkte geografische spreiding. Omdat bij het afnemen van de enquêtes samengewerkt moest worden met middelbare scholen in een drukke periode van toetsen en eindexamens, was het niet altijd mogelijk om klassen of schooltypen uit te kiezen. Als gevolg zijn er relatief veel vierde klassen in de steekproef opgenomen. Wanneer deze resultaten worden vergeleken met landelijk onderzoek dan valt het op dat deze cijfers voor internetgebruik, beschikking over een eigen pc onder jongeren en het gebruik van de pc voor on line toepassingen een stuk hoger liggen dan bij de landelijke onderzoeken. Dit kan te maken hebben met het feit dat het onderzoek waar aan wordt gerefereerd al weer een paar jaar oud is. De cijfers zijn ontleend aan het onderzoek dat gerapporteerd is in 'Van huis uit digitaal' uit 2001. Het zou kunnen dat in de tussentijd een toename van internetgebruik en pc-bezit onder jongeren heeft plaats gevonden.

Hoofdstuk 7. Interviews met sectiehoofden Nederlands

7.1 Procedure

Voor de enquête werd verspreid is er contact gelegd met de sectiehoofden Nederlands. Er is getracht om van elke school een sectiehoofd te interviewen. Deze personen geven vaak al langere tijd les en spelen een belangrijke rol bij het beleid dat een school voor het vak Nederlands wil handhaven. Het sectiehoofd heeft contact met alle docenten binnen de sectie Nederlands en weet wat er onder de collega's en onder de leerlingen leeft. Het was niet altijd mogelijk om het sectiehoofd te pakken te krijgen. Bij school 1 in Bergen op Zoom had het sectiehoofd geen tijd en werd de afhandeling van het onderzoek overgenomen door een docent Nederlands die tevens afdelingshoofd bovenbouw havo / vwo was. Bij school 4 in Breda werd het interview met het sectiehoofd afgenomen in het bijzijn van de coördinator van de mediatheek. De interviews vonden na telefonische afspraak plaats op de scholen in kwestie tijdens vrije uren van de docenten. In totaal zijn er vijf sectiehoofden (die allemaal docent Nederlands zijn) geïnterviewd door de onderzoekers. Er werden open interviews gehouden van ongeveer een half uur per docent. In deze interviews werd er onder andere gevraagd hoe de literatuurles eruit zag, of de docenten bekend waren met de uittrekselsites, wat hun houding was ten opzichte van die sites en hoe zij het gebruik van die sites door de leerlingen weerspiegeld zagen in het leesgedrag. Tijdens het interview maakten de onderzoekers aantekeningen die dezelfde dag werden uitgeschreven. De docenten zijn aan de hand van de scholen genummerd van 1 tot en met 5. Omdat er door twee personen werd geïnterviewd en omdat er gebruik werd gemaakt van open interviews zijn niet aan elke docent dezelfde vragen gesteld. In dit hoofdstuk zal een samenvatting van de gehouden interviews worden gegeven. In paragraaf 7.2 wordt eerst een overzicht gegeven van de aanwezige ICT-voorzieningen op de scholen. Vervolgens komen de interviews aan de orde in paragraaf 7.3. Het hoofdstuk wordt in paragraaf 7.4 besloten met een conclusie.

7.2 ICT-voorzieningen

Elke school beschikt over een mediatheek met internettoegang voor de leerlingen. Deze mediatheken zijn tijdens de uren toegankelijk voor de leerlingen. Daarnaast zijn er leslokalen met pc's waarop internet gebruikt kan worden. Alle docenten gaven aan dat er door de leerlingen veel gebruik wordt gemaakt van deze voorzieningen. Uit tabel 7.1 blijkt dat het aantal beschikbare pc's met internet op de scholen niet erg groot is. In hoofdstuk drie werd vermeld dat de ratio in het voortgezet onderwijs gedaald zou zijn van 125 in 1985 naar 12,6 in 2000. Het blijkt dat de ratio in de praktijk lang niet zo laag ligt als wordt gerapporteerd.¹⁴⁴ Met een gemiddelde ratio van bijna 27 leerlingen per pc kan de beschikbaarheid van ICT op de onderzochte scholen niet erg groot worden genoemd.

¹⁴⁴ De Haan & Huysmans (2002a: 83).

Tabel 7.1: ICT-voorzieningen op scholen die zijn benaderd

school	leerlingen	pc`s *	ll.-pc ratio
1. Bergen op Zoom	1138	40	28,5**
2. Breda***	1250	28	44,6
3. Rotterdam***	630	30	21
4. Breda***	750	37	20,3
5. Roosendaal	1000	50	20
Gemiddeld	954	37	26,9

* Door de geïnterviewden genoemde aantalen.

** De mediatheek van school 1 in Bergen op Zoom bevat 40 pc`s met internetaansluiting, maar hiernaast is er nog een computerlokaal met een onbekend aantal pc`s met internetaansluiting. De leerling-computerratio ligt hier dus lager dan is aangegeven.

*** Deze aantallen gelden alleen voor de Tweede Fase. De scholen zijn namelijk verdeeld over verschillende gebouwen. Mavo en onderbouw zitten op andere locaties en hebben hun eigen computerfaciliteiten.

7.3 Interviews

Veranderingen in het literatuuronderwijs door de Tweede Fase

Docent 1: Deze docent gaf aan veranderingen te zien in het literatuuronderwijs door de invoering van de Tweede Fase. Zo is het aparte lesuur voor literatuurles weggefallen op de school van deze docent. Dit heeft volgens de docent consequenties voor de kennis bij leerlingen. Leerlingen zouden een minder duidelijk beeld hebben van literatuur: van de literatuurgeschiedenis, maar ook wat literatuur nu precies inhoudt. Er moet volgens de docent meer energie worden gestoken in het prikkelen van de leerlingen om te gaan lezen. Het bevorderen van leesplezier en het laten lezen van boeken die de leerlingen zelf leuk vinden, vond deze docent de belangrijkste doelstellingen van het literatuuronderwijs.

Docent 5: Ook deze docent gaf aan dat er duidelijke veranderingen zijn ontstaan in het literatuuronderwijs als gevolg van de invoering van de Tweede Fase. Deze veranderingen zijn niet geheel positief van aard, zo zegt de docent dat de theoretische kennis niet anders is, maar dat er wel veel minder boeken gelezen worden voor het leesdossier. Net als docent 1 vond deze docent het bevorderen van leesplezier en het lezen van boeken die leerlingen zelf leuk vinden de meest belangrijke doelstellingen van het literatuuronderwijs.

Hoe autonoom is de leerling in de literatuurkeuze en hoe beleeft de docent die keuze?

Docent 1: De leerlingen mogen van docent 1 zelf kiezen wat ze willen lezen. Ze hebben volgens de docent wel moeite met kiezen en vragen dan ook vaak om hulp hierbij. Wel worden er volgens deze docent nog steeds veel “kuddeboeken” gelezen, die de leerlingen vaak niet eens zo leuk blijken te vinden.

Docent 2: Deze docent zegt dat er op school 2 niet gewerkt wordt met een vaste boekenlijst. Leerlingen hebben hier de vrijheid om zelf boeken te kiezen, mits het boek wordt goedgekeurd door de docent.

Docent 3: De vrijheid op school 3 is wat beperkter dan op school 2: de leerlingen krijgen hier een lijst met auteurs die geschikt zijn voor het leesdossier. Boeken van andere auteurs zijn hier in principe niet toegestaan en alleen na uitdrukkelijk overleg met de docent mag er eventueel van de lijst worden afgeweken, bijvoorbeeld bij een debuut.

Docent 5: Deze docent wijst bij deze vraag op het marktgestuurde karakter van die keuze: uitgeverij Wolters-Noordhoff zou veel invloed hebben met de zogenaamde 'Grote lijsters' die zij uitbrengen. Dit is een populair jaarlijks pakket bestaande uit vijf literaire titels, wat de leerlingen voor een relatief laag bedrag via school kunnen kopen. De titels van deze pakketten worden vaak gelezen en dus is er volgens deze docent sprake van een grote stereotypering. Op deze school proberen de docenten dit te vermijden door een zo groot mogelijke variatie aan te houden en de leerlingen uitgebreide keuzegidsen met titels voor te leggen.

**Laat de docent de leerlingen tijdens de literatuurles gebruik maken van pc's?
Wordt het aangeraden om hier thuis gebruik van te maken?**

Docent 1: De docent van school 1 zegt dat het gebruik van internet zoveel mogelijk wordt gestimuleerd. Deze school heeft een abonnement op het digitale archief van de Koninklijke Bibliotheek en de leerlingen worden wel eens tijdens de les aan het werk gezet met internet. Deze docent kent de vijf grootste uittrekselsites en is wel te spreken over de kwaliteit van het aanbod, maar meent dat leerlingen er niet goed gebruik van maken. Zo zouden ze te klakkeloos informatie uit de uittreksels overnemen.

Docent 2: Op de school van docent 2 wordt de leerlingen toegestaan voor de leesverslagen internet als naslagwerk te gebruiken. Deze docent kent de vijf grootste uittrekselsites en beveelt de leerlingen collegenet.nl aan, de kwaliteit van de scholieren.com vindt de docent wat minder, maar de docent is zich er van bewust dat deze site wel het meeste wordt gebruikt door de leerlingen.

Docent 3: Docent drie geeft les op een school die leerlingen toestaat internet te gebruiken voor de leesverslagen. Er wordt wel gewaarschuwd voor de mindere betrouwbaarheid van de informatie op internet. Ook deze school heeft voor de leerlingen een abonnement op Biblion genomen. De docent van deze school was niet bekend met de sites leerlingen.com en samenvattingen.com. Volgens deze docent wordt scholieren.com door de leerlingen het meest gebruikt en de docent vindt deze site redelijk betrouwbaar. Studentonly.com is volgens de docent een aardige site, maar zou door leerlingen eigenlijk niet veel gebruikt worden.

Docent 4: Op de school van docent 4 wordt het gebruik van internetsites met uittreksels afgeraden. De leerlingen kunnen wel gebruik maken van de uittrekselbank Biblion, waar de school een abonnement op heeft. Op deze school kenden de twee geïnterviewden de

sites studentsonly.nl en leerlingen.com niet. Ze vinden de kwaliteit van de uittreksels van de sites discutabel vanwege het interactieve karakter van die sites.

Docent 5: Deze docent zegt de leerlingen er soms op uit te sturen om gebruik te maken van internet. De school heeft een abonnement op de uittrekselbank van Biblion en krijgen informatie mee over DBNL.org. Deze docent kent de vijf grootste uittrekselsites en vindt de kwaliteit van de uittreksels op deze sites heel wisselend en af en toe erg slecht.

Creatieve literatuurles

Docent 1: De docent op school 1 probeert de desinteresse van de leerlingen voor literatuur te bestrijden door voor te lezen aan de leerlingen. Dit voorlezen gebeurt dan zowel in de onderbouw als in de bovenbouw. Deze docent neemt ook zelf boeken mee van thuis die leerlingen mogen lenen.

Docent 3: De leerlingen moeten van deze docent bij ieder gelezen boek een verwerkingsopdracht maken. Dit kan op diverse manieren worden ingevuld: de leerlingen moeten bijvoorbeeld zelf een ander slot aan het verhaal schrijven of ze moeten een fotocollage maken van foto's die te maken hebben met de inhoud van het boek.

Docent 5: Deze docent geeft 1 keer per module een aangepaste opdracht in de klas. Leerlingen moeten dan bijvoorbeeld een voordracht houden over een boek wat zij hebben gelezen, een brief aan de auteur van het door hen gelezen boek schrijven, of ze moeten een sms`je naar de auteur schrijven.

7.4 Conclusie

De docenten gaven aan dat de Tweede Fase een duidelijk merkbare invloed heeft gehad op het literatuuronderwijs. Belangrijke veranderingen zijn volgens hen het wegvallen van aparte lessen voor de literatuurles en de verminderde kennis van de leerlingen over literatuur. Het wordt belangrijk gevonden om leerlingen te stimuleren boeken die zij zelf leuk vinden te laten lezen. Om dit proces goed te laten verlopen kiezen sommige docenten voor het actief begeleiden van de leerlingen. Op sommige scholen worden keuzelijsten gehanteerd waar niet altijd even gemakkelijk van afgeweken mag worden. Dit alles gebeurt volgens de docenten naar aanleiding van de moeilijkheden die veel leerlingen ondervinden met het uitzoeken van boeken. Zo zouden veel leerlingen te snel overgaan tot het kiezen van boeken uit de 'scholierencanon'. Het grote gebruik van uittrekselsites wordt erkend door de docenten; veel docenten raden de leerlingen het gebruik van de sites zelfs aan. Er wordt wel gewaarschuwd voor te achteloos gebruik van de sites. De docenten zijn niet erg te spreken over de kwaliteit van veel uittreksels die op de sites te vinden zijn. Op een aantal scholen wordt daarom het advies aan leerlingen gegeven om vooral gebruik te maken van de internetsites waar de scholen op geabonneerd zijn: de uittrekselbank van Biblion of het digitale archief van de Koninklijke Bibliotheek. De lesmethode van sommige docenten blijkt zo nu en dan creatief te zijn. Leerlingen krijgen moderne verwerkingsopdrachten en worden soms tijdens de les er op uit gestuurd om op internet naar informatie voor het leesdossier te zoeken.

Hoofdstuk 8. Data-analyse

8.1 Inleiding

De uitkomst van de eerste onderzoeksvraag in hoofdstuk vijf gaf twee zaken aan: afgelezen aan de diepzeelijken worden er de laatste jaren meer auteurs uit de derde periode worden gelezen voor het leesdossier, en de gegevens over opvragingen op de uittrekselsites wijzen eveneens uit dat er relatief veel van die auteurs van dit soort sites worden opgevraagd. Auteurs uit de derde periode blijken populair te zijn onder de huidige generatie leerlingen. Voor deze conclusie zijn bestaande gegevens gebruikt: de Diepzeelijken (tot en met 1997) en de opvragingen van de uittrekselsites. De uitkomst duidt alleen op een verschil door de tijd; er is namelijk alleen vastgesteld dat er een ander type auteurs wordt gelezen in uiteenlopende perioden. Dit zou een verschil tussen generaties kunnen betreffen. Een dergelijke verandering zou door toedoen van de uittrekselsites versterkt zijn. Om het gebruik van die sites te kunnen onderzoeken wordt de aandacht gericht op de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs. Binnen deze generatie zou op basis van onder andere de mate van hun ICT-gebruik en de mate van hun gebruik van de uittrekselsites kunnen worden aangetoond wat de relatie is tussen dat ICT- en uittrekselsitegebruik en hun literaire keuzes. Hiervoor is de tweede onderzoeksvraag opgesteld: *Wat is de mate van ICT-gebruik in het algemeen en het gebruik van de uittrekselsites in het bijzonder, en welke samenhang bestaat er tussen dit gebruik en het type auteurs dat door leerlingen gelezen wordt?* De gegevens voor deze onderzoeksvraag zijn verzameld met behulp van de enquête 'Internet en leesdossier'. Omdat de tweede onderzoeksvraag uit meerdere facetten bestaat, zoals de mate van ICT-gebruik, het uittrekselsitegebruik en leesgedrag, wordt deze uitgesplitst in de volgende twee deelvragen:

- Op welke manier is het ICT-gebruik van de huidige generatie leerlingen gerelateerd aan hun uittrekselsitegebruik?
- Wat voor samenhang bestaat er tussen de mate van het ICT-gebruik en het leesgedrag van de huidige generatie leerlingen?

Deze vragen zullen in dit hoofdstuk worden beantwoord met behulp van de analyse van de verzamelde gegevens uit de enquête. Op de achtergrond spelen de volgende vragen een rol: welke rol spelen factoren als digitale vaardigheden, digitale beschikbaarheid (thuis, op school of elders) en digitaal bezit (de beschikbaarheid van een pc met internetaansluiting, de hoeveelheid geld besteed aan hard- en software) bij de keuzes van de leerlingen? In paragraaf 8.2 worden hypothesen getoetst, zoals die zijn geformuleerd in hoofdstuk 1. Hiervoor zijn verklarende variabelen uit de theorie, de onderzoeksvraag en de probleemstelling gehaald die in paragraaf 8.2 als volgt aan de orde komen: ICT-vaardigheden en ICT-bezit (8.2.1), internetgebruik (8.2.2), uittrekselsitebezoek, uittrekselsitegebruik (8.2.3) en leesgedrag (8.2.4). De vraag is of er andere zaken consequenties hebben voor deze verklarende variabelen. In analyses wordt daarom steeds rekening gehouden met twee controlevariabelen: geslacht en schoolniveau. In paragraaf 8.3 komt de afhankelijke variabele aan bod: het aantal gelezen moderne auteurs. In dit

hoofdstuk worden moderne auteurs geoperationaliseerd als auteurs die vanaf 1975 debuteerden. Die auteurs zouden een behoorlijk aandeel moeten hebben in het totaal aantal gelezen auteurs. Ten slotte wordt in paragraaf 8.4 onderzocht of de aangebrachte variatie in de verklarende variabelen effect heeft op de afhankelijke variabele, en zo ja, welk effect dit dan precies is.

8.2 Verklarende variabelen

8.2.1 ICT: vaardigheden en bezit

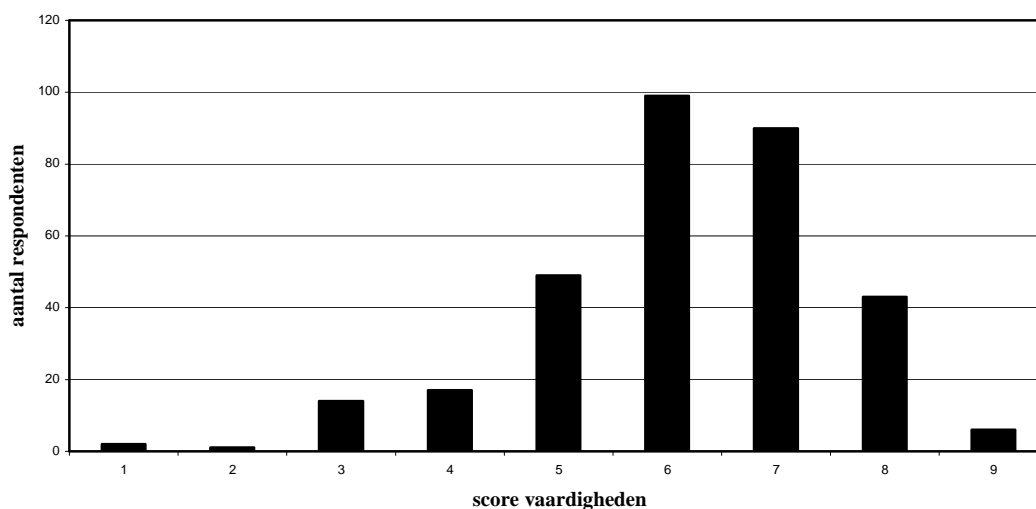
Van de door Van Dijk onderscheiden aspecten die mate van toegang tot ICT kunnen uitdrukken blijft motivatie blijft buiten beschouwing omdat er wordt aangenomen dat het de huidige generatie jongeren niet ontbreekt aan de motivatie of wil om gebruik te maken van ICT.¹⁴⁵ Uit onderzoek blijkt dat de basisvaardigheden op de computer door het grootste deel van de jongeren goed verricht worden.¹⁴⁶ Verschil kan er echter wel zijn in termen van het repertoire aan vaardigheden. Er kunnen zich bij deze vaardigheden verschillen voordoen tussen schooltypen en geslacht. Het gebruik van ICT kan hierdoor gedifferentieerd worden. Er wordt in paragraaf 8.2 niet alleen aandacht geschonken aan digitale media, ook de interesse in lezen komt aan bod; hetgeen de oriëntatie op printmedia uitdrukt.

ICT-vaardigheden

Vaardigheden worden in deze thesis geoperationaliseerd in termen van diversiteit. In de enquête is er gevraagd naar de tijdsbesteding van een scala aan internetbezigdheden door de respondenten. Zo kon er per onderdeel worden ingevuld hoeveel uur er werd besteed aan surfen, emailen, chatten, studeren/huiswerk maken, downloaden, spelletjes doen, iets kopen en eigen website maken. Als een respondent veel tijd aan veel van deze bezigheden besteedt, dan mag verondersteld worden dat deze respondent beschikt over goede ICT-vaardigheden. Deze bezigheden zijn bij elkaar opgeteld zodat er een gemiddelde score per respondent verkregen kon worden. Hoe meer verschillende bezigheden een respondent beoefent, des te hoger hij of zij scoort ten aanzien van de diversiteit in ICT-vaardigheden.

¹⁴⁵ De Haan & Huysmans (2002b: 6-7).

¹⁴⁶ De Haan & Huysmans (2002a: 154).

Figuur 8.1 Diversiteit ten aanzien van ICT-vaardigheden

$$\bar{x} = 5,2 \pm 1,4 \quad (n=321)$$

In figuur 8.1 is de score van de ICT-vaardigheden uitgezet tegen het aantal respondenten. Duidelijk is dat veel respondenten hoge score hebben. Op grond van het aantal bezigheden blijkt dat de respondenten inderdaad zeer vaardig zijn met ICT: veel respondenten vallen in categorie 5 (30,8%) of 6 (28%) wat erop duidt dat zij veel tijd aan veel verschillende bezigheden besteden. Om eventuele verschillen tussen groepen te ontdekken worden er T-toetsen uitgevoerd. Verschillen worden bij onderstaande en volgende T-toetsen significant geacht indien $p < 0.05$.

Tabel 8.1: Kenmerken ICT-vaardigheden verdeeld naar geslacht

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
jongen	146	5,3	1,5	0,12
meisje	174	5,0	1,3	0,09

De gemiddelde ICT-vaardigheden zijn hoog bij zowel jongens als meisjes: jongens scoren gemiddeld 5,3 met een standaard deviatie van $\pm 1,5$ en meisjes scoren gemiddeld 5,1 met een standaarddeviatie van $\pm 1,3$ (zie tabel 8.1). Uit de T-toets blijkt dat deze vaardigheden niet significant verschillen tussen jongens en meisjes ($t=1,449$, $p=0,148$, $n=320$, tweezijdig).

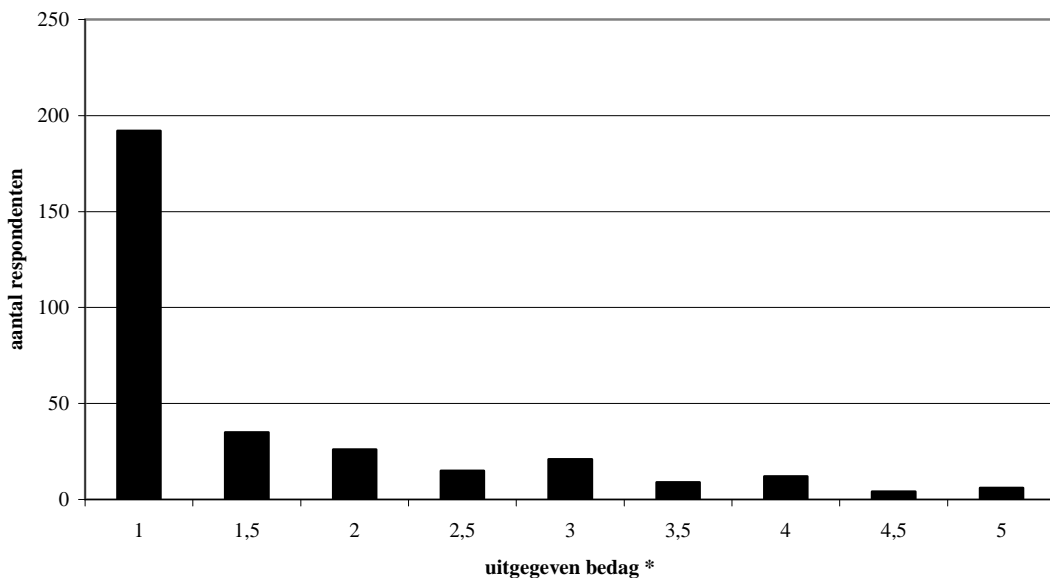
Tabel 8.2: Kenmerken ICT-vaardigheden verdeeld naar schooltype

schooltype	N	\bar{x}	SD	SE
havo	120	5,3	1,4	0,13
vwo	201	5,1	1,4	0,09

De ICT-vaardigheden zijn ook hoog als ze tegen schooltype worden afgezet in tabel 8.2, voor havo geldt een score van gemiddeld 5,3 met een standaard deviatie van $\pm 1,4$. De vwo-leerlingen scoren iets lager, een score van gemiddeld 5,1 met een standaard deviatie van $\pm 1,4$. Echter, dit verschil is niet significant ($t=1,035$, $p=0,302$, $n=321$, tweezijdig).

ICT-bezit

‘Digitaal bezit’ kan op verschillende manieren worden uitgedrukt. Zo kan digitaal bezit worden uitgedrukt in het beschikken over een eigen computer, het beschikken over een gemeenschappelijke computer in het huishouden, of meer algemeen het bezitten van hardware en software. Omdat de meeste respondenten aangaven een eigen computer met internetaansluiting te bezitten (91% van de respondenten), is er hier gekozen voor het meten van ‘digitaal bezit’ door de uitgaven aan hard- en software te tellen. In de enquête werden twee variabelen opgenomen om het bedrag wat de respondenten de afgelopen 12 maanden aan ICT-artikelen hadden besteed te meten. Respondenten konden invullen hoeveel geld ze aan software en hoeveel geld ze aan hardware hadden besteed. Van deze twee variabelen werd het gemiddelde genomen waardoor de variabele ‘ICT-uitgaven’ ontstond waarmee een gemiddelde score per respondent verkregen kon worden.

Figuur 8.2: ICT-uitgaven

$$\bar{X} = 1,6 \pm 1,0 \quad (n=320)$$

* Antwoordcategorieën bij ‘uitgegeven bedrag’ liepen van 1= ‘0 euro’ tot 5: ‘meer dan 200 euro’

Hoe hoger de score op ‘ICT-uitgaven’, des te hoger het bedrag dat is uitgegeven aan hard- en software. Uit figuur 8.2 wordt duidelijk dat de meeste respondenten (bijna 60%) de afgelopen 12 maanden geen geld uitgaven aan hard- of software. Een verklaring voor dit grote aantal kan de leeftijd van de respondenten zijn. De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 16 jaar. Wellicht spenderen de oudere leerlingen meer geld aan hard-

en software dan de jongere leerlingen, omdat zij over meer financiële middelen beschikken.

Tabel 8.3: ICT-uitgaven verdeeld naar leeftijd (n=321)

leeftijd	gem. ICT-uitgaven
13-14	1,4
15	1,8
16	1,6
17	1,6
18-19	1,3

Uit tabel 8.3 blijkt dat de oudere leerlingen niet meer geld uitgeven aan hard- en software dan de jongere leerlingen. Het besteden van geld aan hard- en software blijkt geen grote rol te spelen bij de respondenten. Om eventuele verschillen tussen groepen te ontdekken worden er T-toetsen uitgevoerd.

Tabel 8.4: Kenmerken ICT-uitgaven verdeeld naar geslacht

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
jongen	145	2,1	1,2	0,10
meisje	174	1,2	0,6	0,04

Wanneer gekeken wordt naar de gemiddelde ICT-uitgaven verdeeld naar geslacht, dan lijkt er een duidelijk verschil tussen jongens en meisjes te bestaan, de scores zijn gemiddeld 2,1 met een standaard deviatie van $\pm 1,2$ voor jongens en gemiddeld 1,2 met een standaard deviatie van $\pm 0,6$ voor meisjes (zie tabel 8.4). Na toetsing blijkt dit verschil significant te zijn ($t=8,490$, $p<0,001$, $n=319$, tweezijdig).

Tabel 8.5: Kenmerken ICT-uitgaven verdeeld naar schooltype

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
havo	120	1,6	0,9	0,08
vwo	200	1,7	1,1	0,07

Wanneer gekeken wordt naar de gemiddelde ICT-uitgaven afgezet tegen schooltype, dan lijkt er nauwelijks verschil tussen havo en vwo te bestaan, de scores zijn gemiddeld 1,6 met een standaard deviatie van $\pm 0,9$ voor havo en gemiddeld 1,7 met een standaard deviatie van $\pm 1,1$ voor vwo (zie tabel 8.5). Na toetsing blijkt dit verschil niet significant te zijn ($t= -1,04$, $p=0,298$, $n=320$, tweezijdig).

ICT-beschikbaarheid

Belangrijk voor de toegang tot ICT zijn het aantal computers en het type internetaansluiting dat jongeren tot hun beschikking hebben. Hier wordt het onderscheid gemaakt tussen het hebben van toegang tot internet op een pc thuis en het hebben van toegang tot internet op een pc op school. Een overgroot deel van de respondenten heeft thuis een pc (98%). Om te meten wat het aanbod is van pc's met internet op school zijn twee variabelen geanalyseerd: het aantal pc's met internet op school en de beschikbaarheid van een pc met internet op school. Over het type aansluiting op de scholen zijn geen gegevens bekend. Aan de docenten is ook gevraagd hoeveel pc's met internet er op de scholen aanwezig waren, zie tabel 7.1. Het is hiernaast interessant om te zien hoe de leerlingen de beschikbaarheid van pc's met internet op school beleven.

Tabel 8.6: Hoeveelheid aanwezige computers met internet op school, schatting door respondenten

aantal pc's	absoluut	percentage
1 tot 10	2	1
10 tot 50	160	50
50 tot 100	151	47
>100	7	2
totaal	320	100

$$\bar{X} = 3,5 \pm 0,6$$

Tabel 8.7: Beschikbaarheid computers met internet op school, schatting door respondenten

hoe vaak vrij	absoluut	percentage
bijna nooit	7	2
soms	39	12
bijna altijd	254	79
altijd	21	7
totaal	321	100

$$\bar{X} = 3,9 \pm 0,5$$

De meeste respondenten geven aan dat er 10 tot 50 pc's met internet op school zijn waar ze gebruik van kunnen maken en een bijna even groot deel van de respondenten geeft aan dat dit er 50 tot 100 zijn (zie tabel 8.6). Ondanks het relatief laag aantal beschikbare pc's op de scholen wordt de toegang op de scholen vrij positief beoordeeld door de leerlingen. De meeste respondenten geven aan dat er 'bijna altijd' een pc met internet vrij is op school (zie tabel 8.7). Naast de pc's op school hebben veel jongeren thuis de beschikking over een pc met internet. In de enquête werd gevraagd of de respondenten thuis een eigen pc met internet hadden en of er thuis nog een andere pc met internet beschikbaar was (en met wat voor aansluiting die pc's met internet waren verbonden).

Tabel 8.8: Pc met internetbezit: eigen bezit en elders in huis

internetaansluiting	eigen absl.	eigen %	elders absl.	elders %
geen internet	30	10	106	33
smalband *	24	8	26	8
breedband **	261	82	186	59
totaal	315	100	318	100

* smalband = 'modem / ISDN-aansluiting'

** breedband = 'kabelaansluiting' plus 'ADSL-aansluiting'

Tabel 8.8 laat zien dat veel respondenten een eigen pc met internetaansluiting hebben: meer respondenten beschikken over een eigen computer met internet dan respondenten die alleen een pc met internetaansluiting elders in huis hebben. Wanneer een respondent invult zowel over een eigen pc met internet als over een andere pc met internet te beschikken, dan is duidelijk dat er in het huishouden van die respondent meerdere pc's met internet beschikbaar zijn. Om dit te achterhalen worden alle respondenten geselecteerd die aangeven zowel over een eigen pc met internet als over een andere pc met internet in het huishouden te beschikken. Er zijn dan 185 respondenten die de beschikking hebben over meerdere computers met internet in het huishouden. In totaal waren er slechts vijf respondenten die zowel thuis als elders in huis geen beschikking hadden over een pc met internet.

Er kan geconcludeerd worden dat de respondenten, gezien de hoeveelheid tijd die zij aan diverse internetbezigdheden spenderen, zeer vaardig zijn met ICT. Het ICT-bezit is ook hoog. De respondenten gaven aan dat er vrij veel pc's met internet op school zijn, en dat er bovendien bijna altijd zo'n pc met internet vrij is. Bezit, of in dit geval eerder 'toegang' op school is ten aanzien van de mate van toegang tot ICT positief. Thuis is het bezit van een (eigen) pc met veelal een breedbandinternetaansluiting haast vanzelfsprekend voor de respondenten: de factoren 'vaardigheden' en 'bezit' blijken voor veel respondenten hoog uit te vallen. In de volgende paragraaf wordt geanalyseerd of dit positief uitpakt voor het gebruik van ICT.

8.2.2 Internetgebruik

Mate van internetgebruik

In deze paragraaf zal er worden gekeken naar het algemene internetgebruik van de respondenten. Variabelen die in de enquête zijn opgenomen om dit te kunnen toetsen zijn: "Hoeveel uur per dag besteed je gemiddeld aan internet op een doordeweekse dag?" en "Hoeveel uur per dag besteed je gemiddeld aan internet in het weekend?". Eerst wordt het gebruik van internet op school en thuis gemeten. Uit tabel 8.9 blijkt dat de meeste respondenten 'een paar keer maand' en een groot deel van de respondenten 'een paar keer per week' gebruik maken van internet op school. Ondanks de in hoofdstuk 7 geconstateerde lage leerling-pc ratio op de meeste scholen (tabel 7.1, pag. 63), blijkt dat de respondenten relatief veel gebruik maken van internet op school. Het gebruik van internet op school is niet exact te meten omdat er geen vragen in de enquête zijn

opgenomen over de tijdsbesteding op school in uren. Dit is wel gedaan voor het gebruik thuis, omdat het in de lijn der verwachting lag dat dit gebruik fors zou zijn.

Tabel 8.9: Hoe vaak maak je gebruik van internet op school en thuis (absoluut en percentage)

frequentie	school absl.	school %	thuis absl.	thuis %
nooit	6	2	5	1
minder dan 1 keer per maand	34	10	0	0
paar keer per maand	141	44	9	3
paar keer per week	124	39	38	12
bijna elke dag	16	5	269	84
totaal	321	100	321	100

school: $\bar{X} = 3,3 \pm 0,8$

thuis: $\bar{X} = 4,8 \pm 0,7$

Tabel 8.10: Hoeveel uur per dag besteed je gemiddeld aan internet (door de week en in weekend)

frequentie	week absl.	week %	weekend absl.	weekend %
nooit	0	0	5	1
0 tot 1 uur	73	23	55	17
1 tot 2 uur	147	46	66	21
2 tot 4 uur	71	22	125	39
> 4 uur	28	9	70	22
totaal	319	100	321	100

In tabel 8.8 was al te zien dat het computer met internetbezit hoog was. Dit reflecteert zich in de tijdsbesteding aan internet: er wordt veel tijd aan internet besteed door de respondenten (zie tabel 8.10). In het weekend wordt er meer gebruik gemaakt van internet dan door de week. Uit de enquête blijkt dat een groot deel van de respondenten elke dag wel een paar uur online is.

Een gecondenseerder beeld van het internetgebruik van de respondenten kan worden verkregen door de internet-tijdsbestedingvariabelen te combineren tot één variabele. Met deze 'internetgebruikvariabele' kan worden geanalyseerd wat het internetgedrag is van bepaalde groepen respondenten. Hierbij valt te denken aan mogelijke verschillen in internetgedrag tussen jongens en meisjes, havo- en vwo-scholieren en smalband- en breedbandgebruikers. De internetgebruikvariabele is geconstrueerd aan de hand van drie internetvariabelen. Het thuisgebruik van internet, het internetgebruik op doordeweekse dagen en het internetgebruik in het weekend zijn samengevoegd en gemiddeld. Er is bewust voor gekozen om het internetgebruik op school niet mee te nemen in de constructie van de internetgebruikvariabele. Het gebruik van internet op school ligt niet zo hoog als het gebruik van internet thuis en gezien de lage leerling-pc ratio in hoofdstuk

zeven is de beschikking over een pc met internet op school veel minder vanzelfsprekend dan de beschikking over een pc met internet in de thuissituatie. De respondenten werd gevraagd waar zij het meeste gebruik maakten van internet: 96% van de respondenten gaf aan dat dit thuis was, 3% gaf aan dat dit op school was en 1% gaf aan dat dit elders was.

Aan de hand van Cronbach`s alpha werd bepaald of de drie variabelen hetzelfde meten. Deze komt voor de drie variabelen uit op 0,703 (n=319). Het modale internetgebruik is 3,9 met een standaarddeviatie van 0,8. ‘Hoeveel uur besteed je gemiddeld aan internet door de week’ heeft een correlatie van 0,30 met ‘Hoe vaak maak je thuis gebruik van internet’. ‘Hoeveel uur besteed je gemiddeld aan internet in het weekend’ heeft een correlatie van 0,33 met ‘Hoe vaak maak je thuis gebruik van internet’. ‘Hoeveel uur besteed je gemiddeld aan internet in het weekend’ heeft een correlatie van 0,68 met ‘Hoeveel uur besteed je gemiddeld aan internet door de week’. Er is sprake van een volledig homogene schaal als de alpha 1 is. Er is sprake van een volledig heterogene schaal als de alpha 0 is. De drie variabelen meten hetzelfde concept en dus kan er een geconstrueerde schaalvariabele van gemaakt worden. De geconstrueerde ‘internetgebruikvariabele’ loopt uiteen van geen internetgebruik (1,3) tot zeer frequent internetgebruik (5,7). Met een modaal internetgebruik van ‘4’ is duidelijk dat de meeste respondenten veel tijd aan internet besteden: in deze categorie wordt er thuis vrijwel elke dag een aantal uur gebruik gemaakt van internet. In deze paragraaf is gebleken dat het internetgebruik van de respondenten hoog is. De beschikbare pc`s met internet op school worden weliswaar regelmatig door de respondenten gebruikt, maar veel belangrijker is het gebruik van internet thuis. Om eventuele verschillen tussen groepen te ontdekken worden er T-toetsen uitgevoerd.

Tabel 8.11: Kenmerken ‘internetgebruik’ verdeeld naar geslacht

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
jongen	146	4,0	0,81	0,07
meisje	174	3,8	0,71	0,05

Wanneer gekeken wordt naar het internetgebruik afgezet tegen geslacht, dan blijkt het verschil tussen jongens en meisjes niet groot te zijn, de scores zijn gemiddeld 4,0 met een standaard deviatie van 0,81 voor jongens en gemiddeld 3,8 met een standaard deviatie van 0,71 voor meisjes (zie tabel 8.11). Na toetsing blijkt dit verschil niet significant te zijn ($t=1,867$, $p=0,063$, $n=320$, tweezijdig).

Tabel 8.12: Kenmerken ‘internetgebruik’ verdeeld naar schooltype

schooltype	N	\bar{x}	SD	SE
havo	120	4,0	0,84	0,77
vwo	201	3,8	0,70	0,05

De scores van internetgebruik afgezet tegen schooltype zijn ongeveer gelijk aan die van internetgebruik afgezet tegen geslacht. Voor havo is de gemiddelde score 4,0 met een standaard deviatie van 0,8 en de vwo-scholieren scoren gemiddeld een 3,8 met een

standaard deviatie van 0,7 (zie tabel 8.12). Na toetsing blijkt dit verschil niet significant te zijn ($t=1,673$, $p=0,095$, $n= 321$, tweezijdig).

8.2.3 Uittrekselsites

Uittrekselsitebezoek

Het kennen van de sites is de eerste voorwaarde voor het daadwerkelijke uittrekselsitegebruik, wanneer een respondent een site niet kende kon hij of zij direct doorgaan naar de vragen over de volgende uittrekselsite.

Tabel 8.13: Bekendheid met de uittrekselsites

website	ja	ja (%)	nee	nee (%)
scholieren.com	317	99	4	1
leerlingen.com	83	26	236	74
samenvattingen.com	74	23	246	77
collegenet.nl	50	16	268	84
studentonly.nl	32	10	284	90

Als er in tabel 8.13 wordt gekeken naar de kennis van de sites, dan blijkt dat de bezoekersaantallen zoals deze zijn vermeld in hoofdstuk 4 overeenkomen met de bekendheid van de site. Zo blijkt scholieren.com verreweg de meest bekende uittrekselsite; bijna alle respondenten kennen deze site. De overige vier sites zijn echter matig bekend bij de respondenten, een kwart of minder van hen is bekend met deze sites. Het kennen van een uittrekselsite wil nog niet zeggen dat die site veelvuldig bezocht wordt. Hiervoor werd per uittrekselsite gevraagd hoe vaak de respondent de website in het afgelopen schooljaar (zie tabel 8.14) en hoe vaak in de afgelopen vier weken (zie tabel 8.15) bezocht had.

Tabel 8.14: Hoe vaak heb je deze website dit schooljaar bezocht?

website (schooljaar)	0	< 10	10-20	20-30	> 30
scholieren.com	5 (2%)	121 (38%)	95 (30%)	48 (15%)	48(15%)
leerlingen.com	23 (28%)	52 (63%)	6 (7%)	2 (2%)	0 (0%)
samenvattingen.com	12 (16%)	53 (72%)	6 (8%)	3 (4%)	0 (0%)
collegenet.nl	11 (22%)	31 (62%)	6 (12%)	1 (2%)	1 (2%)
studentonly.nl	9 (28%)	20 (63%)	3 (9%)	0 (0%)	0 (0%)

Tabel 8.15: Hoe vaak heb je deze website de afgelopen 4 weken bezocht?

website (4 weken)	0	1-3	4-6	7-10	> 10
scholieren.com	87 (27%)	142 (45%)	45 (14%)	21 (7%)	22 (7%)
leerlingen.com	57 (70%)	24 (29%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)
samenvattingen.com	44 (60%)	27 (37%)	1 (1%)	1 (1%)	0 (0%)
collegenet.nl	28 (56%)	16 (32%)	5 (10%)	0 (0%)	1 (2%)
studentsonly.nl	22 (69%)	9 (28%)	1 (3%)	0 (0%)	0 (0%)

Wanneer er in tabel 8.14 en 8.15 wordt gekeken naar de zwaarste categorieën van sitebezoek, de laatste drie, dan blijkt dat vooral scholieren.com veel bezocht wordt. Om te kunnen meten wat de frequentie van het uittrekselgebruik op de sites is, werd er per uittrekselsite gevraagd hoe vaak de respondent in de afgelopen vier weken gebruik gemaakt had van het gedeelte met uittreksels op de website voor het leesdossier en voor hoeveel boeken van het leesdossier de respondent gebruik gemaakt had van het gedeelte met uittreksels op de site. De categorieën van veelvuldig bezoek (meer dan 10 keer per schooljaar, meer dan 4 keer in de afgelopen vier weken) bleken voor de overige sites nauwelijks van toepassing.

Van de vier respondenten die scholieren.com niet kennen zijn er geen die de overige sites exclusief bezoeken. Blijkbaar zijn dit respondenten die niet vertrouwd zijn met de uittrekselsites of er weinig mee doen. Het is in elk geval een zeer klein aantal respondenten. Het gebruik van het gedeelte met uittreksels is op scholieren.com het grootst van alle sites: ongeveer 48% van de respondenten gaf aan '1 tot 3 keer' gebruik te hebben gemaakt van het uittrekseldeel van deze site in de afgelopen vier weken. Bij de overige sites heeft ongeveer 33% van de respondenten die deze sites kenden de afgelopen vier weken gebruik gemaakt van het uittreksel van deze sites. Het relatief grote gebruik van scholieren.com zou er op kunnen wijzen dat de uittreksels van deze site zeer regelmatig worden gebruikt: de vraag is namelijk gebaseerd op een relatief korte periode. Als een respondent de afgelopen vier weken niet bezig is geweest met het leesdossier dan zal die respondent ook minder of geen gebruik hebben gemaakt van de uittrekselsites. Het was niet mogelijk om bij de scholen waar de enquêtes werden afgenomen te weten te komen hoeveel aandacht de leerlingen die afgelopen vier weken aan het leesdossier hadden besteed. De enquête kon echter wel afgenomen worden in een gunstige periode: een groot deel van het schooljaar zat er voor de leerlingen al op en dus was de kans groot dat zij het afgelopen schooljaar de nodige tijd in het leesdossier hadden gestoken. Tijdens het ontwikkelen van de enquêtelijst bestond het vermoeden dat het moeilijk zou zijn om een antwoord op te krijgen op de vraag hoeveel aandacht de leerlingen die afgelopen vier weken aan het leesdossier hadden besteed; er is desondanks in de vraagstelling gekozen voor deze korte periode van vier weken, omdat een langere periode problemen op zou kunnen leveren met herinneren.

Het bezoek van de uittrekselsites kan worden samengevoegd door het gemiddelde te nemen van het sitebezoek in de afgelopen vier weken en het afgelopen schooljaar van de vijf sites. De antwoordcategorieën voor deze vragen liepen uiteen van 1=geen bezoek tot 5=zeer frequent bezoek. Voor de vijf sites komt dit gemiddelde uit op 2,3

(standaarddeviatie 0,815), wat betekent dat de sites gemiddeld genomen regelmatig worden bezocht door de respondenten.

Uittrekselsitegebruik

Het bezoeken van een uittrekselsite geeft echter nog geen uitsluitsel over het daadwerkelijke gebruik van de site. Een respondent kan op een site terecht komen en vervolgens besluiten om niet verder te zoeken naar informatie (uittreksels). Er werd de respondenten gevraagd hoe vaak ze de afgelopen vier weken gebruik gemaakt hadden van het gedeelte met uittreksels op de site voor hun leesdossier (per site). De antwoorden op deze vragen kunnen worden samengevoegd door het gemiddelde hiervan te nemen. De antwoordcategorieën liepen bij deze vraag uiteen van 1=geen gebruik tot 5=meer dan 10 keer gebruikt. Het gemiddelde voor de vijf sites komt uit op 1,6 (standaarddeviatie=0,619), wat betekent dat er gemiddeld in de afgelopen vier weken af en toe gebruik is gemaakt van de uittrekseldelen op de sites voor boeken in het leesdossier. Er werd de respondenten ook gevraagd naar het gebruik van uittreksels voor het maken van leesverslagen voor het leesdossier. De meeste respondenten (55%) gebruikten voor het maken van één leesverslag 1 website. Een meerderheid (52%) van de respondenten gebruikte gemiddeld 2 tot 3 uittreksels voor het maken van één leesverslag.

Er werd de respondenten gevraagd voor hoeveel boeken van het leesdossier ze gebruik gemaakt hadden van het gedeelte met uittreksels op de sites. Een moeilijkheid hierbij is dat de uittrekselsites niet voldoende gedifferentieerd kunnen worden. Alle sites bieden een grote hoeveelheid uittreksels aan, en altijd zijn de meest populaire titels ruim vertegenwoordigd in het aantal beschikbare uittreksels. Als een site toevallig een aantal uittreksels heeft van een onbekende auteur of titel dan valt dit in ieder geval niet voldoende op. De site scholieren.com steekt qua populariteit met kop en schouders boven de andere vier sites uit. Gemiddeld 64% van de respondenten had de overige sites in de afgelopen vier weken niet bezocht, terwijl 27% van de respondenten scholieren.com niet bezocht had in de laatste vier weken. Gezien de grote populariteit van scholieren.com en de relatief matige populariteit van de andere sites, wordt scholieren.com apart behandeld.

Tabel 8.16: Voor hoeveel boeken van het leesdossier is er gebruik gemaakt van uittrekseldeel van scholieren.com en van de vier overige sites

aantal boeken	scholieren.com	scholieren.com %	overige	overige %
voor geen enkel boek	43	14	85	52
voor een paar boeken	114	36	58	36
voor meeste boeken	83	26	16	10
voor alle boeken	76	24	4	2
totaal	316	100	163	100

In tabel 8.16 laat het populaire scholieren.com in vergelijking met de overige uittrekselsites een opvallende spreiding zien. Relatief veel respondenten hebben voor alle boeken (24%) of voor de meeste boeken (26%) van het leesdossier gebruik gemaakt van het uittrekseldeel van scholieren.com. Veel respondenten geven aan dat ze van de overige sites voor geen enkel boek gebruik hebben gemaakt van het gedeelte met uittreksels.

Aangezien die overige sites niet al te goed bekend zijn onder de respondenten, is het relatief grote gebruik van het uittrekseldeel van scholieren.com gecombineerd met de bekendheid van deze site veelzeggend. Blijkbaar vervult scholieren.com voor de respondenten een belangrijk deel van de vraag naar uittreksels. Wanneer de sites bij elkaar worden genomen dan blijkt dat veel respondenten in de afgelopen vier weken steeds een paar keer en voor een paar boeken gebruik hebben gemaakt van de uittrekseldelen. Gezien de korte tijdspanne is het gebruik van de uittrekselsites voor boeken in het leesdossier dus groot. Om eventuele verschillen tussen groepen te ontdekken worden er T-toetsen uitgevoerd.

Tabel 8.17: Gebruik uittrekseldeel scholieren.com voor boeken van het leesdossier verdeeld naar geslacht

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
jongen	143	2,3	0,97	0,08
meisje	172	2,5	1,02	0,08

Meisjes blijken het uittrekseldeel van scholieren.com iets vaker voor meer boeken te gebruiken dan jongens, maar het verschil is niet heel groot: 2,3 voor jongens met een standaarddeviatie van $\pm 0,97$ en 2,5 voor meisjes met een standaarddeviatie van $\pm 1,02$ (zie tabel 8.17). Na toetsing blijkt dit verschil niet significant te zijn ($t = -1,108$, $p = 0,269$, $n = 315$, tweezijdig).

Tabel 8.18: Gebruik uittrekseldeel overige sites voor boeken van het leesdossier verdeeld naar geslacht

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
jongen	74	1,8	0,76	0,09
meisje	89	1,6	0,71	0,08

Het gebruik van de uittrekseldelen van de overige sites blijkt voor jongens iets hoger te liggen dan voor meisjes, maar wederom is het verschil klein: 1,8 voor jongens met een standaarddeviatie van 0,76 en 1,6 voor meisjes met een standaarddeviatie van 0,71 (zie tabel 8.18). Na toetsing blijkt dit verschil significant te zijn ($t = 2,153$, $p < 0,05$, $n = 163$, tweezijdig).

Tabel 8.19: Gebruik uittrekseldeel scholieren.com voor boeken van het leesdossier verdeeld naar schooltype

schooltype	N	\bar{x}	SD	SE
havo	119	2,7	1,01	0,09
vwo	197	2,2	0,95	0,07

Havo-scholieren blijken meer gebruik te maken van het uittrekseldeel van scholieren.com voor boeken van het leesdossier dan vwo-scholieren: 2,7 voor havo met een

standaarddeviatie van 1,01 en 2,2 voor vwo met een standaarddeviatie van 0,95 (zie tabel 8.19). Na toetsing blijkt dit verschil significant te zijn ($t=4,218$, $p<0,001$, $n=316$, tweezijdig).

Tabel 8.20: Gebruik uittrekseldeel overige sites voor boeken van het leesdossier verdeeld naar schooltype

schooltype	N	\bar{x}	SD	SE
havo	51	1,5	0,77	0,11
vwo	112	1,8	0,72	0,07

De uittrekseldelen van de overige sites worden voor boeken van het leesdossier iets vaker gebruikt door vwo-scholieren dan door havo-scholieren: 1,5 voor havo met een standaarddeviatie van 0,77 en 1,8 voor vwo met een standaarddeviatie van 0,72 (zie tabel 8.20). Na toetsing blijkt dit verschil significant te zijn ($t= -2,086$, $p<0,05$, $n=163$, tweezijdig). In de volgende paragraaf zal worden bekeken of de respondenten veel aandacht besteden aan het lezen van boeken.

8.2.4 Leesgedrag

De uittrekselsites zijn populair bij jongeren, het is de vraag of lezen ook populair is. De moderne auteurs zijn onder de huidige generatie leerlingen populairder dan onder hun voorgangers. Ligt dit aan het leesgedrag van de respondenten of is de verhoogde interesse voor moderne auteurs vooral door het uittrekselsitegebruik ontstaan? In deze paragraaf wordt er naar een antwoord op deze vragen gezocht door de leesfrequentie van de respondenten onder de loep te nemen.

Leesfrequentie

Werden er in 1990 nog door een derde van de jongeren meer dan twee boeken per maand en door een vijfde van de jongeren een of twee boeken per maand buiten schoolverband gelezen, in de steekproef van 2005 wordt er door nog geen twintigste (4,7%) van de jongeren meer dan twee boeken per maand gelezen. Een of twee boeken per maand werd door nog geen 4% van de jongeren in de steekproef gelezen.¹⁴⁷

Het plezier waarmee de respondenten de boeken voor het leesdossier hadden gelezen was niet opvallend hoog. Ongeveer 10% van de respondenten had alle boeken met plezier gelezen, 39% had sommige boeken met plezier gelezen, 43% had sommige boeken met plezier gelezen en 7% had geen enkel boek met plezier gelezen. Niet alle respondenten lazen daadwerkelijk alle boeken voor het leesdossier. Ongeveer 67% van de respondenten gaf aan alle boeken te hebben uitgelezen, 19% had de meeste boeken uitgelezen, 13% had een paar boeken uitgelezen en slechts 1% had geen enkel boek uitgelezen. Hierbij moet vermeld worden dat de respondenten nog niet in de hoogste klas zaten en nog niet alle boeken voor het leesdossier hebben moeten lezen. Toch las ongeveer een derde van de respondenten niet alle boeken voor het leesdossier.

¹⁴⁷ In de enquête werd gevraagd naar het lezen van boeken in de vrije tijd, boeken voor school of studie moesten buiten beschouwing gelaten worden door de respondenten.

Als we de steekproef mogen geloven, dan gaat het niet goed met het lezen van boeken door jongeren. Een duidelijk beeld van het leesgedrag van de respondenten kan worden verkregen door de leesvariabelen te middelen en vervolgens te combineren tot één variabele, net zoals gedaan is met de internetvariabelen in paragraaf 8.2.2. Met deze frequentievariabele kan worden geanalyseerd wat het leesgedrag is van bepaalde groepen respondenten. Hierbij valt te denken aan mogelijke verschillen in leesgedrag tussen jongens en meisjes, havo- en vwo-scholieren en respondenten die hoog en laag scoren op de internetgebruikvariabele. Voor het construeren van de frequentievariabele worden er vier vragen over het lezen in de vrije tijd (vraag 3-1 tot en met 3-4) samengevoegd. Allereerst wordt bekeken of deze vier variabelen hetzelfde meten aan de hand van Cronbach's alpha: deze komt voor deze vier variabelen uit op 0,864 (N=319). De vier leesvariabelen meten dus hetzelfde concept en de geconstrueerde variabele is een schaal. Wanneer de vier leesvariabelen worden gehercodeerd tot die nieuwe schaalvariabele, 'leesfrequentie', dan blijkt de gemiddelde leesfrequentie 2,29 te zijn met een standaard deviatie van 0,846 (n=320). De scores staan voor een zeer lage leesfrequentie (1=vrijwel nooit lezen) tot een zeer hoge leesfrequentie (5,67=vrijwel elke dag lezen). Het blijkt dat de steekproef overeen redelijk komt met voorgaande onderzoeken; er wordt door jongeren niet veel gelezen. In totaal valt 80% van de respondenten in de laagste categorieën van leesfrequentie. De leesfrequentie geeft nog geen uitsluitsel over het gedrag van specifieke groepen, hiervoor worden T-toetsen uitgevoerd.

Tabel 8.21: Kenmerken 'leesfrequentie' verdeeld naar geslacht

geslacht	N	\bar{x}	SD	SE
jongen	146	2,0	0,76	0,06
meisje	174	2,6	0,82	0,06

Uit dit onderzoek blijkt de leesfrequentie bij beide geslachten niet hoog te liggen, hoewel de meisjes wel significant hoger scoren op leesfrequentie ($t = -6,825$, $p < 0,001$, $n = 320$, tweezijdig). De leesfrequentie is bij jongens gemiddeld 2,0 met een standaard deviatie van $\pm 0,76$ en bij meisjes gemiddeld 2,6 met een standaard deviatie van $\pm 0,8$ (zie tabel 8.21). Dit houdt weliswaar in dat de jongens gemiddeld iets minder lezen dan de meisjes, maar beide groepen lezen gemiddeld niet bijzonder veel.

Tabel 8.22: Kenmerken 'leesfrequentie' verdeeld naar schooltype

schooltype	N	\bar{x}	SD	SE
havo	120	2,2	0,76	0,07
vwo	201	2,3	0,89	0,06

Uit tabel 8.22 blijkt dat de leesfrequentie tussen de verschillende schooltypen niet significant verschilt: havo- en vwo-scholieren hebben dezelfde mate van leesfrequentie ($t = -1,295$, $p = 0,196$, $n = 321$, tweezijdig). Als er naar de gemiddeldes wordt gekeken dan blijkt de leesfrequentie weer niet bijzonder hoog te liggen.

8.3 Afhankelijke variabele

Auteurkeuze

In de tweede onderzoeksvraag is 'het type auteurs dat door jongeren gelezen wordt' de afhankelijke variabele. In deze paragraaf wordt er onderzocht welk type auteurs de respondenten het meest lezen en welk type auteurs zij het minst lezen. De hypothese in de inleiding van het eerste hoofdstuk stelde dat de huidige generatie leerlingen vaker kiest voor een moderne auteur dan voor een oudere auteur. Uit hoofdstuk vijf bleek dat er op internet een grote vraag bestaat naar uittreksels van auteurs uit de derde periode. In dit hoofdstuk worden auteurs uit deze periode geoperationaliseerd als moderne auteurs. Als eerste zal in deze paragraaf worden uitgelegd hoe er in de enquête is gevraagd naar de boeken die door de respondenten zijn gelezen voor het leesdossier. Hierna zal aandacht worden geschonken aan de enquêtebevindingen; deze kunnen uitwijzen welk type auteurs populair was onder de respondenten. Ten slotte zullen de enquêtebevindingen worden vergeleken met eerdere bevindingen.

In de enquêtelijst zijn twee vragen opgenomen over boeken die respondenten voor het leesdossier hebben gelezen. De eerste vraag geeft de respondenten de mogelijkheid om uit een lijst van 33 voorgelegde auteurs te kiezen, waarbij ze zelf de titel achter de auteur kunnen invullen. Deze lijst is opgesteld aan de hand van de top 100 van meest opgevraagde uittreksels van scholieren.com in 2004 en vervolgens aangevuld met een aantal oude en moderne auteurs die niet voorkwamen in de top 100. De lijst bevat zes auteurs uit de eerste periode, elf auteurs uit de tweede periode en zestien auteurs uit de derde periode. De auteurs uit de verschillende perioden zijn dus ongelijk verdeeld, hier is voor gekozen omdat oudere auteurs veel meer hebben geschreven dan moderne auteurs en omdat hun oeuvre ook vaak bekender is dan dat van moderne auteurs. De auteurs zijn op basis van een andere indeling wel goed verdeeld in twee perioden: er zijn 17 auteurs die voor 1975 debuteerden en 16 auteurs die na 1975 debuteerden. In bijlage 23 is een overzicht opgenomen van de door respondenten gelezen voorgelegde auteurs. De tweede vraag over gelezen boeken geeft de respondenten de mogelijkheid om spontaan nog vijf auteurs (en titels) in te vullen die niet bij de voorgelegde lijst vermeld waren. In bijlage 24 is een overzicht opgenomen van de door respondenten spontaan genoemde auteurs.

Enquêtebevindingen

Tabel 8.23: Door respondenten gelezen voorgelegde auteurs, ingedeeld per groep

periode	gelezen	voorgelegd*
periode 1: voor 1945	5%	18%
periode 2: 1945-1974	50%	33%
periode 3: 1975-heden	45%	49%
totaal	100%	100%

* percentage in de enquête aangeboden auteurs per groep

In tabel 8.23 is te zien dat het aandeel voorgelegde auteurs uit de eerste groep met 18% van het totaal niet erg groot is. Onder de respondenten bleek deze oudste generatie niet

populair: met 5% van het totaal aantal gelezen auteurs was de vraag kleiner dan het aanbod. Een derde van het totaal aantal voorgelegde auteurs bestond uit auteurs uit de tweede groep. Deze groep bleek wel populair onder de respondenten: de helft van alle gelezen auteurs behoorde tot deze groep. De moderne auteurs waren met 45% iets minder populair dan de auteurs uit de tweede groep; omdat dit geen groot verschil is kan gesteld worden dat de moderne auteurs onder de respondenten vrij populair waren bij de voorgelegde lijst auteurs. Naast de lijst voorgelegde auteurs werden respondenten de mogelijkheid geboden om spontaan auteurs en titels te noemen (maximaal vijf). Door respondenten genoemde jeugdliteratuur wordt niet meegerekend bij deze gegevens (zie bijlage 24). In totaal werden er bij deze vraag 55 unieke auteurs door de respondenten genoemd. De moderne auteurs waren goed vertegenwoordigd bij deze vraag. De top tien bestond zelfs voor 40% uit moderne auteurs. Het percentage auteurs dat tien jaar of korter literair actief is lag bij de spontaan genoemde auteurs vrij hoog met 20%. Van deze auteurs blijkt meer dan helft van niet-westerse afkomst te zijn (67% van de groep korter dan 10 jaar literair actief). Populaire auteurs binnen deze groep zijn onder andere Abdelkader Benali, Hafid Bouazza en Naima El Bezaz.

Tabel 8.24: Door respondenten spontaan genoemde gelezen auteurs, ingedeeld per groep

periode	gelezen
periode 1: voor 1945	35%
periode 2: 1945-1974	20%
periode 3: 1975-heden	45%
totaal	100%

In tegenstelling tot de voorgelegde auteurs zijn er bij de spontaan genoemde auteurs verreweg de meest gelezen auteurs modern (45%) en worden er veel minder auteurs uit periode 2 gelezen (zie tabel 8.24). Bij de spontaan genoemde auteurs is periode 1 groter dan bij de voorgelegde auteurs. De door respondenten genoemde titels lijken het bestaan van de ‘scholierencanon’ te bevestigen. Deze canon uit zich in het grote aantal respondenten dat boeken als ‘Het gouden ei’, ‘De aanslag’, ‘Het bittere kruid’, ‘De kleine blonde dood’, ‘Turks fruit’ en ‘De tweeling’ heeft ingevuld bij de voorgelegde auteurlijst. Om de auteurs te achterhalen die tot deze canon behoren zijn de top tien van scholieren.com 2000, de top tien van diezelfde site in 2004 en de tien meestgelezen auteurs bij de voorgelegde lijst in de enquête naast elkaar gelegd. Als een auteur in die lijst voorkomt behoort hij of zij tot de scholierencanon. De volgende auteurs komen naar voren als behorend tot de scholierencanon: Boudewijn Buch, Harry Mulisch, Jan Wolkers, Karel Glastra van Loon, Kees van Beijnum, Leon de Winter, Maarten 't Hart, Marga Minco, Ronald Giphart, Tessa de Loo, Tim Krabbe en Yvonne Keuls. Het valt op dat de scholierencanon auteurs uit twee verschillende perioden bevat: 50% behoort tot periode 2 en 50% behoort tot periode 3. Een aantal werken van deze auteurs staat al jarenlang hoog genoteerd in de literatuurlijsten uit het voortgezet onderwijs, getuige ook de Diepzeelijsten. Hier zijn een aantal redenen voor te noemen: de boeken hebben meestal niet heel veel pagina's, worden regelmatig opgenomen in de ‘Grote lijsters’ van Wolters-Noordhoff en er zijn enorm veel uittreksels van te vinden. Het grote aanbod

uittreksels van de scholierencanon op de uittrekselsites werkt deze canon in de hand. Ook de invloed van de docent op de te lezen werken kan groot zijn. Een docent kan nog altijd eisen stellen aan de te lezen werken voor het leesdossier, door bijvoorbeeld een verplicht aantal werken uit de gouden eeuw of achttiende eeuw vast te stellen. Bij spontaan genoemde auteurs kwamen er namen en titels voorbij als Bredero, Joost van den Vondel, Rhijnvis Feith, 'Mariken van Nieumeghen' en 'Karel ende Elegast'. Een mogelijkheid is dat dit soort werken voor een groot deel klassikaal zijn behandeld, waarna het voor de leerlingen aantrekkelijker wordt om dergelijke werken op te nemen in het leesdossier. Er is getracht om het herinneren van titels zoveel mogelijk te stimuleren door een lijst voorgelegde auteurs te geven. Desondanks waren er respondenten die geen enkele auteur of titel wisten te herinneren of simpelweg niet invulden. In totaal waren er 12 respondenten die geen enkele auteur of titel invulden. Veel respondenten vulden ook slechts een paar auteurs of titels in, terwijl ze al een behoorlijk aantal leesverslagen in het leesdossier hadden, blijkens de vraag hiernaar.

Er kan ook onderscheid gemaakt worden tussen het aantal gelezen auteurs per respondent: sommige respondenten lezen veel meer auteurs uit de ene periode dan uit de andere periode. Uit tabel 8.25 blijkt dat auteurs uit periode 2 in totaal iets meer gelezen zijn dan auteurs uit periode 3. Het blijkt echter dat er door de respondenten vaker meerdere moderne auteurs zijn gelezen dan meerdere oudere auteurs.

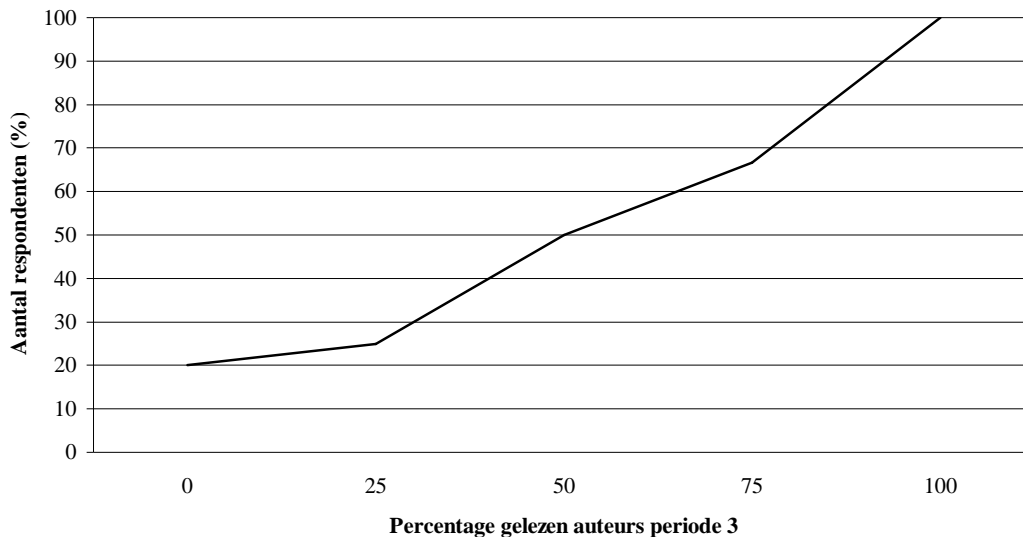
Tabel 8.25: Aantal per respondent gelezen auteurs per groep, uit voorgelegde en spontaan genoemde auteurs

auteurs	periode 1		periode 2		periode 3	
		%		%		%
1 auteur	35	11	99	31	109	34
2 auteurs	15	5	79	25	75	23
3 auteurs	7	2	45	14	32	10
4 auteurs	1	0	12	4	12	4
5 auteurs			5	2	6	2
6 auteurs					5	2
7 auteurs					1	0
8 auteurs					0	0
9 auteurs					1	0
totaal*	58	18	240	76	241	75

* Aantal respondenten (absoluut en percentage) dat één of meerdere auteurs uit één van de drie groepen heeft gelezen.

Figuur 8.3 geeft een cumulatieve weergave van het percentage gelezen moderne auteurs. Het gaat in deze figuur om het exclusief lezen van moderne auteurs. In deze figuur kan '100% gelezen auteurs uit periode drie' betekenen dat er 1 auteur is gelezen, maar ook dat er meerdere auteurs zijn gelezen. Wel blijkt uit de figuur dat een derde van de

respondenten duidelijk meer moderne auteurs leest dan oudere auteurs, deze groep bevindt zich tussen de 75% en 100% gelezen moderne auteurs. Opvallend is ook dat een kwart van de respondenten minder dan 25% moderne auteurs heeft gelezen en dat de helft van de respondenten minder dan 50% moderne auteurs heeft gelezen. Er zijn evenveel respondenten die minder moderne auteurs dan oudere auteurs lezen als vice versa. Uit de gegevens blijkt dat 16% van de respondenten exclusief moderne auteurs leest.

Figuur 8.3: Cumulatieve weergave percentage gelezen auteurs uit periode 3 van totaal aantal gelezen auteurs uitgezet tegen aantal respondenten (in procenten)

Vergelijking enquêtebevindingen met eerdere bevindingen

De door respondenten gelezen auteurs worden vergeleken met eerdere bevindingen van deze thesis. In bijlage 25 en 26 wordt een overzicht gegeven van het voorkomen van auteurs met meerdere titels in de resultaten van de enquête. In hoofdstuk vijf, paragraaf 5.3 en 5.4 werd op dezelfde manier gekeken hoeveel auteurs er waren met meerdere titelvermeldingen. De diversiteit in het aantal gelezen titels in de enquête is niet erg groot: er komen geen auteurs voor die meer dan drie titelvermeldingen hebben. Deze bevinding past in het beeld dat naar voren kwam uit de gegevens in hoofdstuk vijf. De respondenten vertonen een soortgelijk leespatroon ten aanzien van de diversiteit in titelkeuze als uit de gegevens van Diepzee en scholieren.com naar voren kwam. De resultaten uit de enquête wijzen er op dat er relatief veel moderne auteurs voor het leesdossier worden gelezen door de respondenten: 46% van het totaal aantal auteurs (zie tabel 8.26).

In hoofdstuk 5 is de vraag naar uittreksels op internet behandeld. Omdat niet vastgesteld kon worden dat de opgevraagde uittreksels ook door leerlingen in het voortgezet onderwijs voor het leesdossier worden gebruikt, zal in dit hoofdstuk een vergelijking worden gemaakt tussen de gegevens van scholieren.com en de uitkomsten van de enquête. De gemiddelde leeftijd van de auteurs in de top 100 van scholieren.com in 2000 (zie bijlage 12) is 62,6 jaar en het gemiddeld aantal schrijffjaren 33,3. In 2004 (zie bijlage 13) bedraagt de gemiddelde leeftijd 62,1 jaar en het gemiddeld aantal schrijffjaren

32. Deze cijfers zijn praktisch hetzelfde als die in de enquête: bij de voorgelegde auteurs is de gemiddelde leeftijd 61,3 en het gemiddeld aantal schrijffjaren 31,8. Bij de spontaan genoemde auteurs is de gemiddelde leeftijd 62,6 en het gemiddeld aantal schrijffjaren 32,4.

*Tabel 8.26: Verdeling van auteurs over drie perioden bij scholieren.com (2000 en 2004) en in de enquête (totaal voorgelegd plus spontaan genoemd) **

periode*	2000	2004	enquête
periode 1: voor 1945	13%	9%	9%
periode 2: 1945-1974	57%	50%	45%
periode 3: 1975-heden	30%	41%	46%

* periode 1: auteurs die voor 1945 debuteerden, periode 2: auteurs die tussen 1945 en 1974 debuteerden, periode 3: auteurs die tussen 1975 en heden debuteerden

Vergeleken met de gelezen auteurs in de enquête ‘Internet en leesdossier’ valt allereerst op dat groep 1 bij zowel de enquête als de uittrekselsite is ondervertegenwoordigd (zie tabel 8.26). Groep 2 is bij de uittrekselsite relatief groot: dit percentage wordt omhoog getrokken door de auteurs uit de scholierencanon: Tim Krabbe, Harry Mulisch en Marga Minco. Dit zijn auteurs uit groep 2 die zeer populair zijn op scholieren.com, maar ook op de andere uittrekselsites. Bij de voorgelegde lijst auteurs zijn ook veel auteurs uit groep twee gekozen. Groep 3 is zowel bij de respondenten in de enquête als bij de opvragingen van de uittrekselsite sterk vertegenwoordigd. Het verschil tussen de gegevens over de opgevraagde auteurs van scholieren.com en de gegevens uit de enquête is dat de auteurs in de enquête daadwerkelijk gelezen zijn voor het leesdossier en dat de opgevraagde auteurs van de uittrekselsite lang niet altijd daadwerkelijk gelezen zullen zijn. Spontaan worden er meer moderne auteurs genoemd dan er moderne auteurs uit de voorgelegde lijst werden gekozen.

8.4 Resultaten

In deze paragraaf zullen de resultaten van de enquête worden behandeld en worden antwoorden op de deelvragen en de tweede onderzoeksvraag geformuleerd. Dit gebeurt door de relaties tussen internetgebruik, uittrekselsitegebruik en leesvoorkeuren weer te geven. Om relaties tussen variabelen verder uit te diepen wordt gebruik gemaakt van correlaties. Er wordt zodoende onderzocht in welke mate de afhankelijke variabele samenhangt met de verklarende variabelen. In tabel 8.27, 8.28 en 8.29 wordt steeds een overzicht gegeven van de correlaties die in deze paragraaf worden behandeld.

- Op welke manier is het ICT-gebruik van de huidige generatie leerlingen gerelateerd aan hun uittrekselsitegebruik?

Het internetgebruik onder de respondenten is hoog, de geconstrueerde variabele ‘internetgebruik’ bevestigt dit beeld. Met een modaal internetgebruik van ‘4’ is duidelijk dat de meeste respondenten veel tijd aan internet besteden: in deze categorie wordt er

thuis vrijwel elke dag een aantal uur gebruik gemaakt van internet. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de respondenten hun weg weten te vinden naar de uittrekselsites. De mate van uittrekselsitegebruik blijkt vooral rondom de grootste uittrekselsite het meest intensief te zijn. De kleinere uittrekselsites worden ook gebruikt, maar tussen het gebruik van deze sites en de grootste site zit een gapend gat. Er is dus weinig diversiteit in de uittrekselsitekeuze van de respondenten.

In paragraaf 8.2.1 en 8.2.2 zijn de aspecten die mate van toegang tot ICT kunnen uitdrukken aan de orde gekomen. Deze aspecten worden vervolgens gebruikt om te achterhalen of ze van samenhang vertonen met het uittrekselsitegebruik. Voor het bezoek van de uittrekselsites is het gemiddelde genomen van het sitebezoek in de afgelopen vier weken en het afgelopen schooljaar van de vijf sites. Er blijkt geen significante correlatie te bestaan tussen 'ICT-vaardigheden' en het bezoek van de uittrekselsites ($r=0,079$, $p=0,159$). Voor het gebruik van het uittrekseldeel van de sites is het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel van de vijf sites in de afgelopen vier weken genomen. Er blijkt geen significante correlatie te bestaan tussen 'ICT-vaardigheden' en het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel ($r=0,061$, $p=0,283$). Tussen ICT-uitgaven en het bezoek van de uittrekselsites bestaat eveneens weinig correlatie ($r=0,031$, $p=0,580$) en tussen ICT-uitgaven en het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel blijkt ook zeer weinig correlatie te bestaan ($r=-0,012$, $p=0,831$). Tussen de geconstrueerde schaal 'internetgebruik' en het bezoek van de uittrekselsites blijkt geen significante correlatie te bestaan ($r=0,074$, $p=0,187$) en tussen 'internetgebruik' en het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel blijkt ook geen significante correlatie te bestaan ($r=0,063$, $p=0,265$). Er zijn verschillende oorzaken te bedenken voor het niet correleren van het internetgebruik met het uittrekselsitegebruik van de huidige generatie leerlingen. Het zwaartepunt van uittrekselsitegebruik ligt bij één site: scholieren.com. Wellicht zouden de overige, minder gebruikte sites de verdeling krom trekken. Als er wordt gekeken naar de correlatie van 'internetgebruik' met het gebruik van het uittrekseldeel van scholieren.com, dan blijkt er ook voor deze site weinig correlatie te bestaan ($r=0,075$, $p=0,182$). Wel bestaat er een lichte correlatie tussen 'internetgebruik' en de bezoekfrequentie van scholieren.com ($r=0,116$, $p<0,05$). Het bezoek zegt echter niet veel over het daadwerkelijke gebruik. Een andere oorzaak voor het niet correleren van het internetgebruik met het uittrekselsitegebruik van de huidige generatie leerlingen zou de grote vaardigheid en het grote gebruik van ICT onder vrijwel alle respondenten kunnen zijn. Bijna alle respondenten zijn vertrouwd met internet: er is te weinig differentiatie ten aanzien van het internetgebruik om de samenhang van dat gebruik met het uittrekselsitegebruik van de huidige generatie leerlingen te meten.

Tabel 8.27: Correlaties behorende bij de eerste deelvraag

	ICT-vaardigh.	ICT-uitgaven	internet-gebruik	bezoek sites	gem.gebr. uittr.deel	gem.gebruik uittr.site	gebr.uittr. deel schol.	bez.freq. scholieren
ICT-vaardigh	-	0,181**	0,348***	0,079	0,061	0,077	0,088	0,146**
ICT-uitgaven	0,181**	-	0,235**	0,031	-0,012	0,009	0,018	0,098
internet-gebruik	0,348***	0,235**	-	0,074	0,063	0,070	0,075	0,116*
bezoek sites	0,079	0,031	0,074	-	0,492***	0,900***	0,424***	0,848***
gem.gebr. uittr. deel	0,061	-0,012	0,063	0,492***	-	0,821***	0,903***	0,394***
gem.gebruik uittr.site	0,077	0,009	0,070	0,900***	0,821***	-	0,728***	0,749***
gebr.uittr. deel schol.	0,088	0,018	0,075	0,424***	0,903***	0,728***	-	0,470***
bez.freq. scholieren	0,146**	0,098	0,116*	0,848***	0,394***	0,749***	0,470***	-

* = $p < 0,05$ ** = $p < 0,01$ *** = $p < 0,001$

- Wat voor samenhang bestaat er tussen de mate van het ICT-gebruik en het leesgedrag van de huidige generatie leerlingen?

In de voorgaande paragrafen bleek al dat het internetgebruik van de huidige generatie leerlingen hoog was en dat de gemiddelde leesfrequentie niet bijzonder hoog was: 2,3 op een schaal van 1 (zelden tot nooit lezen) tot 5 (vrijwel elke dag lezen). Meisjes lezen gemiddeld iets meer dan jongens, maar voor beide geslachten is de leesfrequentie nog niet erg hoog. Om internetgebruik met leesfrequentie te correleren wordt net als bij de vorige vraag gebruik gemaakt van de 'internetgebruik'-variabele. Het blijkt dat 'internetgebruik' negatief is gecorreleerd met leesfrequentie ($r = -0,169$, $p < 0,01$) en negatief is gecorreleerd met het plezier waarmee de boeken voor het leesdossier zijn gelezen ('leesplezier') ($r = -0,179$, $p < 0,01$). Bovendien blijkt dat het internetgebruik een negatieve correlatie vertoont met het aantal boeken dat voor het leesdossier daadwerkelijk is uitgelezen ($r = -0,184$, $p < 0,01$). Het internetgebruik lijkt dus een negatieve samenhang te vertonen met het leesgedrag, zou het meer specifieke uittrekselsitegebruik ook negatief samenhangen met het leesgedrag? De gemiddelde bezoekfrequentie van de uittrekselsites is negatief gecorreleerd met de leesfrequentie ($r = -0,176$, $p < 0,01$). Het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel van de vijf sites in de afgelopen vier weken is negatief gecorreleerd met het aantal boeken dat voor het leesdossier daadwerkelijk is uitgelezen ($r = -0,175$, $p < 0,01$). Ook met het leesplezier is het gemiddelde gebruik van het

uittrekseldeel negatief gecorreleerd ($r=-0,194$, $p<0,01$). Wanneer de gemiddelde bezoekfrequentie en het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel worden samengevoegd tot een gemiddelde variabele, dan blijkt dat het gemiddelde uittrekselsitegebruik negatief is gecorreleerd met de leesfrequentie ($r=-0,150$, $p<0,01$) en negatief is gecorreleerd met het leesplezier ($r=-0,113$, $p<0,05$). Het aantal uitgelezen boeken voor het leesdossier is zwak negatief gecorreleerd met het gemiddelde uittrekselsitegebruik ($r=-0,103$, $p=0,069$). Het specifieke uittrekselsitegebruik hangt dus, net als het meer algemene internetgebruik, negatief samen met het leesgedrag van de respondenten. Het uittrekselsitegebruik en het internetgebruik hangen echter niet alleen negatief samen met het leesgedrag. Er blijkt ook een negatieve correlatie te bestaan tussen het gemiddelde gebruik van het uittrekseldeel en het oordeel wat de respondenten aan de literatuurles Nederlands geven ($r=-0,119$, $p<0,05$) en een negatieve correlatie tussen ‘internetgebruik’ en het oordeel wat de respondenten aan de literatuurles Nederlands geven ($r=-0,132$, $p<0,05$). De leesfrequentie correleert positief aan het oordeel wat de respondenten aan de literatuurles Nederlands geven ($r=0,205$, $p<0,001$).

Tabel 8.28: Correlaties behorende bij de tweede deelvraag

	internet- gebruik	bezoek sites	gem.gebr. uittr.deel	gem.gebr. uittr.site	lees- frequentie	lees- plezier	uitgelez. boeken	oordeel les
internet- gebruik	-	0,074	0,063	0,070	-0,169**	-0,179**	-0,184**	-0,132*
bezoek sites	0,074	-	0,492***	0,900***	-0,176**	-0,045	-0,035	-0,069
gem.gebr. uittr.deel	0,063	0,492***	-	0,821***	-0,099	-0,194**	-0,175**	-0,119*
gem.gebruik uittr.site	0,070	0,900***	0,821***	-	-0,150**	-0,113*	-0,103	-0,092
lees- frequentie	-0,169**	-0,176**	-0,099	-0,150**	-	0,396***	0,227***	0,205***
lees- plezier	-0,179**	-0,045	-0,194**	-0,113*	0,396***	-	0,444***	0,324***
uitgelezen boeken	-0,184**	-0,035	-0,175**	-0,103	0,227***	0,444***	-	0,189**
oordeel les	-0,132*	-0,069	-0,119*	-0,092	0,205***	0,324***	0,189**	-

* = $p<0,05$ ** = $p<0,01$ *** = $p<0,001$

- Wat is de mate van ICT-gebruik in het algemeen en het gebruik van de uittrekselsites in het bijzonder, en welke samenhang bestaat er tussen dit gebruik en het type auteurs dat door leerlingen gelezen wordt?

Het uittrekselsitegebruik is, in navolging van het algemene internetgebruik, hoog. De relatie tussen het uittrekselsitegebruik en het leesgedrag van de respondenten bleek negatief. Sinds het einde van de jaren negentig worden er relatief meer moderne auteurs gelezen door leerlingen. Het totaal aantal gelezen moderne auteurs (voorgelegd plus spontaan genoemd) correleert positief aan het aantal uitgelezen boeken voor het leesdossier ($r=0,135$, $p<0,05$). Voorzichtig gesteld lijkt het aantal uitgelezen boeken positiever te correleren met moderne auteurs ($r=0,135$, $p<0,05$) dan met oudere auteurs uit groep 1 ($r=0,001$, $p=0,988$). Wellicht hebben de respondenten geen voorkeur als het gaat om het lezen van niet-moderne auteurs. Wanneer auteurs uit periode 1 en periode 2 worden samengevoegd, dan blijkt deze 'oudere' groep auteurs zeer weinig correlatie te vertonen met het aantal uitgelezen boeken voor het leesdossier ($r=0,013$, $p=0,812$). Het aantal gelezen moderne auteurs correleert positief aan het leesplezier ($r=0,153$, $p<0,01$), voor auteurs uit groep 1 blijkt deze correlatie zelfs negatief ($r=-0,003$, $p=0,954$). Het aantal gelezen moderne auteurs correleert positiever aan de leesfrequentie ($r=0,309$, $p<0,001$) dan het aantal gelezen oude auteurs (groep 1) ($r=0,114$, $p<0,05$). De twee oudste groepen auteurs samengevoegd tot 'oudere auteurs' laat een soortgelijke correlatie zien als de oudste groep met de leesfrequentie ($r=0,112$, $p<0,05$). Wanneer de leesfrequentie wordt gecorreleerd met de bijeengetelde auteurs uit de scholierencanon dan blijkt er een soortgelijke correlatie te bestaan ($r=0,116$, $p<0,05$) als bij de auteurs uit de oudste periode en de twee oudste perioden samengevoegd. Er bestaat eveneens geen correlatie tussen de scholierencanon en het leesplezier of het aantal uitgelezen boeken. Uit de veel sterkere correlaties tussen moderne auteurs en leesgedrag dan tussen oudere auteurs en auteurs uit de scholierencanon kan afgeleid worden dat het lezen van moderne auteurs positiever samenhangt met leesgedrag dan het lezen van auteurs uit de andere perioden en de scholierencanon. Hieruit valt op te maken dat de leerlingen waarschijnlijk geen echte voorkeur hebben voor een auteur uit groep 1 of groep 2 of uit de scholierencanon, maar wel voor moderne auteurs.

De uittrekselsites konden niet voldoende van elkaar gedifferentieerd worden: het gebruik van de bekendste site was relatief groot en van de minder bekende sites was relatief klein. De gemiddelde bezoeksfrequentie van de uittrekselsites correleert negatief met de leesfrequentie, maar een correlatie tussen die bezoeksfrequentie met het type gelezen auteurs blijkt niet te bestaan. Het gemiddelde gebruik van de uittrekseldelen in de afgelopen vier weken is negatief gecorreleerd met het aantal uitgelezen boeken ($r=-0,175$, $p<0,01$) en met het leesplezier ($r=-0,194$, $p<0,01$). Het gebruik van het uittrekseldeel correleert niet met het aantal gelezen moderne auteurs, maar wel negatief ($r=-0,147$, $p<0,01$) met aantal gelezen oudere auteurs (groep 1). De gemiddelde bezoeksfrequentie en het gemiddelde gebruik van de uittrekseldelen is samengevoegd tot het gemiddelde uittrekselsitegebruik. Het gemiddelde uittrekselsitegebruik laat zien dat er een negatieve correlatie is tussen dit gebruik en het aantal gelezen oude auteurs uit groep 1 ($r=-0,119$, $p<0,05$). Tussen moderne auteurs en het gemiddelde uittrekselsitegebruik bestaat geen correlatie.

De toegang tot ICT (het bezit van een computer met internetaansluiting) en de ICT-vaardigheden waren gemiddeld bijzonder hoog. Beide factoren blijken niet te correleren met het type gelezen auteur. Het was moeilijk om verschillen in gedrag tussen specifieke groepen te ontdekken. Bij de vaardigheden ten aanzien van ICT konden geen duidelijke verschillen tussen respondenten worden gevonden. De geringe verschillen in digitale vaardigheden tussen jongens en meisjes zijn opmerkelijk omdat in eerder onderzoek steeds een duidelijk onderscheid in digitale vaardigheden tussen de seksen werd aangetoond: jongens waren altijd vaardiger dan meisjes.¹⁴⁸ Verschil in internetgebruik tussen de seksen bleek in dit onderzoek ook nauwelijks te bestaan. Slechts bij de uitgaven aan ICT kwam naar voren dat jongens meer geld aan hard- en software uitgaven dan meisjes. Dit resultaat zou er op kunnen wijzen dat meisjes aan een belangrijke inhaalslag zijn begonnen. De differentiatie tussen jongeren wordt steeds kleiner omdat zij vrijwel allemaal digitaal vaardig zijn, wat ook door de schaal 'internetgebruik' duidelijk werd. Een correlatie tussen de schaal 'internetgebruik' en het aantal gelezen moderne auteurs is er niet, maar er is wel een negatieve correlatie tussen die schaal en het aantal gelezen oude auteurs (groep 1) ($r=-0,161$, $p<0,01$).

De gerapporteerde waarden van de correlaties waren nergens uitzonderlijk hoog, maar kunnen toch geïnterpreteerd worden als bruikbaar voor het signaleren van verbanden. Het lezen van moderne auteurs blijkt positief te correleren aan het aantal uitgelezen boeken, het leesplezier en aan de leesfrequentie. Er kan niet worden aangetoond wat de exacte relatie is tussen de uittrekselsites en het type gelezen auteur. Wel kan worden aangetoond wat de samenhang tussen de uittrekselsites en het leesgedrag is. Het bezoek en gebruik van de uittrekselsites blijkt negatief te correleren aan het aantal uitgelezen boeken, het leesplezier en aan de leesfrequentie. Het blijkt dat het uittrekselsitegebruik negatief samenhangt met het leesgedrag van de jongeren, en dat het lezen van moderne auteurs positief samenhangt met het leesgedrag van jongeren. De negatieve samenhang tussen de sites en het leesgedrag zou erop kunnen duiden dat er sprake is van het ontlopen van lezen van boeken voor het leesdossier.

¹⁴⁸ De Haan & Huysmans (2002a: 121-122). en De Haan (2003: 32-34).

Tabel 8.29: Correlaties behorende bij tweede onderzoeksvraag

	Internet gebruik	gem gebr. uittr. deel	gem gebr uittr. site	lees frequentie	lees plezier	uitgelezen boeken	auteur periode 1	auteur periode 3	auteur 1+2	scholieren canon
internet gebruik	-	0,063	0,070	-0,169**	-0,179**	-0,184**	-0,161**	-0,071	-0,039	0,000
gem gebr. uittr. deel	0,063	-	0,821***	-0,099	-0,194**	-0,175**	-0,147**	-0,002	-0,107	0,003
gem.gebr. uittr.site	0,070	0,821***	-	-0,150**	-0,113*	-0,103	-0,119*	-0,034	-0,108	-0,023
lees frequent.	-0,169**	-0,099	-0,150**	-	0,396***	0,227***	0,114*	0,309***	0,112*	0,116*
lees plezier	-0,179**	-0,194**	-0,113*	0,396***	-	0,444***	-0,003	0,153**	0,000	0,011
uitgelezen boeken	-0,184**	-0,175**	-0,103	0,227***	0,444***	-	0,001	0,135*	0,013	0,058
auteur periode1	-0,161**	-0,147**	-0,119*	0,114*	-0,003	0,001	-	0,136*	0,564***	0,088
auteur periode3	-0,071	-0,002	-0,034	0,309***	0,153**	0,135*	0,136*	-	0,208***	0,610***
auteur periode1+2	-0,039	-0,107	-0,108	0,112*	0,000	0,013	0,564***	0,208***	-	0,645***
scholieren canon	0,000	0,003	-0,023	0,116*	0,011	0,058	0,088	0,610***	0,645***	-

* = p<0,05 ** = p<0,01 *** = p<0,001

Hoofdstuk 9. Conclusie

9.1 Inleiding

In de tweede helft van de jaren negentig is de verspreiding van ICT flink toegenomen. Een groep die goed overweg kan met de talloze mogelijkheden die ICT biedt zijn jongeren. Binnen deze groep heeft de tijdsbesteding aan traditionele media aan belang in moeten boeten: jongeren zijn steeds minder gaan lezen en steeds meer gaan internetten. Er bestaat vrees voor de literaire bagage van die jongeren, niet alleen door de veranderingen in hun tijdsbesteding maar ook door veranderingen in het literatuuronderwijs als gevolg van de Tweede Fase. Door die veranderingen hebben leerlingen meer ruimte gekregen om hun eigen voorkeuren kenbaar te maken. Jongeren mogen zelf beslissen welke werken zij lezen voor hun leesdossier. Een hulpmiddel bij het leesdossier zijn de uittrekselsites. Het is niet ondenkbaar dat de opkomst van deze sites gevolgen heeft voor leerlingen. Zij bezoeken dit soort sites massaal. Dit bezoek in combinatie met het grote aanbod van uittreksels en de grotere keuzevrijheid van de leerling ten aanzien van het leesdossier zou consequenties kunnen hebben voor het leesgedrag van leerlingen. Het onderzoeksthema van deze thesis was gericht op die vermeende consequenties; er is uitgezocht wat de relatie is tussen die uittrekselsites en het leesgedrag van havo- en vwo-scholieren ten aanzien van het leesdossier Nederlands. Dit is gedaan met behulp van twee onderzoeksvragen: een retrospectieve vraag en een vraag waarbij recente gegevens zijn onderzocht. De retrospectieve vraag moest de veranderingen door de tijd in de keuzes die uiteenlopende generaties of cohorten leerlingen maken voor het leesdossier blootleggen. De tweede onderzoeksvraag was alleen relevant voor de huidige generatie leerlingen in het middelbaar onderwijs. Deze vraag bestond uit meerdere facetten, zoals de mate van ICT-gebruik, het uittrekselsitegebruik en leesgedrag. Dit laatste hoofdstuk zal allereerst een samenvatting geven van de uitkomsten van de twee onderzoeksvragen en deelvragen in paragraaf 9.2. In paragraaf 9.3 worden de onderzoeksbevindingen behandeld en zal een antwoord op de probleemstelling worden geformuleerd. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk, 9.4, worden enkele suggesties gedaan voor vervolgonderzoek.

9.2 Samenvatting uitkomsten

De eerste onderzoeksvraag betrof de veranderingen door de tijd in de keuzes die uiteenlopende generaties of cohorten leerlingen maken voor het leesdossier. *Leest de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs, die beschikt over uittrekselsites, een ander type auteurs dan vroegere generaties leerlingen die geen uittrekselsites hadden?* Het antwoord op deze onderzoeksvraag luidde dat de huidige generatie leerlingen in het voortgezet onderwijs een ander type auteurs leest dan vroegere generaties leerlingen. Het type auteurs dat bij de huidige generatie leerlingen populair is, is vaker modern dan de auteurs die de vroegere generaties lezen.

De tweede onderzoeksvraag werd eerst uiteengesplitst in twee deelvragen. De eerste deelvraag was gericht op wat voor relatie er zou bestaan tussen de mate van ICT-gebruik van de huidige generatie leerlingen en hun uittrekselsitegebruik. Het antwoord op de eerste deelvraag luidde dat er weinig diversiteit was in de uittrekselsitekeuze van de respondenten: het zwaartepunt van uittrekselsitegebruik lag bij de site scholieren.com. Het internetgebruik en het uittrekselsitegebruik van de huidige generatie leerlingen bleken niet te correleren. Wel correleerde het 'internetgebruik' en de bezoekfrequentie van scholieren.com positief. Het bezoek zegt echter niet veel over het daadwerkelijke gebruik. Opvallend is de grote vaardigheid en het grote gebruik van ICT onder vrijwel alle respondenten. De mate van internetgebruik is gemiddeld dermate hoog dat de samenhang tussen dit internetgebruik en het uittrekselsitegebruik niet vastgesteld kan worden. De tweede deelvraag was gericht op welke relatie er zou bestaan tussen de mate van ICT-gebruik en het leesgedrag van de leerlingen. Het antwoord op de tweede deelvraag luidde dat het internetgebruik van de respondenten hoog was en de gemiddelde leesfrequentie niet bijzonder hoog lag. Eerder onderzoek naar concurrerende media werd bevestigd: het bleek dat 'internetgebruik' negatief samenhang met leesgedrag en dat het uittrekselsitegebruik negatief gerelateerd was met het leesgedrag. Deze bevindingen bevestigen voor een deel wat in eerder onderzoek is gevonden.¹⁴⁹

De tweede onderzoeksvraag luidde: *wat is de mate van ICT-gebruik in het algemeen en het gebruik van de uittrekselsites in het bijzonder, en welke samenhang bestaat er tussen dit gebruik en het type auteurs dat door leerlingen gelezen wordt?*

Omdat er weinig differentiatie is in het uittrekselsitegebruik, blijft het onduidelijk wat de exacte samenhang is tussen de uittrekselsites en het type gelezen auteur. Het gebruik van ICT hangt samen met weinig lezen. Er kan worden aangetoond wat de relatie is tussen de uittrekselsites en het leesgedrag. Veelvuldig bezoek en gebruik van uittrekselsites is gerelateerd aan weinig lezen, weinig leesplezier, een laag oordeel over de literatuurles en weinig uitgelezen boeken voor het leesdossier. Het lezen van moderne auteurs hangt samen met veel lezen, veel leesplezier en veel uitgelezen boeken. Veelvuldig gebruik van uittrekselsites hangt samen met het weinig lezen van oude auteurs, maar hangt niet samen met het lezen van moderne auteurs. Hieruit kan worden afgeleid dat mensen die veel gebruik maken van uittrekselsites relatief weinig lezen.

9.3 Discussie

Probleemstelling: *In welke mate is het type auteurs dat de huidige generatie havo- en vwo-leerlingen voor hun leesdossier Nederlands lezen gerelateerd aan hun ICT-gebruik?*

De hypothese in hoofdstuk 1 luidde dat uittrekselsites consequenties zouden kunnen hebben voor de scholieren in het voortgezet onderwijs. Het bezoek aan die sites zou in combinatie met het grote aanbod van uittreksels en de grotere keuzevrijheid van de leerling ten aanzien van het leesdossier gevolgen kunnen hebben op het leesgedrag van

¹⁴⁹ Leesgedrag in: De Haan & Huysmans (2002b: 128-129). en in: Huysmans, De Haan & Van Den Broek (2004: 52-54). ICT-gebruik in: De Haan & Huysmans (2002b: 119 en 128). en in: Huysmans, De Haan & Van Den Broek (2004: 228-229).

leerlingen. Er is in deze thesis gezocht naar de relatie tussen die uittrekselsites en het leesgedrag van havo- en vwo-scholieren ten aanzien van het leesdossier Nederlands. Een mogelijk gevolg van de veranderingen in het literatuuronderwijs door de invoering van de Tweede Fase alsmede het opkomen van de uittrekselsites, zou zijn dat leerlingen vaker dan voorheen literaire werken voor het leesdossier kiezen die zij leuk vinden om te lezen. De grotere keuzevrijheid zou tot gevolg kunnen hebben dat leerlingen eerder kiezen voor moderne auteurs dan voor auteurs uit de oudere literaire generaties. Zo zouden de gelezen werken voor het leesdossier niet meer op basis van anciënniteit, maar op basis van andere factoren worden bepaald. Hierbij werd gedacht aan onder andere de meest opgevraagde uittreksels op de sites, de eigen keuzes van de leerlingen of het aanbod op de uittrekselsites. In deze paragraaf worden de onderzoeksbevindingen toegelicht zodat er een uitkomst van de probleemstelling kan worden geformuleerd.

Anciënniteit is al lang uit de tijd.

Er werd in dit onderzoek aangetoond dat de afnemende belangstelling voor auteurs uit de oudste generatie (periode 1) een trend in de tijd is. Deze trend werd voor het eerst gesignaleerd aan het begin van de jaren tachtig, en blijkt door de decennia heen toe te nemen. Er wordt door leerlingen steeds minder vaak gekozen voor de oudste generatie auteurs. De auteurs uit deze generatie raken een steeds groter deel van de belangstelling kwijt aan auteurs uit de jongere generaties. Aan het begin van het nieuwe millennium blijkt dat vooral de moderne auteurs goed garen spinnen: zij trekken een aanzienlijk deel van de belangstelling naar zich toe. Gegevens van de uittrekselsites leken te duiden op een stagnatie in het aandeel van moderne auteurs. Een oorzaak hiervan werd aanvankelijk gezocht in het ontbreken van een nieuwe generatie schrijvers. De opvraaggegevens van de uittrekselsites vertonen redelijke overeenkomsten met de auteurs en werken die daadwerkelijk gelezen worden door de huidige generatie leerlingen. Het resultaat van de door leerlingen spontaan genoemde auteurs in de enquête indiceert dat er in de huidige leesdossiers een flinke groep auteurs voorkomt met minder dan 10 jaar literaire schrijfervaring (een vijfde van het totaal). Dit blijken vaak auteurs van niet-westerse afkomst te zijn (67% van de groep korter dan 10 jaar literair actief), deze groep auteurs is sterk in opkomst en populair onder leerlingen.

Sinds de invoering van de Tweede Fase worden er steeds meer moderne auteurs gelezen door leerlingen.

Er kan geconcludeerd worden dat sinds het eind van de jaren negentig de auteurs die door scholieren in het voortgezet onderwijs worden gelezen voor de literatuurles steeds vaker moderne auteurs zijn. Gezien de vorige onderzoeksbevinding worden de gelezen werken voor het leesdossier al geruime tijd niet op basis van anciënniteit gekozen. Er werd gesteld dat de gelezen werken op basis van andere factoren zouden worden gekozen: ICT-gebruik en in het bijzonder uittrekselsitegebruik zouden hierbij een belangrijke rol kunnen spelen. In deze thesis is getracht om het type auteurs dat leerlingen kiezen voor hun leesdossier te relateren aan het ICT-gebruik van die leerlingen. Lezen was geen favoriete bezigheid van veel respondenten; de gemiddelde leesfrequentie was laag. Het algemene ICT-gebruik van de respondenten bleek dermate hoog dat het niet mogelijk was om een differentiatie in dit gebruik te maken. De aspecten van toegang tot ICT, ontleend aan Van Dijk, waren representatief voor praktisch alle respondenten.

Leerlingen die geen uittrekselsites raadplegen zijn zeldzaam.

Een gevolg van de toegang die de respondenten tot ICT hadden was dat het gebruik van de uittrekselsites heel vanzelfsprekend bleek: er waren vrijwel geen respondenten die deze sites niet raadpleegden. Omdat de verschillende sites onderling nauwelijks van elkaar te differentiëren waren, werden variabelen gebruikt die leesgedrag, ICT-gebruik en uittrekselsitegebruik konden meten. Deze variabelen bleken geschikt te zijn voor het zoeken naar verbanden.

Oude media staan op gespannen voet met nieuwe media.

Het gebruik van ICT, maar ook het bezoek en gebruik van de uittrekselsites hing samen met weinig lezen, weinig leesplezier en weinig uitgelezen boeken. De uitkomsten lijken de critici in het gelijk te stellen: het gebruik van uittrekselsites lijkt negatief samen te hangen met het leesgedrag van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Veel respondenten in dit onderzoek spendeerden veel tijd aan diverse bezigheden op internet. Met recht behoren zij tot de 'internetgeneratie'. Lezen en internetten blijken echter slecht te combineren bezigheden. In de onderwijspraktijk wordt daar geen rekening mee gehouden. De interviews in hoofdstuk zeven wezen uit dat sommige docenten de leerlingen stimuleren in het gebruik van de uittrekselsites. De sectiehoofden Nederlands waren zich bewust van het grote gebruik van de sites en probeerden door begeleiding het gebruik in goede banen te leiden.

Het lezen van moderne auteurs hangt veel positiever samen met het leesgedrag van leerlingen, dan bij andere auteurs het geval is.

Uit dit onderzoek bleek het lezen van moderne auteurs positief te correleren aan het leesgedrag. Gezien de unaniem grote populariteit van steeds dezelfde titels bleek de scholierencanon op de uittrekselsites, maar ook in de enquête een belangrijke factor te zijn. Het bestaan van de scholierencanon werd door de sectiehoofden gezien als problematisch omdat deze boeken vaak niet tot veel leesplezier bij de leerlingen zouden leiden. Uit de analyse in hoofdstuk acht, paragraaf 8.4 bleek echter dat het lezen van auteurs uit de scholierencanon ongeveer gelijk samenhang met de leesfrequentie als bij oude auteurs het geval was. Aangezien er geen verband kon worden gelegd tussen de scholierencanon en leesplezier zal de scholierencanon deels worden gelezen door leerlingen die niet zo van lezen houden, zij volgen in hun keuzes waarschijnlijk vooral medeleerlingen. Leerlingen die meer van lezen houden kiezen meer voor de moderne auteurs. Het belang van het lezen van de echte canon, 'het erfdeel', waar tegenstanders van het leerlinggericht worden van het literatuuronderwijs veel waarde aan hechten, lijkt vooralsnog niet aangetoond. De critici worden in het ongelijk gesteld: niet de grote meesters die in de literaire bagage zouden horen, maar de moderne auteurs blijken van belang voor het leesgedrag van jongeren. Auteurs uit de oudere generaties hebben aan belang moeten inboeten.

Waarschijnlijk is de kritiek van de voorstanders van de echte canon niet louter de zorg om het behoud in het literatuuronderwijs van die canon, voor zover er betreffende het schamele restant van het erfdeel in het leesdossier nog van behoud gesproken kan worden; het is ook de zorg om het helemaal niet lezen van boeken. Aangezien een derde van de respondenten in dit onderzoek niet alle boeken voor het leesdossier daadwerkelijk had uitgelezen zou het aannemelijk kunnen zijn dat het gebruik van uittreksels als

vervanging dient voor het lezen bij een relatief grote groep leerlingen. De vraag is of de jongste generatie auteurs een kentering of een voortzetting zal betekenen voor de vlucht naar de uittrekselsites en het niet lezen van boeken.

9.4 Suggesties voor verder onderzoek

Vervolgonderzoek op het aandachtsveld van literaire keuzes van middelbare scholieren voor het leesdossier Nederlands zou allereerst kunnen worden uitgevoerd door middel van uitbreiding van dit onderzoek. Zo ontbrak in dit onderzoek een landelijk representatieve steekproef en is niet van alle gemeten variabelen gebruik gemaakt. Er zouden in een toekomstige enquête specifiekere vragen over het bezit en gebruik van ICT kunnen worden opgenomen, om meer differentiatie binnen de steekproef te kunnen vinden. Ook kan worden onderzocht wat de rol is van het aanbod op de uittrekselsites: er zou kunnen worden geanalyseerd wat er nu precies op de sites staat. Door het toepassen van regressie-analyse zou nog kunnen worden uitgezocht welke van de verklarende variabelen van invloed zijn op elkaar.

Verder zijn tal van interessante voortzettingen van dit onderzoek te bedenken. In dit onderzoek is niet naar voren gekomen wat de exacte houding was van de respondenten ten opzichte van de sites en de invloed die de sites op hun literaire keuzes hadden. Dit zou met behulp van kwalitatief onderzoek kunnen worden achterhaald. Hierbij valt te denken aan interviews met leerlingen over hun literaire keuzes en hun uittrekselsitegebruik. Op deze manier zou ook kunnen worden onderzocht wat leerlingen vinden van moderne in tegenstelling tot oudere auteurs. Tot de mogelijkheden behoort ook een uitgebreider onderzoek onder docenten Nederlands. Naast een grotere steekproef zouden er uitgebreide (diepte)interviews kunnen worden gehouden om de opvattingen van docenten over het gebruik van uittrekselsites en het lezen van moderne auteurs door leerlingen te meten. Gezien de pas recent grote populariteit van de uittrekselsites is het interessant om de ontwikkelingen op dit terrein te volgen. Nieuwe inventarisatie van opvragingen kunnen in de toekomst naast de resultaten van deze thesis worden gelegd.

Literatuur en bronnen

Literatuur:

Beentjes, J. et al (1999). Nederlandse en Vlaamse kinderen en jongeren als gebruikers van interactieve media. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 27, 105-124.

Dautzenberg, J.A. (1999). Het einde van het literatuuronderwijs. *Leesgoed*, 26, 124-126.

Dautzenberg, J.A. (2001). De onttakeling van het middelbaar onderwijs in Nederland. *Ons Erfdeel*, 44 (5), 643-649.

Dialogic (2005). *Breedband en de Gebruiker 2004/2005*. Utrecht: Dialogic.

Dijk, N. van & S. Janssen (2002). De reuzen voorbij. De metamorfose van de literaire kritiek in de pers na 1965. In: J. Bardoel, *Journalistieke cultuur in Nederland* (pp. 208-235). Amsterdam: Amsterdam University Press.

DiMaggio, P. et al (2001). Social Implications of the Internet. *Annual review of sociology*, 27, 307-336.

Dirksen, J. (2001). Dossiervorming als noodzaak: Het leesdossier in de praktijk. *Levende talen tijdschrift*, 2 (4), 11-19.

Goedegebuure, J. (1989). *Te lui om te lezen?* Amsterdam: Van Oorschot.

Haan, J. de (2003). Sociale ongelijkheid en ICT. In: *Jaarboek ICT en samenleving 2003* (pp. 21-45). Amsterdam: Boom.

Haan, J. de (2004). A multifaceted dynamic model of the digital divide. *IT&Society*, 1(7), 66-88.

Haan, J. de & F. Huysmans (2002a). *Van huis uit digitaal: verwerving van digitale vaardigheden tussen thuismilieu en school*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Haan, J. de & F. Huysmans (2002b). *E-cultuur; een empirische verkenning*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Haan, J. de & F. Huysmans (2004). IT/Media use and psychological development among Dutch youth. *IT&Society*, 1 (6), 44-58.

- D`Haenens, L. et al (2003). Nieuws in on-line- en gedrukte kranten: verschillen in nieuwsaanbod en nieuwsconsumptie. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 32 (1), 45-63.
- D`Haenens L. et al (2002). Ownership and use of 'old' and 'new' media among ethnic minority youth in the Netherlands. The role of the ethno-cultural position. *Communications*, 27, 365-393.
- Hamel, J.A.G. (1998). Eén gezamenlijk leesdossier: de hoeksteen van het literatuuronderwijs. *Levende talen*, 534-535, 583-591.
- Huysmans, F., J. de Haan, & A. van den Broek (2004). *Achter de schermen: Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Janssen, S. (1994). *In het licht van de kritiek: variaties en patronen in de aandacht van de literatuurkritiek voor auteurs en hun werken*. Hilversum: Verloren.
- Janssen, T. (1998). *Literatuuronderwijs bij benadering : een empirisch onderzoek naar de vormgeving en opbrengsten van het literatuuronderwijs Nederlands in de bovenbouw van het havo en vwo*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Johnsson-Smaragdi, U. (1994). Models of change and stability in adolescents' media use. In: K.E. Rosengren (Red.), *Media effects and beyond. Culture, socialization and lifestyles* (pp. 97-130). London: Routledge.
- Moerbeek, J. (1998). *Canons in context: canonvorming in het literatuuronderwijs Nederlands in Nederland en Vlaanderen*. Utrecht: Dissertatie Universiteit Utrecht.
- Muijs, D. (1999). Mediagebruik, schoolprestaties en lees- en schrijfvaardigheid: een multilevel analyse. *Communicatie*, 28, 36-57.
- Nicolaas, M. (2003). De scholierencanon op internet: uittrekselsites en hun invloed op leesgedrag. *Tsjip/Letteren*, 13 (1), 33-35.
- Nooy, W. de (1993). *Richtingen en lichten: literaire classificaties, netwerken, instituties*. Rotterdam: Erasmus Universiteitsdrukkerij.
- Offermans, C. (1998). Qua sfeer of: Hoe leuk moet literatuuronderwijs zijn? In: H. van Lierop-Debrauwer, H. Peters & A. de Vries (red.), *Een gat in de grens: ontwikkelingen in literatuur en onderwijs* (pp. 49-59). Tilburg: Tilburg University Press.
- Rees, C.J. van (1983). How a literary work becomes a masterpiece: on the threefold selection practised by literary criticism. *Poetics* 12, 397-417.

- Rees, C.J. van (1987). How reviewers reach consensus on the value of literary works. *Poetics*, 16, 275-294.
- Rees, C.J. van (1989). De brugfunctie van Merlyn in de Nederlandse literatuurbeschuwing. In: K. Fens & H. Verdaasdonk (Red.), *Op eigen gronden* (pp. 43-64). Utrecht: H&S.
- Robinson, J.P. et al (2002). Information Technology and functional time displacement. *IT&Society*, 1 (2), 21-36.
- Shah, D.V. et al (2001). Communication, context, and community: an exploration of print, broadcast, and internet influences. *Communication research*, 28 (4), 464-506.
- Steyaert, J. & J. de Haan (2001). *Geleidelijk digitaal: een nuchtere kijk op de sociale gevolgen van ict*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ven, M. van de (2000). *Nieuwe media en lezen*. Delft: Eburon.
- Verboord, M. (2003). *Moet de meester dalen of de leerling klimmen? De invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000*. Utrecht: Dissertatie Universiteit Utrecht.
- Verboord, M. (2004a). Literatuuronderwijs van Mammoetwet naar Tweede Fase: trends en effecten empirisch onderzocht. *Levende Talen Tijdschrift*, 5 (1), 19-26.
- Verboord, M. (2004b). Auteursclassificaties in literatuurmethoden Nederlands 1968-2000. *Nederlandse Letterkunde*, 16 (4), 380-403.
- Verdaasdonk, H. (1989). *De vluchtigheid van literatuur: het verwerven van boeken als vorm van cultureel gedrag*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Verdaasdonk, H. (1999). Het onbehagen over de literatuur: een literatuursociologische beschouwing. *Literatuur*, 16 (5), 292-295.
- Voort, T. van der et al (1998). Young people's ownership and uses of new and old forms of media in Britain and the Netherlands. *European Journal of Communication*, 13, 457-477.
- Vos, L. (1996). *Debuteren in de jaren '90: over het begin van een schrijversloopbaan en factoren die hierop van invloed zijn*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, Vakgroep Kunst- en Cultuurwetenschappen.
- Vriend, G. de (1996). *Literatuuronderwijs als voldongen feit: legitimeringen voor het leren lezen van literatuur op school*. Amsterdamse Historische Reeks 30. Amsterdam: Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Webster, F. (2002). *Theories of the information society: second edition*. London: Routledge.

Wel, F. van (1993). Een Cultuurkloof tussen generaties? Cultuurstijlen onder jongeren en hun persoonlijk netwerk. *Boekmancahier*, 17, 306 – 321.

Wel, F. van & D. van der Gouwe (1990). Smaken verschillen. Jongeren over muziek, boeken en films. *Comenius*, 10, 543-554.

Bronnen:

Aerden, S. (19-04-2002). De leeslijst-loge. *HP/De Tijd*, 13, 78-81.

Goede, K. (28-08-2004). Een boek lezen. *Utrechts Nieuwsblad* (sectie: thuis).

Neervoort, H. (10-12-1998). Leesdossier ontmoedigt lezen. *NRC Handelsblad* (opinie), 8.

Otten, W.J. & M. Hilhorst (15-07-1978). De lijst der lijsten: een onderzoek naar de literatuurlijst op middelbare scholen. *Vrij Nederland* (bijlage), 39, 4-8.

Diepzee in de klimtouwen (1987). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 4(5), 3.

De Diepzee-enquête 1986: De leerling de baas (1987). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 4 (5), 4-7.

Zes nieuwe klimmers (1990). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 7 (5),3.

Het is dringen aan de top: over de lotgevallen van honderd Diepzee-lijsttoppers (1990). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 7 (5), 4-7.

De Nieuwe Diepzee Top-100: Jongen helden bestormen de lijst (1994). *Diepzee leesdossier*, 11 (3), 3-6.

Dossier Top 100 (1998). *Diepzee leesdossier*, 15 (1), 36-37.

Bijlagen

Bijlage 1. Email aan uittrekselsites

Rotterdam, maart 2005

Geachte redactie,

Momenteel volg ik aan de Erasmus Universiteit Rotterdam de Masteropleiding Media en Journalistiek (<http://www.fhk.eur.nl/onderwijs/masters/media/>). Ik ben bezig aan een master thesis, ofwel een afstudeerscriptie, over uittrekselsites en literatuuronderwijs. De reden waarom ik contact met u opneem is dat ik gegevens over uw site in mijn onderzoek wil betrekken.

Waar gaat het onderzoek eigenlijk over? Mijn hypothese is, dat mede als gevolg van de opkomst van uittrekselsites, leerlingen in het middelbaar onderwijs steeds meer ‘moderne’ auteurs zijn gaan kiezen voor hun leesdossier Nederlands. Dit betreft dus jongere auteurs, die vaak net gedebuteerd hebben. De leerling komt hierdoor meer centraal te staan in het literatuuronderwijs, en maakt eigen keuzes over de te lezen boeken. Uittrekselsites zoals de uwe hebben dus een grote invloed op ontwikkelingen in het literatuuronderwijs.

Om dit te kunnen bewijzen zoek ik naar een aantal gegevens. Ik ben op zoek naar gegevens over de meest opgevraagde uittreksels op uw site, en eventueel gegevens over bezoekersaantallen. Natuurlijk weet ik niet in hoeverre u beschikt over deze gegevens, maar als u zou beschikken over gegevens van veel opgevraagde uittreksels van enkele maanden of een jaar dan zou ik hiermee al een eind op weg zijn.

Ik hoor graag wat van u en mocht u kritische vragen of opmerkingen hebben stel ze dan gerust. Ik dank u bij voorbaat voor uw medewerking.

Met hartelijke groet,
Joost van Luijt

Bijlage 2. Overzicht van uittrekselsites

In het volgende schema wordt een samenvattend overzicht gegeven van de uittrekselsites die zijn besproken in hoofdstuk 4.

	www.scholieren.com	www.leerlingen.com	www.samenvattingen.nl	www.collegenet.nl	www.studentonly.nl
Gem. aant. unieke bezoekers p. maand	450.000	150.000	360.000	280.000	180.000
Doelgroep	13 t/m 19	13 t/m 19	15 t/m 24	12 t/m 18	15 t/m 25
Startdatum	1997	2002	-	-	1996
Aantal boekverslagen op 17-03-2005	17078	5122	6113	5790	5229
Hoofdmenu website	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Huiswerk ▪ Fun ▪ Forum 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Huiswerk ▪ Studie & werk ▪ Games ▪ Muziek ▪ Fun ▪ Profielen ▪ Gsm ▪ Liefde ▪ Verkiezingen ▪ Forum ▪ Chat 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Scholieren ▪ Studenten ▪ Forum 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uittreksels en verslagen ▪ Vakkenlinks ▪ Hulpmateriaal ▪ Forums ▪ Examens ▪ <i>Studiekeuze- en test</i> ▪ Nieuwsbrieven ▪ Examentrainer ▪ Bijbaantjes ▪ Links 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uittreksels ▪ Straksstuderen ▪ Interessant
Positie zoekmachine Google, keyword uittreksel (17-03-2005)	1+2	-	-	18+21	4+5
Positie zoekmachine Google, keyword boekverslag (17-03-2005)	-	12	-	13	22

Bijlage 3. Vrij Nederland 15-07-1978 (top 50)

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	M. Minco	Het bittere kruid	43	1920	1957	58	21	2
2	W. Ruyslinck	Wierook en tranen	42	1929	1957	49	21	2
3	A. den Doolaard	De Herberg met het hoefijzer	33	1901	1926	77	50	1
4	H. Haasse	Oeroeg	30	1918	1945	60	33	2
5	A. van Schendel	Het fregatschip Johanna Maria	28	1874	1896	80	50	1
6	J. Wolkers	Kort Amerikaans	25	1925	1961	53	17	2
7	F. Bordewijk	Bint	25	1884	1916	80	50	1
8	W.F. Hermans	Het behouden huis	23	1921	1947	57	31	2
9	F. van Eeden	De kleine Johannes	23	1860	1885	80	50	1
10	H. Lampo	De komst van Joachim Stiller	23	1920	1942	58	36	1
11	J. Wolkers	Turks Fruit	23	1925	1961	53	17	2
12	W. Elsschot	Lijmen	20	1882	1913	80	50	1
13	G. Bomans	Erik, of het klein insectenboek	19	1913	1941	65	37	1
14	H. Claus	De Metsiers	17	1929	1947	49	31	2
15	S. Streuvels	De oogst	17	1871	1899	80	50	1
16	J. Daisne	De trein der traagheid	17	1912	1935	66	43	1
17	F. Bordewijk	Karakter	17	1884	1916	80	50	1
18	A. de Wit	Orpheus in de Dessa	16	1864	1899	80	50	1
19	G. Reve	De avonden	15	1923	1940	55	38	1
20	Nescio	Titaantjes, het dichtertje, de uitvreter	15	1882	1918	80	50	1
21	R. Campert	Liefdes schijnbewegingen	12	1929	1951	49	27	2
22	A. van Schendel	Een zwerver verliefd	12	1874	1896	80	50	1
23	M. Gijsen	Klaaglied om Agnes	12	1899	1920	79	50	1
24	H. Mulisch	Het stenen bruidsbed	12	1927	1952	51	26	2
25	Belcampo	Het grote gebeuren	11	1902	1936	76	42	1
26	A. van der Leeuw	Ik en mijn speelman	10	1876	1908	80	50	1
27	L. Couperus	De stille kracht	10	1863	1889	80	50	1
28	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	10	1921	1947	57	31	2
29	R. Campert	Het leven is verrukkulluk	10	1929	1951	49	27	2
30	Burnier	Het jongensuur	9	1931	1965	47	13	2
31	H. Mulisch	Het zwarte licht	9	1927	1952	51	26	2
32	J. Vandelloo	Het gevaar	9	1925	1953	53	25	2
33	W. Ruyslinck	De madonna met de buil	9	1929	1957	49	21	2
34	S. Vestdijk	De koperen tuin	9	1898	1932	80	46	1

Vervolg bijlage 3

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
35	A. Frank	Het Achterhuis	6	1929	1944	49	34	1
36	Polet	De sirkelbewoners	6	1924	1946	54	32	2
37	H. Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp	5	1932	1962	46	16	2
38	B. Borgart	De vuilnisroos	5	1940	1972	38	6	2
39	L. Couperus	Extaze	4	1863	1889	80	50	1
40	L. Couperus	Van oude mensen ...	4	1863	1889	80	50	1
41	J. Bernlef	Honedromen	4	1937	1960	41	18	2
42	Coolen	Peelwerkers	4	1897	1928	80	50	1
43	Coolen	Het dorp aan de rivier	4	1897	1928	80	50	1
44	S. Vestdijk	Ivoren Wachters	3	1898	1932	80	46	1
45	J.W. Holsbergen	De handschoen van het verraad	3	1915	1958	63	20	2
46	C. Buddingh	Bazip Zeehok	3	1918	1941	60	37	1
47	H. Meinkema	En dan is er koffie	2	1943	1974	35	4	2
48	M. van Keulen	Bleekers zomer	2	1946	1972	32	6	2
49	A. Alberts	De vergaderzaal	2	1911	1952	67	26	2
50	W. Brakman	Een winterreis	2	1922	1961	56	17	2

bron: De lijst der lijsten: een onderzoek naar de literatuurlijst op middelbare scholen (15-7-1978). *Vrij Nederland* (bijlage), 39, 4-8

Bijlage 4. Vrij Nederland 15-07-1978, meest gelezen schrijvers (top 30)

	auteur	gebjr.	debuut	leeftijd	schrjr.	groep
1	Jan Wolkers	1925	1961	53	17	2
2	Ward Ruyslinck	1929	1957	49	21	2
3	W.F. Hermans	1921	1947	57	31	2
4	W. Elsschot	1882	1913	80	50	1
5	F. Bordewijk	1884	1916	80	50	1
6	A. van Schendel	1874	1896	80	50	1
7	Marga Minco	1920	1957	58	21	2
8	Louis Couperus	1863	1889	80	50	1
9	Harry Mulisch	1927	1952	51	26	2
10	A. den Doolard	1901	1926	77	50	1
11	Anton Koolhaas	1912	1956	66	22	2
12	Hubert Lampo	1920	1942	58	36	1
13	Hugo Claus	1929	1947	49	31	2
14	Hella Haasse	1918	1945	60	33	2

Vervolg bijlage 4

	auteur	gebjr.	debuut	leeftijd	schrjr.	groep
15	Remco Campert	1929	1951	49	27	2
16	Simon Vestdijk	1898	1932	80	46	1
17	J.J. Slauerhoff	1898	1923	80	50	1
18	Marnix Gijsen	1899	1920	79	50	1
19	Gerard Reve	1923	1940	55	38	1
20	Nescio	1882	1918	80	50	1
21	Godfried Bomans	1882	1918	80	50	1
22	Jos Vandelloo	1925	1953	53	25	2
23	Johan Daisne	1912	1935	66	43	1
24	Stijn Streuvels	1871	1899	80	50	1
25	Louis Paul Boon	1912	1943	66	35	1
26	Jacques Hamelink	1939	1964	39	14	2
27	Martinus Nijhoff	1894	1916	80	50	1
28	Herman Heijermans	1864	1892	80	50	1
29	Belcampo	1902	1936	76	42	1
30	Augusta de Wit	1902	1936	76	42	1

bron: De lijst der lijsten: een onderzoek naar de literatuurlijst op middelbare scholen (15-7-1978). *Vrij Nederland* (bijlage), 39, 4-8

Bijlage 5. Diepzee 1986 (top 100)

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	H. Mulisch	De Aanslag	45,9	1927	1952	59	34	2
2	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles	30,9	1921	1947	65	39	2
3	M. Minco	Het bittere kruid	30,8	1920	1957	66	29	2
4	W. Ruyslinck	Wierook en tranen	22,4	1929	1957	57	29	2
5	H. Mulisch	Twee vrouwen	21,4	1927	1952	59	34	2
6	J. Wolkers	Kort Amerikaans	18,1	1925	1961	61	25	2
7	J. Wolkers	Turks Fruit	18,1	1925	1961	61	25	2
8	Y. Keuls	De moeder van David S.	17,3	1931	1965	55	21	2
9	M. Minco	De val	15,8	1920	1957	66	29	2
10	Y. Keuls	Het verrotte leven van Floortje Bloem	15,1	1931	1965	55	21	2
11	M. 't Hart	De kroongetuige	13,4	1944	1971	42	15	2
12	M. 't Hart	Een vlucht regenwulpen	12,2	1944	1971	42	15	2
13	K. van Kooten	Veertig	11,8	1941	1969	45	17	2
14	J. Vandelloo	Het gevaar	11,6	1925	1953	61	33	2

Vervolg bijlage 5

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
15	F. Bordewijk	Bint	10,8	1884	1916	80	50	1
16	H. Haasse	Oeroeg	10,2	1918	1945	68	41	2
17	W.F. Hermans	Het behouden huis	10,2	1921	1947	65	39	2
18	H. Lampo	De komst van Joachim Stiller	9,8	1920	1942	66	44	1
19	G. Reve	De vierde man	9,7	1923	1940	63	46	1
20	K. van Kooten	Koot graaft zich autobio	8,7	1941	1969	45	17	2
21	A. den Doolaard	De Herberg met het hoefijzer	8,5	1901	1926	80	50	1
22	R.J. Peskens	Mijn tante Coleta	8,1	1909	1964	77	22	2
23	A. Frank	Het Achterhuis	7,3	1929	1944	57	42	1
24	W. Elsschot	Kaas	6,8	1882	1913	80	50	1
25	F. van Eeden	Van de koele meren des doods	6,3	1860	1885	80	50	1
26	B. Borgart	De vuilnisroos	5,9	1940	1972	46	14	2
27	H. Meinkema	En dan is er koffie	5,6	1943	1974	43	12	2
28	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	5,2	1921	1947	65	39	2
29	F. van Eeden	De kleine Johannes	5,2	1860	1885	80	50	1
30	J. Wolkers	Een roos van vlees	5	1925	1961	61	25	2
31	J. Bernlef	Hersenschimmen	4,9	1937	1960	49	26	2
32	Multatuli	Max Havelaar	4,9	1820	1860	80	50	1
33	H. Claus	De Metsiers	4,7	1929	1947	57	39	2
34	F. Bordewijk	Karakter	4,7	1884	1916	80	50	1
35	J. Brouwers	Bezonken rood	4,5	1940	1964	46	22	2
36	K. van Kooten	Modernismen	4,4	1941	1969	45	17	2
37	R. Campert	Tjeempie	4,4	1929	1951	57	35	2
38	Y. Keuls	Jan Rap en z'n maat	4,4	1931	1965	55	21	2
39	R. Campert	Het leven is verrukkulluk	4,4	1929	1951	57	35	2
40	D. Meijsing	Robinson	4,3	1947	1976	39	10	3
41	D.A. Kooiman	Montyn	4,3	1946	1971	40	15	2
42	R. Campert	Liefdes schijnbewegingen	4,2	1929	1951	57	35	2
43	Th. Thijssen	Kees de Jongen	4	1879	1905	80	50	1
44	J. Wolkers	Brandende liefde	4	1925	1961	61	25	2
45	J. Oberski	Kinderjaren	4	1938	1978	48	8	3
46	S. Vestdijk	Ivoren Wachters	3,9	1898	1932	80	50	1
47	L. Couperus	De stille kracht	3,9	1863	1889	80	50	1
48	K. van Kooten	Hedonia	3,7	1941	1969	45	17	2
49	J. Wolkers	Terug naar Oegstgeest	3,6	1925	1961	61	25	2

Vervolg bijlage 5

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schjrj.	groep
50	Th. De Vries	Het meisje en het rode haar	3,6	1907	1925	79	50	1
51	G. Bomans	Erik, of het klein insectenboek	3,6	1882	1918	80	50	1
52	A. van Schendel	Het fregatschip Johanna Maria	3,5	1874	1896	80	50	1
53	H. Mulisch	Het stenen bruidsbed	3,5	1927	1952	59	34	2
54	G. Reve	De avonden	3,4	1923	1940	63	46	1
55	M. `t Hart	Stenen voor een ransuil	3,4	1944	1971	42	15	2
56	W. Elsschot	Lijmen	3,3	1882	1913	80	50	1
57	M. `t Hart	Ik had een wapenbroeder	3,3	1944	1971	42	15	2
58	J. Cremer	Ik, Jan Cremer	3,3	1940	1964	46	22	2
59	J. Vandelloo	De vijand	3,3	1925	1953	61	33	2
60	A. Koolhaas	De hond in het lege huis	3,3	1912	1956	74	30	2
61	M. `t Hart	De droomkoningin	3,1	1944	1971	42	15	2
62	H. Heeresma	Een dagje naar het strand	3,1	1932	1962	54	24	2
63	J. Vandelloo	Het huis der onbekenden	3,1	1925	1953	61	33	2
64	T. Kortooms	Beekman en Beekman	3	1916	1946	70	40	2
65	J. Wolkers	De perzik der onsterfelijkheid	3	1925	1961	61	25	2
66	Th. Beckman *	Kruistocht in spijkerbroek	2,9	1923	1957	63	29	2
67	H. Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp	2,9	1932	1962	54	24	2
68	J. Fabricius	Het meisje met de blauwe hoed	2,9	1871	1907	80	50	1
69	T. Naeff	Schoolidyllen	2,9	1878	1899	80	50	1
70	P. Bakker	Ciske de Rat	2,8	1897	1933	80	50	1
71	W. Elsschot	Het dwaallicht	2,7	1882	1913	80	50	1
72	J. Terlouw *	Oorlogswinter	2,7	1931	1970	55	16	2
73	T. de Loo	De meisjes van de suikerwerkfabriek	2,7	1946	1983	40	3	3
74	R. Campert	Sombermans actie	2,7	1929	1951	57	35	2
75	Nescio	De uitvreter	2,5	1882	1918	80	50	1
76	M. van Keulen	Bleekers zomer	2,4	1946	1972	40	14	2
77	W. Ruyslinck	Golden Ophelia	2,4	1929	1957	57	29	2
78	S. Vestdijk	De koperen tuin	2,4	1898	1932	80	50	1
79	A. den Doolaard	Wampie	2,4	1901	1926	80	50	1
80	A. Koolhaas	Tot waar zal ik je brengen?	2,4	1912	1956	74	30	2
81	W. Elsschot	Villa des roses	2,4	1882	1913	80	50	1
82	W. Ruyslinck	De ontaalde slapers	2,3	1929	1957	57	29	2
83	J. Wolkers	De junival	2,3	1925	1961	61	25	2
84	Clare Lennart	De ogen van Roosje	2,2	1899	1937	80	49	1

Vervolg bijlage 5

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
85	A. van Dis	Nathan Sid	2,2	1946	1983	40	3	3
86	S. Vestdijk	Terug tot Ina Damman	2,2	1898	1932	80	50	1
87	L. Couperus	Eline Vere	2,2	1898	1932	80	50	1
88	L. Couperus	Van oude mensen ...	2,1	1898	1932	80	50	1
89	E. Hartman *	Het onzichtbare licht	2,1	1937	1973	49	13	2
90	M. `t Hart	De aansprekers	2,1	1944	1971	42	15	2
91	J. Wolkers	De doodshoofdv�inder	2,1	1925	1961	61	25	2
92	H. Claus	Het jaar van de kreeft	2,1	1929	1947	57	39	2
93	M. Gijzen	Klaaglied om Agnes	2,1	1899	1920	80	50	1
94	S. Vestdijk	Pastorale 1943	2,1	1898	1932	80	50	1
95	T. Krabbé	Het gouden ei	2,1	1943	1967	43	19	2
96	C. Bruyn	Sil de strandjutter	2	1883		80	50	1
97	J. Wolkers	Serpentina`s petticoat	2	1925	1961	61	25	2
98	R. Campert	De Harm en Miepje Kurk Story	2	1929	1951	57	35	2
99	M. van Keulen	Overspel	2	1946	1972	40	14	2
100	A. Koolhaas	Vanwege een tere huid	1,9	1912	1956	74	30	2

* = jeugdliteratuur

bron: De Diepzee-enquête 1986: De leerling de baas (1987). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 4 (5), 4-7

Bijlage 6. Diepzee 1989 (top 100)

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	H. Mulisch	De aanslag	46	1927	1952	62	37	2
2	M. Minco	Het bittere kruid	26	1920	1957	69	32	2
3	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles	19	1921	1947	68	42	2
4	M. `t Hart	De kroongetuige	19	1944	1971	45	18	2
5	H. Mulisch	Twee vrouwen	18	1927	1952	62	37	2
6	J. Bernlef	Hersenschimmen	17	1937	1960	52	29	2
7	W. Ruyslinck	Wierook en tranen	15	1929	1957	60	32	2
8	J. Wolkers	Turks fruit	14	1925	1961	64	28	2
9	K. van Kooten	Veertig	14	1941	1969	48	20	2
10	Y. Keuls	Het verrotte leven van Floortje Bloem	14	1931	1965	58	24	2
11	M. Minco	De val	13	1920	1957	69	32	2
12	Y. Keuls	De moeder van David S.	12	1931	1965	58	24	2
13	G. Reve	De vierde man	11	1923	1940	66	49	1
14	J. Wolkers	Kort Amerikaans	11	1925	1961	64	28	2

Vervolg bijlage 6

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	shrjr.	groep
15	A. Frank	Het Achterhuis	10	1929	1944	60	45	1
16	T. Krabbé	Het gouden ei	10	1943	1967	46	22	2
17	R.J. Peskens	Mijn tante Coleta	10	1909	1964	80	25	2
18	M. `t Hart	Een vlucht regenwulpen	10	1944	1971	45	18	2
19	K. van Kooten	Modernismen	9	1941	1969	48	20	2
20	F. Bordewijk	Bint	9	1884	1916	80	50	1
21	W.F. Hermans	Het behouden huis	9	1921	1947	68	42	2
22	H. Lampo	De komst van Joachim Stiller	8	1920	1942	69	47	1
23	D. Meijsing	Robinson	8	1947	1976	42	13	3
24	H. Haasse	Oeroeg	8	1918	1945	71	44	2
25	K. van Kooten	Koot graaft zich autobio	8	1941	1969	48	20	2
26	D.A. Kooiman	Montyn	7	1946	1971	43	18	2
27	J. Vandelloo	Het gevaar	7	1925	1953	64	36	2
28	J. Oberski	Kinderjaren	7	1938	1978	51	11	3
29	W. Elsschot	Kaas	7	1882	1913	80	50	1
30	H. Meinkema	En dan is er koffie	7	1943	1974	46	15	2
31	J. Wolkers	Terug naar Oegstgeest	6	1925	1961	64	28	2
32	J. Wolkers	Brandende liefde	6	1925	1961	64	28	2
33	R. Campert	Het leven is verrukkulluk	6	1929	1951	60	38	2
34	T. de Loo	Het rookoffer	6	1946	1983	43	6	3
35	F. Bordewijk	Karakter	6	1884	1916	80	50	1
36	A den Doolaard	De herberg met het hoefijzer	5	1901	1926	80	50	1
37	H. Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp	5	1932	1962	57	27	2
38	A. Koolhaas	Vanwege een tere huid	5	1912	1956	77	33	2
39	J. Brouwers	Bezonken rood	5	1940	1964	49	25	2
40	Y. Keuls	Jan Rap en z`n maat	5	1931	1965	58	24	2
41	R. Campert	Liefdes schijnbewegingen	5	1929	1951	60	38	2
42	G. Reve	De avonden	5	1923	1940	66	49	1
43	H. Claus	De Metsiers	4	1929	1947	60	42	2
44	H. Heeresma	Een dagje naar het strand	4	1932	1962	57	27	2
45	Th. Tijssen	Kees de jongen	4	1879	1905	80	50	1
46	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	4	1921	1947	68	42	2
47	M. Brouwers	Havinck	4	1948	1984	41	5	3
48	W. Ruyslinck	De ontaalde slapers	4	1929	1957	60	32	2
49	Multatuli	Max Havelaar	4	1820	1860	80	50	1

Vervolg bijlage 6

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
50	W. Elsschot	Het dwaallicht	4	1882	1913	80	50	1
51	M. van Keulen	Bleekers zomer	4	1946	1972	43	17	2
52	J. Bernlef	Sneeuw	4	1937	1960	52	29	2
53	B. Borgart	De vuilnisroos	4	1940	1972	49	17	2
54	M. Minco	Een leeg huis	4	1920	1957	69	32	2
55	J. Wolkers	Een roos van vlees	3	1925	1961	64	28	2
56	S. Polet	Mannekino	3	1924	1946	65	43	2
57	R. Campert	Tjeempie	3	1929	1951	60	38	2
58	K. van Kooten	Hedonia	3	1941	1969	48	20	2
59	M. Minco	De glazen brug	3	1920	1957	69	32	2
60	J. Terlouw	Oorlogswinter	3	1931	1970	58	19	2
61	S. Vestdijk	Ivoren wachters	3	1898	1932	80	50	1
62	R. Campert	De Harm & Miepje Kurk Story	3	1929	1951	60	38	2
63	F. van Eeden	Van de koele meren des doods	3	1860	1885	80	50	1
64	M. 't Hart	Ik had een wapenbroeder	3	1944	1971	45	18	2
65	T. de Loo	De meisjes van de suikerwerkfabriek	3	1946	1983	43	6	3
66	T. de Vries	Het meisje met het rode haar	3	1907	1925	80	50	1
67	L. de Winter	Zoeken naar Eileen W.	3	1954	1976	35	13	3
68	T. Naeff	Schoolidyllen	3	1878	1899	80	50	1
69	R.J. Peskens	Twee vorstinnen en een vorst	3	1909	1964	80	25	2
70	A. den Doolaard	Wampie	3	1901	1926	80	50	1
71	F. van Eeden	De kleine Johannes	3	1860	1885	80	50	1
72	A. van Dis	Een barbaar in China	2	1946	1983	43	6	3
73	H. Mulisch	Het stenen bruidsbed	2	1927	1952	62	37	2
74	A. van Schendel	Het fregatschip Johanna Maria	2	1874	1896	80	50	1
75	J. Bernlef	Meeuwen	2	1937	1960	52	29	2
76	B. Büch	De kleine blonde dood	2	1948	1976	41	13	3
77	A. Burnier	Het jongensuur	2	1931	1965	58	24	2
78	L. Couperus	Noodlot	2	1863	1889	80	50	1
79	M. 't Hart	Stenen voor een ransuil	2	1944	1971	45	18	2
80	A. Koolhaas	De hond in het lege huis	2	1912	1956	77	33	2
81	K. van Kooten	Meer modernismen	2	1941	1969	48	20	2
82	L. Couperus	De stille kracht	2	1863	1889	80	50	1
83	H. Heijermans	Op hoop van zegen	2	1864	1892	80	50	1
84	T. Krabbé	De renner	2	1943	1967	46	22	2

* = jeugdliteratuur

Vervolg bijlage 6

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	shrjr.	groep
85	W. Elsschot	Villa des roses	2	1882	1913	80	50	1
86	M. `t Hart	De Jacobs ladder	2	1944	1971	45	18	2
87	M. Höweler	Van geluk gesproken	2	1938	1964	51	25	2
88	M. van Keulen	Overspel	2	1946	1972	43	17	2
89	H. Mulisch	De pupil	2	1927	1952	62	37	2
90	W. Ruyslinck	Golden Ophelia	2	1929	1957	60	32	2
91	W. Ruyslinck	Het reservaat	2	1929	1957	60	32	2
92	S. Vestdijk	Terug tot Ina Damman	2	1898	1932	80	50	1
93	Th. Beckman *	Kruistocht in spijkerbroek	2	1923	1957	66	32	2
94	J. Bernlef	Onder ijsbergen	2	1937	1960	52	29	2
95	B. Büch	Het dolhuis	2	1948	1976	41	13	3
96	J. Cremer	Ik, Jan Cremer	2	1940	1964	49	25	2
97	M. Dendermonde	De wereld gaat aan vlijt ten onder	2	1919	1941	70	48	1
98	M. `t Hart	Het vrome volk	2	1944	1971	45	18	2
99	F. Springer	Tabee, New York	2	1932	1962	57	27	2
100	A. van Dis	Nathan Sid	2	1946	1983	43	6	3

bron: Het is dringen aan de top: over de lotgevallen van honderd Diepzee-lijsttoppers (1990). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 7 (5), 4-7

Bijlage 7. Diepzee 1993 (top 100)

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	shrjr.	groep
1	H. Mulisch	De aanslag	43	1927	1952	66	41	2
2	J. Bernlef	Hersenschimmen	31	1937	1960	56	33	2
3	T. Krabbé	Het gouden ei	26	1943	1967	50	26	2
4	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles	21	1921	1947	72	46	2
5	M. Minco	Het bittere kruid	19	1920	1957	73	36	2
6	M. `t Hart	De kroongetuige	19	1944	1971	49	22	2
7	J. Brouwers	Bezonken rood	18	1940	1964	53	29	2
8	H. Mulisch	Twee vrouwen	16	1927	1952	66	41	2
9	K. van Kooten	Veertig	14	1941	1969	52	24	2
10	W. Ruyslinck	Wierook en tranen	14	1929	1957	64	36	2
11	Y. Keuls	De moeder van David S.	14	1931	1965	62	28	2
12	Y. Keuls	Het verrotte leven van Floortje Bloem	13	1931	1965	62	28	2
13	J. Wolkers	Turks fruit	12	1925	1961	68	32	2
14	M. `t Hart	Een vlucht regenwulpen	11	1944	1971	49	22	2

Vervolg bijlage 7

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	shrjr.	groep
15	F. Bordewijk	Karakter	10	1884	1916	80	50	1
16	A. Koolhaas	Vanwege een tere huid	10	1912	1956	80	37	2
17	R. Campert	Het leven is vurrukkulluk	10	1929	1951	64	42	2
18	D.A. Kooiman	Montyn	10	1946	1971	47	22	2
19	F. Bordewijk	Bint	9	1884	1916	80	50	1
20	M. Minco	De val	9	1920	1957	73	36	2
21	H. Claus	De Metsiers	8	1929	1947	64	46	2
22	R.J. Peskens	Mijn tante Coleta	8	1909	1964	80	29	2
23	D. Meijsing	Robinson	8	1947	1976	46	17	3
24	H. Lampo	De komst van Joachim Stiller	8	1920	1942	73	50	1
25	J. Wolkers	Kort Amerikaans	8	1925	1961	68	32	2
26	J. Oberski	Kinderjaren	7	1938	1978	55	15	3
27	G. Reve	De avonden	7	1923	1940	70	50	1
28	A.F.Th. v.d. Heijden	De sandwich	7	1951	1978	42	15	3
29	T. de Loo	Isabel	7	1946	1983	47	10	3
30	W.F. Hermans	Het behouden huis	6	1921	1947	72	46	2
31	H. Haasse	Oeroeg	6	1918	1945	75	48	2
32	G. Reve	De vierde man	6	1923	1940	70	50	1
33	A. den Doolaard	De Herberg met het hoefijzer	6	1901	1926	80	50	1
34	W. Elsschot	Kaas	5	1882	1913	80	50	1
35	W. Elsschot	Lijmen	5	1882	1913	80	50	1
36	A. Frank	Het Achterhuis	5	1929	1944	64	49	1
37	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	5	1921	1947	72	46	2
38	M. van Keulen	Bleekers zomer	5	1946	1972	47	21	2
39	R. Campert	De Harm en Miepje Kurk Story	5	1929	1951	64	42	2
40	A.F.Th. v.d. Heijden	Het leven uit een dag	5	1951	1978	42	15	3
41	H. Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp	5	1932	1962	61	31	2
42	F. Springer	Bougainville	4	1932	1962	61	31	2
43	S. Vestdijk	Ivoren Wachters	4	1898	1932	80	50	1
44	K. van Kooten	Modernismen	4	1941	1969	52	24	2
45	J. Vandelloo	Het gevaar	4	1925	1953	68	40	2
46	K. van Kooten	Koot graaft zich autobio	4	1941	1969	52	24	2
47	J. Wolkers	Brandende liefde	4	1925	1961	68	32	2
48	B. Büch	De kleine blonde dood	4	1948	1976	45	17	3
49	J. Wolkers	Een roos van vlees	4	1925	1961	68	32	2

Vervolg bijlage 7

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schjr.	groep
50	A. van Dis	Barbaar in China	3	1946	1983	47	10	3
51	J. Vandelloo	De vijand	3	1925	1953	68	40	2
52	T. de Loo	Het rookoffer	3	1946	1983	47	10	3
53	H. Meinkema	En dan is er koffie	3	1943	1974	50	19	2
54	Y. Keuls	Jan Rap en z`n maat	3	1931	1965	62	28	2
55	F. van Eeden	De kleine Johannes	3	1860	1885	80	50	1
56	L. de Winter	Zoeken naar Eileen W.	3	1954	1976	39	17	3
57	Multatuli	Max Havelaar	3	1820	1860	80	50	1
58	J. Slauerhoff	Het verboden rijk	3	1898	1923	80	50	1
59	B. Büch	Het dolhuis	3	1948	1976	45	17	3
60	R. Campert	Liefdes schijnbewegingen	3	1929	1951	64	42	2
61	L. de Winter	Place de la Bastille	3	1954	1976	39	17	3
62	F. Springer	Quissama	3	1932	1962	61	31	2
63	H. Mulisch	Het stenen bruidsbed	3	1927	1952	66	41	2
64	W.F. Hermans	Au pair	3	1921	1947	72	46	2
65	J. Wolkers	Terug naar Oegstgeest	3	1925	1961	68	32	2
66	K. van Kooten	Hedonia	3	1941	1969	52	24	2
67	Th. Thijssen	Kees de Jongen	3	1879	1905	80	50	1
68	M. Minco	Een leeg huis	3	1920	1957	73	36	2
69	J. Terlouw *	Oorlogswinter	3	1931	1970	62	23	2
70	W. Elsschot	Dwaallicht	2	1882	1913	80	50	1
71	G. Bomans	Erik, of het klein insectenboek	2	1913	1941	80	50	1
72	M. Höweler	Van geluk gesproken	2	1938	1964	55	29	2
73	Th. De Vries	Het meisje met het rode haar	2	1907	1925	80	50	1
74	A. van Dis	Nathan Sid	2	1946	1983	47	10	3
75	K. van Kooten	Zwemmen met droog haar	2	1941	1969	52	24	2
76	L. de Winter	Supertex	2	1954	1976	39	17	3
77	W. Elsschot	Villa des roses	2	1882	1913	80	50	1
78	W.F. Hermans	De zegelring	2	1921	1947	72	46	2
79	L. Couperus	De stille kracht	2	1863	1889	80	50	1
80	G. Hellinga	De terugkeer van Sid Stefan	2	1937	1966	56	27	2
81	J. Zwagerman	Vals licht	2	1963	1986	30	7	3
82	B. Büch	De hel	2	1948	1976	45	17	3
83	A. van Schendel	Het fregatschip Johanna Maria	2	1874	1896	80	50	1
84	M. Minco	De glazen brug	2	1920	1957	73	36	2

Vervolg bijlage 7

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
85	L. Couperus	Noodlot	2	1863	1889	80	50	1
86	O. de Jong	Opwaaiende zomerjurken	2	1952	1977	41	16	3
87	J. Daisne	De trein der traagheid	2	1912	1935	80	50	1
88	J. Zwagerman	Gimmick	2	1963	1986	30	7	3
89	M. Brouwers	Havinck	2	1948	1984	45	9	3
90	M. `t Hart	Ik had een wapenbroeder	2	1944	1971	49	22	2
91	V. van der Meer	De reis naar het kind	2	1952	1985	41	8	3
92	R. Campert	Tjeempie	2	1929	1951	64	42	2
93	L. de Winter	Hoffmans honger	2	1954	1976	39	17	3
94	E. Hartman *	Het onzichtbare licht	2	1937	1973	56	20	2
95	B. Borgart	De vuilnisroos	2	1940	1972	53	21	2
96	L. Pietersen **	Draaiers mythe	2	1928				
97	M. van Keulen	Overspel	2	1946	1972	47	21	2
98	A. Koolhaas	Tot waar zal ik je brengen?	2	1912	1956	80	37	2
99	H. Haasse	De verborgen bron	2	1918	1945	75	48	2
100	J. de Zanger *	Ben is dood	2	1932	1981	61	12	3

* = jeugdliteratuur

** = niet-literaire of ongebruikelijke auteur

bron: De Nieuwe Diepzee Top-100: Jongen helden bestormen de lijst (1994). *Diepzee leesdossier*, 11 (3), 3-6

Bijlage 8. Diepzee 1997 (top 100)

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	T. Krabbé	Het gouden ei	48	1943	1967	54	30	2
2	H. Mulisch	De Aanslag	30	1927	1952	70	45	2
3	M. `t Hart	De kroongetuige	30	1944	1971	53	26	2
4	B. Büch	De kleine blonde dood	25	1948	1976	49	21	3
5	T. de Loo	Isabelle	24	1946	1983	51	14	3
6	M. Minco	Het bittere kruid	22	1920	1957	77	40	2
7	J. Bernlef	Hersenschimmen	16	1937	1960	60	37	2
8	J. Wolkers	Turks Fruit	14	1925	1961	72	36	2
9	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles	13	1921	1947	76	50	2
10	Y. Keuls	De moeder van David S.	13	1931	1965	66	32	2
11	Y. Keuls	Het verrotte leven van Floortje Bloem	13	1931	1965	66	32	2
12	W. Ruyslinck	Wierook en tranen	12	1929	1957	68	40	2
13	H. Mulisch	Twee vrouwen	12	1927	1952	70	45	2

Vervolg bijlage 8

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
14	M. Minco	De val	11	1920	1957	77	40	2
15	J. Oberski	Kinderjaren	10	1938	1978	59	19	3
16	W. Elsschot	Kaas	10	1882	1913	80	50	1
17	H. Haasse	Oeroeg	10	1918	1945	79	50	2
18	T. de Loo	De tweeling	8	1946	1983	51	14	3
19	J. Brouwers	Bezonken rood	8	1940	1964	57	33	2
20	D. Meijssing	Robinson	7	1947	1976	50	21	3
21	G. Reve	De vierde man	6	1923	1940	74	50	1
22	B. Büch	De hel	6	1948	1976	49	21	3
23	F. Bordewijk	Karakter	6	1884	1916	80	50	1
24	A. Frank	Het Achterhuis	6	1929	1944	68	50	1
25	C. Palmen	Vriendschap	5	1955	1991	42	6	3
26	F. Bordewijk	Bint	5	1884	1916	80	50	1
27	R. Giphart	Ik ook van jou	5	1965	1992	32	5	3
28	L. de Winter	Supertex	5	1954	1976	43	21	3
29	F. van Eeden	De kleine Johannes	5	1860	1885	80	50	1
30	L. de Winter	Serenade	5	1954	1976	43	21	3
31	D.A. Kooiman	Montyn	5	1946	1971	51	26	2
32	L. de Winter	De ruimte van Sokolov	4	1954	1976	43	21	3
33	T. de Loo	Het rookoffer	4	1946	1983	51	14	3
34	A. den Doolaard	De Herberg met het hoefijzer	4	1901	1926	80	50	1
35	T. Krabbé	De vertraging	4	1943	1967	54	30	2
36	J. Zwagerman	De buitenvrouw	4	1963	1986	34	11	3
37	W.F. Hermans	Het behouden huis	4	1921	1947	76	50	2
38	R.J. Peskens	Mijn tante Coleta	4	1909	1964	80	33	2
39	J. Wolkers	Terug naar Oegstgeest	4	1925	1961	72	36	2
40	J. Wolkers	Kort Amerikaans	4	1925	1961	72	36	2
41	W.F. Hermans	Au pair	4	1921	1947	76	50	2
42	L. de Winter	Op zoek naar Eileen W.	4	1954	1976	43	21	3
43	Th. Thijssen	Kees de Jongen	4	1879	1905	80	50	1
44	R. Campert	Het leven is verrukkulluk	4	1929	1951	68	46	2
45	M. `t Hart	Een vlucht regenwulpen	3	1944	1971	53	26	2
46	F.M. Arion	Dubbelspel	3	1936	1957	61	40	2
47	H. Mulisch	De ontdekking van de hemel	3	1927	1952	70	45	2
48	K. van Kooten	Veertig	3	1941	1969	56	28	2

Vervolg bijlage 8

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
49	L. Couperus	Noodlot	3	1863	1889	80	50	1
50	A. van Dis	Indische duinen	3	1946	1983	51	14	3
51	A.F.Th. v.d.Heijden	Het leven uit een dag	3	1951	1978	46	19	3
52	J. Zwagerman	Vals licht	3	1963	1986	34	11	3
53	H. Lampo	De komst van Joachim Stiller	3	1920	1942	77	50	1
54	A. Koolhaas	Vanwege een tere huid	3	1912	1956	80	41	2
55	J. Vandelloo	De vijand	3	1925	1953	72	44	2
56	R. Dorrestein	De buitenstaanders	3	1954	1983	43	14	3
57	C. Friedman	Tralievader	3	1952	1991	45	6	3
58	R. Dorrestein	Het hemelse gerecht	3	1954	1983	43	14	3
59	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	3	1921	1947	76	50	2
60	L. Couperus	De stille kracht	3	1863	1889	80	50	1
61	H. Heeresma	Een dagje naar het strand	3	1932	1962	65	35	2
62	J. Presser	De nacht der Girondijnen	3	1899	1941	80	50	1
63	A.F.Th. v.d.Heijden	Sandwich	2	1951	1978	46	19	3
64	J. Bernlef	Eclips	2	1937	1960	60	37	2
65	R. Giphart	Giph	2	1965	1992	32	5	3
66	F. Springer	Tabee New York	2	1932	1962	65	35	2
67	W. Elsschot	Het dwaallicht	2	1882	1913	80	50	1
68	H. Haasse	De heren van de thee	2	1918	1945	79	50	2
69	M. 't Hart	Het woeden der gehele wereld	2	1944	1971	53	26	2
70	R. van Dantzig	Voor een verloren soldaat	2	1933	1986	64	11	3
71	R. Peper	Oesters	2	1949	1990	48	7	3
72	T. Krabbé	De renner	2	1943	1967	54	30	2
73	H. Haasse	Transit	2	1918	1945	79	50	2
74	B. Büch	Het dolhuis	2	1948	1976	49	21	3
75	K. van Kooten	Modernismen	2	1941	1969	56	28	2
76	F. Springer	Quissama	2	1932	1962	65	35	2
77	G. Reve	De avonden	2	1923	1940	74	50	1
78	R. Dorrestein	Ontaarde moeders	2	1954	1983	43	14	3
79	L. de Winter	Hoffmans honger	2	1954	1976	43	21	3
80	J. Vandelloo	Het gevaar	2	1925	1953	72	44	2
81	V. van der Meer	De reis naar het kind	2	1952	1985	45	12	3
82	F.J. Boelens **	Het pentagon	2		1996			3
83	S. Vestdijk	Ivoren Wachters	2	1898	1932	80	50	1

Vervolg bijlage 8

	auteur	titel	%	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
84	W. Elsschot	Lijmen / Het been	2	1882	1913	80	50	1
85	H. Haasse	De verborgen bron	2	1918	1945	79	50	2
86	R. Dorrestein	Verborgen gebreken	2	1954	1983	43	14	3
87	J. Wolkers	Brandende liefde	2	1925	1961	72	36	2
88	W.F. Hermans	Herinneringen van een engelbewaarder	2	1921	1947	76	50	2
89	H. Claus	De Metsiers	2	1929	1947	68	50	2
90	G. Bomans	Erik, of het klein insectenboek	2	1913	1941	80	50	1
91	J. Wolkers	Een roos van vlees	2	1925	1961	72	36	2
92	J. Terlouw *	Oorlogswinter	2	1931	1970	66	27	2
93	L. Couperus	Eline Vere	2	1863	1889	80	50	1
94	K. van Kooten	Zwemmen met droog haar	2	1941	1969	56	28	2
95	C. Palmen	De wetten	2	1955	1991	42	6	3
96	H. Mulisch	De elementen	2	1927	1952	70	45	2
97	L. Weemoedt	De ziekte van Lodesteijn	2	1948	1977	49	20	3
98	Multatuli	Max Havelaar	2	1820	1860	80	50	1
99	M. Minco	De glazen brug	2	1920	1957	77	40	2
100	M. de Moor	Eerst grijs dan wit dan blauw	2	1941	1988	56	9	3

* = jeugdliteratuur

** = niet-literaire of ongebruikelijke auteur

bron: Dossier Top 100 (1998). *Diepzee leesdossier*, 15 (1), 36-37

Bijlage 9. HP / De Tijd 19-04-2002: Meest gelezen titels op de leeslijsten (top 10)

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	H. Mulisch	De aanslag	1927	1952	75	50	2
2	T. Krabbé	Het gouden ei	1943	1967	59	35	2
3	W.F. Hermans	De donkere kamer v. Damokles	1921	1947	80	50	2
4	J. Wolkers	Turks fruit	1925	1961	77	41	2
4	A. Grunberg	Blauwe maandagen	1971	1994	31	8	3
5	R. Giphart	Ik ook van jou	1965	1992	37	10	3
6	T. de Loo	Isabelle	1946	1983	56	19	3
6	M. Minco	Het bittere kruid	1920	1957	80	45	2
7	B. Büch	De kleine blonde dood	1948	1976	54	26	3
8	J. Zwagerman	Vals licht	1963	1986	39	16	3
8	K.G. van Loon	De passievrucht	1962	1994	40	8	3
8	M. 't Hart	De kroongetuige	1944	1971	58	31	2
9	J. Bernlef	Hersenschimmen	1937	1960	65	42	2

Vervolg bijlage 9

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
9	R. Giphart	Giph	1965	1992	37	10	3
10	H. Mulisch	De ontdekking van de hemel	1927	1952	75	50	2

bron: De leeslijst-loge (19-04-2002). *HP/De Tijd*, 13, 78-81

Bijlage 10. HP 19-04-2002: De meest gelezen schrijvers, in rapportcijfers (top 30)

	auteur	cijfer*	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	Harry Mulisch	9,8	1927	1952	75	50	2
2	Tim Krabbe	9,6	1943	1967	59	35	2
3	Joost Zwagerman	9,4	1963	1986	39	16	3
4	Jan Wolkers	9,1	1925	1961	77	41	2
5	Tessa de Loo	9	1946	1983	56	19	3
6	W.F. Hermans	8,9	1921	1947	80	50	2
7	Ronald Giphart	8,8	1965	1992	37	10	3
8	Maarten 't Hart	8,7	1944	1971	58	31	2
9	Marga Minco	8,6	1920	1957	80	45	2
10	Renate Dorrestein	8,5	1954	1983	48	19	3
11	Leon de Winter	8,1	1954	1976	48	26	3
12	Boudewijn Buch	8	1948	1976	54	26	3
13	Arnon Grunberg	7,8	1971	1994	31	8	3
13	Adriaan van Dis	7,8	1946	1983	56	19	3
14	Hella Haasse	7,4	1918	1945	80	50	2
15	Gerard Reve	7,3	1923	1940	79	50	1
16	Karel Glastra v. Loon	7,2	1962	1994	40	8	3
16	J. Bernlef	7,2	1937	1960	65	42	2
17	Kees van Kooten	7,1	1941	1969	61	33	2
17	Yvonne Keuls	7,1	1931	1965	71	37	2
18	Anna Enquist	6,9	1945	1991	57	11	3
18	Willem Elsschot	6,9	1882	1913	80	50	1
19	Remco Campert	6,6	1929	1951	73	50	2
20	Hugo Claus	6,1	1929	1947	73	50	2
21	Connie Palmen	5,9	1955	1991	47	11	3
22	Mensje van Keulen	5,6	1946	1972	56	30	2
22	Louis Couperus	5,6	1863	1889	80	50	1
23	Kees van Beijnum	5,5	1954	1991	48	11	3
24	Ward Ruyslinck	5,4	1929	1957	73	45	2

Vervolg bijlage 10

	auteur	cijfer*	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
25	Simon Vestdijk	5,3	1898	1932	80	50	1
26	A.F.Th. v.der Heijden	5,2	1951	1978	51	24	3
26	Herman Brusselmans	5,2	1957	1982	45	20	3
27	Hubert Lampo	5	1920	1942	80	50	1
28	Marcel Moring	4,8	1957	1990	45	12	3
29	Frederik van Eeden	4,7	1860	1885	80	50	1
30	Kader Abdolah	4,6	1954	1993	48	9	3

* Uit een lijst van 50 auteurs moesten docenten kiezen hoe vaak deze naar hun ervaring door de leerlingen gelezen werden: 'nooit' (2 punten), 'sporadisch' (4 punten), 'soms' (6 punten), 'geregeld' (8 punten), 'frequent' (10 punten). Deze cijfers werden opgeteld en gedeeld door 17 geënquêteerde docenten.
bron: De leeslijst-loge (19-04-2002). *HP/De Tijd*, 13, 78-81

Bijlage 11. Auteurs met >1 titel 1978-1997

Diepzee & Vrij Nederland:

Tabel B11.1 Auteurs met meer dan 1 titel, 1978

auteur	titels	groep
L. Couperus	3	1
A. van Schendel	2	1
Coolen	2	1
F. Bordewijk	2	1
H. Mulisch	2	2
J. Wolkers	2	2
R. Campert	2	2
S. Vestdijk	2	1
W. Ruyslinck	2	2
W.F. Hermans	2	2

bron: De lijst der lijsten: een onderzoek naar de literatuurlijst op middelbare scholen (15-7-1978). *Vrij Nederland* (bijlage), 39, 4-8

Tabel B11.2 Auteurs met meer dan 1 titel, 1986

auteur	titels	groep
J. Wolkers	9	2
M. 't Hart	6	2
R. Campert	5	2
K. van Kooten	4	2
S. Vestdijk	4	1
W. Elsschot	4	1
A. Koolhaas	3	2

Vervolg bijlage 11

auteur	titels	groep
H. Mulisch	3	2
J. Vandelloo	3	2
L. Couperus	3	1
W. Ruyslinck	3	2
W.F. Hermans	3	2
Y. Keuls	3	2
A. den Doolaard	2	1
F. Bordewijk	2	1
F. van Eeden	2	1
G. Reve	2	1
H. Claus	2	2
H. Heeresma	2	2
M. Minco	2	2
M. van Keulen	2	2

bron: De Diepzee-enquête 1986: De leerling de baas (1987). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 4 (5), 4-7

Tabel B11.3 Auteurs met meer dan 1 titel, 1989

auteur	titels	groep
M. 't Hart	6	2
J. Wolkers	5	2
K. van Kooten	5	2
H. Mulisch	4	2
J. Bernlef	4	2
M. Minco	4	2
R. Campert	4	2
W. Ruyslinck	4	2
W. Elsschot	3	1
W.F. Hermans	3	2
Y. Keuls	3	2
A. den Doolard	2	1
A. Koolhaas	2	2
A. van Dis	2	3
B. Büch	2	3
F. Bordewijk	2	1
F. van Eeden	2	1

Vervolg bijlage 11

auteur	titels	groep
G. Reve	2	1
H. Heeresma	2	2
L. Couperus	2	1
M. van Keulen	2	2
R.J. Peskens	2	2
S. Vestdijk	2	1
T. de Loo	2	3
T. Krabbé	2	2

bron: Het is dringen aan de top: over de lotgevallen van honderd Diepzee-lijsttoppers (1990). *Diepzee Tijdschrift voor het literatuuronderwijs*, 7 (5), 4-7

Tabel B11.4 Auteurs met meer dan 1 titel, 1993

auteur	titels	groep
J. Wolkers	5	2
K. van Kooten	5	2
W.F. Hermans	5	2
L. de Winter	4	3
M. Minco	4	2
R. Campert	4	2
W. Elsschot	4	1
B. Büch	3	3
H. Mulisch	3	2
M. 't Hart	3	2
Y. Keuls	3	2
A. Koolhaas	2	2
A. van Dis	2	3
A.F.Th. v.d. Heijden	2	3
F. Bordewijk	2	1
F. Springer	2	2
G. Reve	2	1
H. Haasse	2	2
J. Vandeloo	2	2
J. Zwagerman	2	3
L. Couperus	2	1
M. van Keulen	2	2
T. de Loo	2	3

bron: De Nieuwe Diepzee Top-100: Jongen helden bestormen de lijst (1994). *Diepzee leesdossier*, 11 (3), 3-6

Tabel B11.5 Auteurs met meer dan 1 titel, 1997

auteur	titels	groep
J. Wolkers	5	2
L. de Winter	5	3
W.F. Hermans	5	2
H. Haasse	4	2
H. Mulisch	4	2
R. Dorrestein	4	3
B. Büch	3	3
K. van Kooten	3	2
L. Couperus	3	1
M. 't Hart	3	2
M. Minco	3	2
T. de Loo	3	3
T. Krabbé	3	2
W. Elsschot	3	1
A.F.Th. v.d. Heijden	2	3
C. Palmen	2	3
F. Bordewijk	2	1
F. Springer	2	2
G. Reve	2	1
J. Bernlef	2	2
J. Vandeloo	2	2
J. Zwagerman	2	3
R. Giphart	2	3
Y. Keuls	2	2

bron: Dossier Top 100 (1998). *Diepzee leesdossier*, 15 (1), 36-37

Bijlage 12. Scholieren.com opvragingen 2000 (top 100)

	auteur	titel	opvr.***	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	Harry Mulisch	De aanslag	21954	1927	1952	73	48	2
2	Tim Krabbe	Het gouden ei	21270	1943	1967	57	33	2
3	Marga Minco	Het bittere kruid	18563	1920	1957	80	43	2
4	Jan Wolkers	Turks fruit	18068	1925	1961	75	39	2
5	Yvonne Keuls	Het verrotte leven v. Floortje Bloem	14635	1931	1965	69	35	2
6	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	14321	1948	1976	52	24	3
7	Tim Krabbe	Vertraging	13006	1943	1967	57	33	2
8	Carry Slee *	Spijt!	12852	1949	1983	51	17	3
9	Maarten 't Hart	De kroongetuige	10841	1944	1971	56	29	2

Vervolg bijlage 12

	auteur	titel	opvr.***	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
10	Carry Slee *	Afblijven	10780	1949	1983	51	17	3
11	Yvonne Keuls	De moeder van David S.	10214	1931	1965	69	35	2
12	Ferdinand Bordewijk	Bint	9822	1884	1916	80	50	1
13	Tim Krabbe	Het gouden ei	9621	1943	1967	57	33	2
14	J. Bernlef	Hersenschimmen	9527	1937	1960	63	40	2
15	Rene Appel *	[Spijt!]**	9382	1945	1987	55	13	3
16	Anke de Vries *	Blauwe plekken	9169	1937	1972	63	28	2
17	Anna Enquist	Het geheim	9150	1945	1991	55	9	3
18	Hella S. Haasse	Oeroeg	9080	1918	1945	80	50	2
19	Tim Krabbe	Het gouden ei	8997	1943	1967	57	33	2
20	Jan Terlouw *	Oorlogswinter	8627	1931	1970	69	30	2
21	Anke de Vries *	Blauwe plekken	8186	1937	1972	63	28	2
22	Joost Zwagerman	De buitenvrouw	8175	1963	1986	37	14	3
23	Tim Krabbe	Vertraging	8139	1943	1967	57	33	2
24	Marga Minco	De val	8110	1920	1957	80	43	2
25	Willem Elsschot	Kaas	8101	1882	1913	80	50	1
26	Harry Mulisch	Twee vrouwen	8083	1927	1952	73	48	2
27	Yvonne Keuls	Het verrotte leven v. Floortje Bloem	7878	1931	1965	69	35	2
28	Tessa de Loo	Isabelle	7772	1946	1983	54	17	3
29	Ward Ruyslinck	Wierook en tranen	7628	1929	1957	71	43	2
30	Willem F. Hermans	Nooit meer slapen	7545	1921	1947	79	50	2
31	Anna Enquist	Het geheim	7530	1945	1991	55	9	3
32	Tessa de Loo	Het rookoffer	7477	1946	1983	54	17	3
33	Carry Slee *	Pijnstillers	7100	1949	1983	51	17	3
34	Frank Martinus Arion	Dubbelspel	7035	1936	1957	64	43	2
35	Harry Mulisch	De aanslag	6933	1927	1952	73	48	2
36	Joost Zwagerman	De buitenvrouw	6801	1963	1986	37	14	3
37	Ferdinand Bordewijk	Karakter	6705	1884	1916	80	50	1
38	Abbing & Van Cleeff *	De zwarte rugzak	6503					
39	Jona Oberski	Kinderjaren	6394	1938	1978	62	22	3
40	Tim Krabbe	Het gouden ei	6393	1943	1967	57	33	2
41	Tim Krabbe	De grot	6332	1943	1967	57	33	2
42	Tessa de Loo	De tweeling	6248	1946	1983	54	17	3
43	Joost Zwagerman	Vals licht	5967	1963	1986	37	14	3
44	Hella S. Haasse	Oeroeg	5795	1918	1945	80	50	2
45	Jan Wolkers	Turks fruit	5682	1925	1961	75	39	2
46	Carry Slee *	Kappen	5665	1949	1983	51	17	3

Vervolg bijlage 12

	auteur	titel	opvr.***	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
47	Maarten 't Hart	De kroongetuige	5654	1944	1971	56	29	2
48	Yvonne Keuls	Het verrotte leven v. Floortje Bloem	5498	1931	1965	69	35	2
49	J. Bernlef	Hersenschimmen	5389	1937	1960	63	40	2
50	Tim Krabbe	Het gouden ei	5361	1943	1967	57	33	2
51	Tim Krabbe	Vertraging	5314	1943	1967	57	33	2
52	Onbekend	Karel ende Elegast	5310			80	50	1
53	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	5214	1948	1976	52	24	3
54	Ferdinand Bordewijk	Bint	5213	1884	1916	80	50	1
55	Harry Mulisch	Twee vrouwen	5161	1927	1952	73	48	2
56	Marga Minco	Het bittere kruid	5125	1920	1957	80	43	2
57	Harry Mulisch	De aanslag	5116	1927	1952	73	48	2
58	Yvonne Keuls	De moeder van David S.	5109	1931	1965	69	35	2
59	Carry Slee *	Spijt!	5004	1949	1983	51	17	3
60	Theo Hoogstraaten *	Blind date	4901	1948	1988	52	12	3
61	Willem F. Hermans	De donkere kamer v. Damokles	4880	1921	1947	79	50	2
62	Joost Zwagerman	De buitenvrouw	4806	1963	1986	37	14	3
63	Anke de Vries *	Blauwe plekken	4737	1937	1972	63	28	2
64	Renate Dorrestein	Verborgen gebreken	4727	1954	1983	46	17	3
65	Thea Beckman *	Kruistocht in spijkerbroek	4679	1923	1957	77	43	2
66	Anne Frank	Het Achterhuis	4676	1929	1944	71	50	1
67	Leon de Winter	De ruimte van Sokolov	4602	1954	1976	46	24	3
68	K. G. van Loon	De passievrucht	4577	1962	1994	38	6	3
69	Evert Hartman *	Gegijzeld	4526	1937	1973	63	27	2
70	Carl Friedman	Tralievader	4498	1952	1991	48	9	3
71	Abbing & Van Cleeff *	Struisvogelkoorts	4490					
72	Renate Dorrestein	Buitenstaanders	4385	1954	1983	46	17	3
73	Willem F. Hermans	Het behouden huis	4385	1921	1947	79	50	2
74	Marga Minco	De val	4348	1920	1957	80	43	2
75	Tim Krabbe	Het gouden ei	4320	1943	1967	57	33	2
76	Carry Slee *	Afblijven	4275	1949	1983	51	17	3
77	Ward Ruyslinck	Wierook en tranen	4251	1929	1957	71	43	2
78	Tessa de Loo	Isabelle	3964	1946	1983	54	17	3
79	Frank Martinus Arion	Dubbelspel	3948	1936	1957	64	43	2
80	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	3895	1948	1976	52	24	3
81	Jan Wolkers	Turks fruit	3889	1925	1961	75	39	2
82	Jan Wolkers	Kort Amerikaans	3838	1925	1961	75	39	2
83	A. van Aardenburg *	De rode hand	3823					

Vervolg bijlage 12

	auteur	titel	opvr.***	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
84	Theo Hoogstraaten *	Blind date	3762	1948	1988	52	12	3
85	Carry Slee *	Pijnstillers	3710	1949	1983	51	17	3
86	Doeschka Meijsing	Robinson	3706	1947	1976	53	24	3
87	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry	3698	1965	1992	35	8	3
88	Ronald Giphart	Ik ook van jou	3691	1965	1992	35	8	3
89	Willem Elsschot	Het dwaallicht	3683	1882	1913	80	50	1
90	Jeroen Brouwers	Bezonken rood	3680	1940	1964	60	36	2
91	Tim Krabbe	Het gouden ei	3663	1943	1967	57	33	2
92	Pieter Aspe *	De bloedband	3637					
93	Ferdinand Bordewijk	Karakter	3627	1884	1916	80	50	1
94	Kader Abdolah	De reis van de lege flessen	3617	1954	1993	46	7	3
95	Hubert Lampo	De komst van Joachim Stiller	3586	1920	1942	80	50	1
96	Gerard Reve	De vierde man	3564	1923	1940	77	50	1
97	Maarten 't Hart	Het woeden der gehele wereld	3540	1944	1971	56	29	2
98	Joost Zwagerman	Vals licht	3530	1963	1986	37	14	3
99	Pieter Aspe *	De kinderen van Chronos	3465					
100	Tim Krabbe	Het gouden ei	3449	1943	1967	57	33	2

* = jeugdliteratuur

** = foutieve titel in gegevens scholieren.com

***= totaal aantal opvragingen in top 100 (2000) = 669.552, totaal aantal opvragingen 2000: 1.873.767 (top 100 is 35,7% van totale opvragingen Nederlands)

Bijlage 13. Scholieren.com opvragingen 2004 (top 100)

	auteur	titel	opvr.**	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	Harry Mulisch	De aanslag	52561	1927	1952	77	50	2
2	Tim Krabbe	Het gouden ei	49121	1943	1967	61	37	2
3	Carry Slee *	Afblijven	47966	1949	1983	55	21	3
4	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	46190	1948	1976	56	28	3
5	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	36881	1962	1994	42	10	3
6	Tessa de Loo	De tweeling	32697	1946	1983	58	21	3
7	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry	32606	1965	1992	39	12	3
8	Jan Wolkers	Turks fruit	28216	1925	1961	79	43	2
9	Tim Krabbe	De grot	24488	1943	1967	61	37	2
10	Yvonne Keuls	Het verrotte leven v. Floortje Bloem	22620	1931	1965	73	39	2
11	Tim Krabbe	Het gouden ei	22217	1943	1967	61	37	2
12	Marga Minco	Het bittere kruid	22092	1920	1957	80	47	2
13	Carry Slee *	Kappen	21479	1949	1983	55	21	3

Vervolg bijlage 13

	auteur	titel	opvr.**	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
14	Jan Wolkers	Turks fruit	21033	1925	1961	79	43	2
15	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	20621	1962	1994	42	10	3
16	Jan Wolkers	Turks fruit	20610	1925	1961	79	43	2
17	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	20509	1948	1976	56	28	3
18	J. Bernlef	Hersenschimmen	19566	1937	1960	67	44	2
19	Harry Mulisch	De aanslag	18117	1927	1952	77	50	2
20	Maarten 't Hart	De kroongetuige	18048	1944	1971	60	33	2
21	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry	17899	1965	1992	39	12	3
22	Tim Krabbe	Vertraging	17683	1943	1967	61	37	2
23	Harry Mulisch	De aanslag	17445	1927	1952	77	50	2
24	Kees van Beijnum	De oesters van Nam Kee	17129	1954	1991	50	13	3
25	Tessa de Loo	Isabelle	16558	1946	1983	58	21	3
26	Ferdinand Bordewijk	Karakter	16461	1884	1916	80	50	1
27	Tim Krabbe	De grot	16246	1943	1967	61	37	2
28	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	16055	1948	1976	56	28	3
29	Kees van Beijnum	De oesters van Nam Kee	16025	1954	1991	50	13	3
30	Karel Glastra van Loon	Lisa's adem	16017	1962	1994	42	10	3
31	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	15895	1962	1994	42	10	3
32	Tessa de Loo	De tweeling	15749	1946	1983	58	21	3
33	Ronald Giphart	Ik ook van jou	15522	1965	1992	39	12	3
34	Ronald Giphart	Ik ook van jou	15452	1965	1992	39	12	3
35	Tim Krabbe	Het gouden ei	15232	1943	1967	61	37	2
36	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	15079	1962	1994	42	10	3
37	Marga Minco	Het bittere kruid	14929	1920	1957	80	47	2
38	Carry Slee *	Afblijven	14766	1949	1983	55	21	3
39	Tessa de Loo	De tweeling	14153	1946	1983	58	21	3
40	Yvonne Keuls	De moeder van David S.	13941	1931	1965	73	39	2
41	Carry Slee *	Radeloos	13778	1949	1983	55	21	3
42	Marga Minco	Het bittere kruid	13722	1920	1957	80	47	2
43	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	13644	1962	1994	42	10	3
44	Carry Slee *	Spijt!	13554	1949	1983	55	21	3
45	Marga Minco	De val	13552	1920	1957	80	47	2
46	Yvonne Keuls	Het verrotte leven v. Floortje Bloem	13366	1931	1965	73	39	2
47	Carry Slee *	Paniek	13073	1949	1983	55	21	3
48	Tim Krabbe	De grot	12959	1943	1967	61	37	2
49	Carry Slee *	Afblijven	12921	1949	1983	55	21	3

Vervolg bijlage 13

	auteur	titel	opvr.**	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
50	Jan Wolkers	Turks fruit	12792	1925	1961	79	43	2
51	Maarten 't Hart	De kroongetuige	12533	1944	1971	60	33	2
52	Carry Slee *	Spijt!	12337	1949	1983	55	21	3
53	Anke de Vries *	Blauwe plekken	12286	1937	1972	67	32	2
54	Carry Slee *	Pijnstillers	12187	1949	1983	55	21	3
55	Carl Friedman	Twee koffers vol	12139	1952	1991	52	13	3
56	Onbekend	Karel ende Elegast	11938			80	50	1
57	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry	11839	1965	1992	39	12	3
58	Carry Slee *	Paniek	11565	1949	1983	55	21	3
59	Willem Elsschot	Kaas	11438	1882	1913	80	50	1
60	Carry Slee *	Kappen	11390	1949	1983	55	21	3
61	Jeroen Brouwers	Bezonken rood	11377	1940	1964	64	40	2
62	Ferdinand Bordewijk	Bint	11097	1884	1916	80	50	1
63	Hella S. Haasse	Oeroeg	11054	1918	1945	80	50	2
64	Carry Slee *	Pijnstillers	11018	1949	1983	55	21	3
65	Renate Dorrestein	Een hart van steen	10987	1954	1983	50	21	3
66	Multatuli	Max Havelaar	10742	1820	1860	80	50	1
67	Carry Slee *	Razend	10698	1949	1983	55	21	3
68	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	10503	1962	1994	42	10	3
69	Carry Slee *	Afblijven	10501	1949	1983	55	21	3
70	Tim Krabbe	Het gouden ei	10495	1943	1967	61	37	2
71	Harry Mulisch	Twee vrouwen	10460	1927	1952	77	50	2
72	Marga Minco	Het bittere kruid	10419	1920	1957	80	47	2
73	Tessa de Loo	Isabelle	10393	1946	1983	58	21	3
74	Ferdinand Bordewijk	Karakter	10388	1884	1916	80	50	1
75	Renate Dorrestein	Een hart van steen	10371	1954	1983	50	21	3
76	Tim Krabbe	De grot	10356	1943	1967	61	37	2
77	Marga Minco	Het bittere kruid	10232	1920	1957	80	47	2
78	Tim Krabbe	De grot	10176	1943	1967	61	37	2
79	Hella S. Haasse	Oeroeg	10090	1918	1945	80	50	2
80	Tim Krabbe	De grot	9834	1943	1967	61	37	2
81	Tessa de Loo	Het rookoffer	9784	1946	1983	58	21	3
82	Carry Slee *	Razend	9782	1949	1983	55	21	3
83	Anke de Vries *	Blauwe plekken	9771	1937	1972	67	32	2
84	Joost Zwagerman	De buitenvrouw	9594	1963	1986	41	18	3
85	Renate Dorrestein	Een hart van steen	9574	1954	1983	50	21	3
86	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	9568	1948	1976	56	28	3

Vervolg bijlage 13

	auteur	titel	opvr.**	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
87	Karel Glastra van Loon	De passievrucht	9550	1962	1994	42	10	3
88	Ronald Giphart	Ik ook van jou	9530	1965	1992	39	12	3
89	Carry Slee *	Spijt!	9397	1949	1983	55	21	3
90	Tessa de Loo	De tweeling	9389	1946	1983	58	21	3
91	Jan Wolkers	Turks fruit	9354	1925	1961	79	43	2
92	Ward Ruyslinck	Wierook en tranen	9097	1929	1957	75	47	2
93	Tim Krabbe	Het gouden ei	9091	1943	1967	61	37	2
94	Jan Wolkers	Turks fruit	9029	1925	1961	79	43	2
95	Tim Krabbe	Het gouden ei	9012	1943	1967	61	37	2
96	Carry Slee *	Afblijven	8982	1949	1983	55	21	3
97	Yvonne Keuls	Het verrotte leven v. Floortje Bloem	8955	1931	1965	73	39	2
98	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	8896	1948	1976	56	28	3
99	Willem Elsschot	Kaas	8889	1882	1913	80	50	1
100	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry	8881	1965	1992	39	12	3

* jeugdliteratuur

** totaal opvragingen top 100: 1.546.203 (dat is 12,8% van totaal 12.066.280 opvragingen van Nederlandse uittreksels in 2004)

Bijlage 14. Scholieren.com 2000, auteurs met meerdere titels in top 100

auteur	titels	groep
Tessa de Loo	3	3
Tim Krabbe	3	2
Willem F. Hermans	3	2
Ferdinand Bordewijk	2	1
Harry Mulisch	2	2
Jan Wolkers	2	2
Joost Zwagerman	2	3
Maarten 't Hart	2	2
Marga Minco	2	2
Renate Dorrestein	2	3
Ronald Giphart	2	3
Willem Elsschot	2	1
Yvonne Keuls	2	2

Bijlage 15. Scholieren.com 2004, auteurs met meerdere titels in top 100

auteur	titels	groep
Tessa de Loo	3	3
Tim Krabbe	3	2
Ferdinand Bordewijk	2	1
Harry Mulisch	2	2
Karel Glastra van Loon	2	3
Marga Minco	2	2
Ronald Giphart	2	3
Yvonne Keuls	2	2

Bijlage 16. Uniek bereik scholieren.com (februari 2002 t/m december 2004)

periode	uniek maandbereik	gemiddeld uniek dagbereik	maximum uniek dagbereik
feb-02	328.785	28.127	37.304
mrt-02	423.328	31.311	42.270
apr-02	339.661	26.671	37.959
mei-02	317.716	25.118	41.819
jun-02	249.673	22.377	33.768
jul-02	35.783	8.081	12.643
aug-02	72.395	8.882	11.810
sep-02	208.283	17.100	25.485
okt-02	323.838	24.403	36.429
nov-02	331.836	26.534	35.912
dec-02	245.990	22.536	37.392
jan-03	?*	29.139	45.373
feb-03	328.099	30.943	42.015
mrt-03	427.987	38.218	50.947
apr-03	317.546	30.013	44.765
mei-03	387.002	35.699	56.052
jun-03	325.463	30.588	50.614
jul-03	40.825	11.348	16.921
aug-03	49.824	13.279	18.621
sep-03	353.965	26.385	38.874
okt-03	492.155	36.125	49.508
nov-03	511.690	38.382	49.969
dec-03	320.915	31.416	50.612
jan-04	578.699	46.966	66.159

Vervolg bijlage 16

periode	uniek maandbereik	gemiddeld uniek dagbereik	maximum uniek dagbereik
feb-04	477.431	44.900	59.271
mrt-04	734.757	53.107	66.335
apr-04	398.709	42.516	60.289
mei-04	664.322	46.735	77.474
jun-04	379.141	46.042	75.344
jul-04	89.662	16.188	28.104
aug-04	63.093	16.539	24.251
sep-04	252.381	29.805	43.945
okt-04	450.759	42.327	60.247
nov-04	540.002	49.957	63.150
dec-04	485.551	40.680	60.133

* Het uniek maandbereik van januari 2003 ontbreekt

Bijlage 17. samenvattingen.com 'top 50 meest populaire titels Nederlands' (23-05-05)

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	Tim Krabbe	Het gouden ei	1943	1967	62	38	2
2	Harry Mulisch	De aanslag	1927	1952	78	50	2
3	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	1948	1976	57	29	3
4	Karel Glastra v. Loon	De passievrucht	1962	1994	43	11	3
5	Carry Slee *	Spijt!	1949	1983	56	22	3
6	J. Bernlef	Hersenschimmen	1937	1960	68	45	2
7	Anke de Vries *	Blauwe Plekken	1937	1972	68	33	2
8	Carry Slee *	Afblijven	1949	1983	56	22	3
9	Jan Wolkers	Turks fruit	1925	1961	80	44	2
10	Marga Minco	Het bittere kruid	1920	1957	80	48	2
11	Tessa de Loo	De Tweeling	1946	1983	59	22	3
12	Yvonne Keuls	Het verrotte leven van Floortje Bloem	1931	1965	74	40	2
13	Carry Slee *	Pijnstillers	1949	1983	56	22	3
14	F. Bordewijk	Karakter	1884	1916	80	50	1
15	Maarten `t Hart	De kroongetuige	1944	1971	61	34	2
16	Jan Terlouw *	Oorlogswinter	1931	1970	74	35	2
17	Onbekend	Karel ende Elegast			80	50	1
18	Tim Krabbe	De grot	1943	1967	62	38	2
19	Ronald Giphart	Ik ook van jou	1965	1992	40	13	3
20	Hella S. Haasse	Oeroeg	1918	1945	80	50	2
21	Carry Slee *	Kappen!	1949	1983	56	22	3

Vervolg bijlage 17

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
22	Carry Slee *	Paniek	1949	1983	56	22	3
23	Willem Elsschot	Kaas	1882	1913	80	50	1
24	Multatuli	Max Havelaar	1820	1860	80	50	1
25	Tessa de Loo	Isabelle	1946	1983	59	22	3
26	Harry Mulisch	Twee vrouwen	1927	1952	78	50	2
27	Anne Provoost *	Vallen	1964	1990	41	15	3
28	Tim Krabbe	Vertraging	1943	1967	62	38	2
29	Renate Dorrestein	Een hart van steen	1954	1983	51	22	3
30	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles	1921	1947	80	50	2
31	Theo Hoogstraaten *	Blind date	1948	1988	57	17	3
32	Yvonne Keuls	De moeder van David S.	1931	1965	74	40	2
33	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry	1965	1992	40	13	3
34	Marga Minco	De val	1920	1957	80	48	2
35	F. Bordewijk	Bint	1884	1916	80	50	1
36	Carl Friedman	Twee koffers vol	1952	1991	53	14	3
37	Anna Enquist	Het geheim	1945	1991	60	14	3
38	Carry Slee *	Razend	1949	1983	56	22	3
39	Onbekend	Van den Vos Reynaerde			80	50	1
40	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	1921	1947	80	50	2
41	Jeroen Brouwers	Bezonken rood	1940	1964	65	41	2
42	Renate Dorrestein	Verborgene Gebreken	1954	1983	51	22	3
43	W.F. Hermans	Het behouden huis	1921	1947	80	50	2
44	Ward Ruyslinck	Wierook en Tranen	1929	1957	76	48	2
45	Joost Zwagerman	De buitenvrouw	1963	1986	42	19	3
46	Joost Zwagerman	Vals licht	1963	1986	42	19	3
47	Harry Mulisch	De Ontdekking van de Hemel	1927	1952	80	50	2
48	Thea Beckman *	Kruistocht in spijkerbroek	1923	1957	80	48	2
49	Carl Friedman	Tralievader	1952	1991	53	14	3
50	Tessa de Loo	Het rookoffer	1946	1983	59	22	3

* jeugdliteratuur

Bijlage 18. collegenet.nl: 'top 150 Nederlands', alfabetisch (23-05-05)

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	Kader Abdolah	Spijkerschrift	1954	1993	51	12	3
2	F.M. Arion	Dubbelspel	1936	1957	69	48	2
3	J. Bernlef	Boy	1937	1960	68	45	2
4	J. Bernlef	Eclips	1937	1960	68	45	2

Vervolg bijlage 18

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
5	J. Bernlef	Hersenschimmen	1937	1960	68	45	2
6	J. Bernlef	Meeuwen	1937	1960	68	45	2
7	J. Bernlef	Onder ijsbergen	1937	1960	68	45	2
8	J. Bernlef	Sneeuw	1937	1960	68	45	2
9	Godfried Bomans	Erik, of het klein insektenboek	1913	1941	80	50	1
10	Louis Paul Boon	Mijn kleine oorlog	1912	1943	80	50	1
11	F. Bordewijk	Bint	1884	1916	80	50	1
12	F. Bordewijk	Karakter	1884	1916	80	50	1
13	Jeroen Brouwers	Bezonken rood	1940	1964	65	41	2
14	Jeroen Brouwers	Geheime kamers	1940	1964	65	41	2
15	Marja Brouwers	Havinck	1948	1984	57	21	3
16	Andreas Burnier	Het jongensuur	1931	1965	74	40	2
17	Boudewijn Buch	De hel	1948	1976	57	29	3
18	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	1948	1976	57	29	3
19	Boudewijn Buch	Het dolhuis	1948	1976	57	29	3
20	Remco Campert	De Harm en Miepje Kurk story	1929	1951	76	50	2
21	Remco Campert	Het leven is vurrukkulluk	1929	1951	76	50	2
22	Remco Campert	Liefdes schijnbewegingen	1929	1951	76	50	2
23	Louis Couperus	De stille kracht	1863	1889	80	50	1
24	Louis Couperus	Eline Vere	1863	1889	80	50	1
25	Louis Couperus	Noodlot	1863	1889	80	50	1
26	Louis Couperus	Van oude mensen, ...	1863	1889	80	50	1
27	Johan Daisne	De trein der traagheid	1912	1935	80	50	1
28	Rudi van Dantzig	Voor een verloren soldaat	1933	1986	72	19	3
29	Adriaan van Dis	Een barbaar in China	1946	1983	59	22	3
30	Adriaan van Dis	Indische duinen	1946	1983	59	22	3
31	Adriaan van Dis	Nathan Sid	1946	1983	59	22	3
32	A. den Doollaard	De herberg met het hoefijzer	1901	1926	80	50	1
33	Renate Dorrestein	Buitenstaanders	1954	1983	51	22	3
34	Renate Dorrestein	Een hart van steen	1954	1983	51	22	3
35	Renate Dorrestein	Het hemelse gerecht	1954	1983	51	22	3
36	Renate Dorrestein	Ontaarde moeders	1954	1983	51	22	3
37	Renate Dorrestein	Verborgten gebreken	1954	1983	51	22	3
38	Frederik van Eeden	De kleine Johannes	1860	1885	80	50	1
39	Frederik van Eeden	Van de koele meren des doods	1860	1885	80	50	1
40	Willem Elsschot	Het been	1882	1913	80	50	1

Vervolg bijlage 18

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
41	Willem Elsschot	Het dwaallicht	1882	1913	80	50	1
42	Willem Elsschot	Kaas	1882	1913	80	50	1
43	Willem Elsschot	Lijmen	1882	1913	80	50	1
44	Willem Elsschot	Villa des Roses	1882	1913	80	50	1
45	Marcellus Emants	Een nagelaten bekentenis	1848	1878	80	50	1
46	Anna Enquist	Het geheim	1945	1991	60	14	3
47	Anna Enquist	Het meesterstuk	1945	1991	60	14	3
48	Anne Frank	Het achterhuis	1929	1944	76	50	1
49	Carl Friedman	Tralievader	1952	1991	53	14	3
50	Carl Friedman	Twee koffers vol	1952	1991	53	14	3
51	Ronald Giphart	Giph	1965	1992	40	13	3
52	Ronald Giphart	Ik omhels je met duizend armen	1965	1992	40	13	3
53	Ronald Giphart	Ik ook van jou	1965	1992	40	13	3
54	Karel Glastra v. Loon	De passievrucht	1962	1994	43	11	3
55	Arnon Grunberg	Blauwe maandagen	1971	1994	34	11	3
56	Hella S. Haasse	De verborgen bron	1918	1945	80	50	2
57	Hella S. Haasse	Heren van de thee	1918	1945	80	50	2
58	Hella S. Haasse	Oeroeg	1918	1945	80	50	2
59	Hella S. Haasse	Transit	1918	1945	80	50	2
60	Maarten `t Hart	De kroongetuige	1944	1971	61	34	2
61	Maarten `t Hart	Een vlucht regenwulpen	1944	1971	61	34	2
62	Maarten `t Hart	Het woeden der gehele wereld	1944	1971	61	34	2
63	Maarten `t Hart	Ik had een wapenbroeder	1944	1971	61	34	2
64	Maarten `t Hart	Stenen voor een ransuil	1944	1971	61	34	2
65	Heere Heeresma	Een dagje naar het strand	1932	1962	73	43	2
66	Heere Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp	1932	1962	73	43	2
67	W.F. Hermans	Au Pair	1921	1947	80	50	2
68	W.F. Hermans	De donkere kamer van damokles	1921	1947	80	50	2
69	W.F. Hermans	De zegelring	1921	1947	80	50	2
70	W.F. Hermans	Een heilige van de horlogerie	1921	1947	80	50	2
71	W.F. Hermans	Herinneringen van een engelbewaarder	1921	1947	80	50	2
72	W.F. Hermans	Het behouden huis	1921	1947	80	50	2
73	W.F. Hermans	Nooit meer slapen	1921	1947	80	50	2
74	Hildebrand	Camera Obscura	1814	1839	80	50	1
75	Marijke Höweler	Van geluk gesproken	1938	1964	67	41	2
76	Mensje van Keulen	Bleekers zomer	1946	1972	59	33	2

Vervolg bijlage 18

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
77	Mensje van Keulen	Overspel	1946	1972	59	33	2
78	Dirk Ayelt Kooiman	Montyn	1946	1971	59	34	2
79	Anton Koolhaas	De geluiden van de eerste dag	1912	1956	80	49	2
80	Anton Koolhaas	De hond in het lege huis	1912	1956	80	49	2
81	Anton Koolhaas	Nieuwe maan	1912	1956	80	49	2
82	Anton Koolhaas	Tot waar zal ik je brengen?	1912	1956	80	49	2
83	Anton Koolhaas	Vanwege een tere huid	1912	1956	80	49	2
84	Kees van Kooten	Hedonia	1941	1969	64	36	2
85	Kees van Kooten	Koot graaft zich autobio	1941	1969	64	36	2
86	Kees van Kooten	Modernismen	1941	1969	64	36	2
87	Kees van Kooten	Veertig	1941	1969	64	36	2
88	Kees van Kooten	Zwemmen met droog haar	1941	1969	64	36	2
89	Tim Krabbé	Het gouden ei	1943	1967	62	38	2
90	Tim Krabbé	Vertraging	1943	1967	62	38	2
91	Hubert Lampo	De komst van Joachim Stiller	1920	1942	80	50	1
92	Tessa de Loo	De meisjes van de suikerwerkfabriek	1946	1983	59	22	3
93	Tessa de Loo	De tweeling	1946	1983	59	22	3
94	Tessa de Loo	Het rookoffer	1946	1983	59	22	3
95	Tessa de Loo	Isabelle	1946	1983	59	22	3
96	Vonne van der Meer	Eilandgasten	1952	1985	53	20	3
97	Doeschka Meijsing	Robinson	1947	1976	58	29	3
98	Hannes Meinkema	En dan is er koffie	1943	1974	62	31	2
99	Marga Minco	De glazen brug	1920	1957	80	48	2
100	Marga Minco	De val	1920	1957	80	48	2
101	Marga Minco	Een leeg huis	1920	1957	80	48	2
102	Marga Minco	Het bittere kruid	1920	1957	80	48	2
103	Margriet de Moor	Eerst grijs dan wit dan blauw	1941	1988	64	17	3
104	Harry Mulisch	De aanslag	1927	1952	78	50	2
105	Harry Mulisch	De elementen	1927	1952	78	50	2
106	Harry Mulisch	De ontdekking van de hemel	1927	1952	78	50	2
107	Harry Mulisch	De pupil	1927	1952	78	50	2
108	Harry Mulisch	Het stenen bruidsbed	1927	1952	78	50	2
109	Harry Mulisch	Twee vrouwen	1927	1952	78	50	2
110	Multatuli	Max Havelaar	1820	1860	80	50	1
111	Top Naeff	Schoolidyllen	1878	1899	80	50	1
112	Nescio	De Uitvreter/ Titaantjes	1882	1918	80	50	1
113	Jona Oberski	Kinderjaren	1938	1978	67	27	3

Vervolg bijlage 18

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
114	Connie Palmen	De vriendschap	1955	1991	50	14	3
115	Connie Palmen	De wetten	1955	1991	50	14	3
116	Rascha Peper	Oesters	1949	1990	56	15	3
117	Rascha Peper	Rico's vleugels	1949	1990	56	15	3
118	R.J. Peskens	Mijn tante Coleta	1909	1964	80	41	2
119	Gerard Reve	De avonden	1923	1940	80	50	1
120	Gerard Reve	De vierde man	1923	1940	80	50	1
121	Thomas Rosenboom	Publieke werken	1956	1983	49	22	3
122	Ward Ruyslinck	De ontaarde slapers	1929	1957	76	48	2
123	Ward Ruyslinck	Het reservaat	1929	1957	76	48	2
124	Ward Ruyslinck	Wierook en tranen	1929	1957	76	48	2
125	Arthur van Schendel	Het fregatschip Johanna Maria	1874	1896	80	50	1
126	J. Slauerhoff	Het verboden rijk	1898	1923	80	50	1
127	F. Springer	Bougainville	1932	1962	73	43	2
128	F. Springer	Quissama	1932	1962	73	43	2
129	F. Springer	Tabee New York	1932	1962	73	43	2
130	Jos Vandelloo	De vijand	1925	1953	80	50	2
131	Jos Vandelloo	Het gevaar	1925	1953	80	50	2
132	Simon Vestdijk	De kellner en de levenden	1898	1932	80	50	1
133	Simon Vestdijk	De koperen tuin	1898	1932	80	50	1
134	Simon Vestdijk	De ivoren wachters	1898	1932	80	50	1
135	Simon Vestdijk	Terug tot Ina Damman	1898	1932	80	50	1
136	Lévi Weemoedt	De ziekte van Lodesteijn	1948	1977	57	28	3
137	Leon de Winter	De hemel van Hollywood	1954	1976	51	29	3
138	Leon de Winter	De ruimte van Sokolov	1954	1976	51	29	3
139	Leon de Winter	God's gym	1954	1976	51	29	3
140	Leon de Winter	Hoffman's honger	1954	1976	51	29	3
141	Leon de Winter	Serenade	1954	1976	51	29	3
142	Leon de Winter	Supertex	1954	1976	51	29	3
143	Leon de Winter	Zoeken naar Eileen W.	1954	1976	51	29	3
144	Jan Wolkers	Een roos van vlees	1925	1961	80	44	2
145	Jan Wolkers	Gifsla	1925	1961	80	44	2
146	Jan Wolkers	Kort Amerikaans	1925	1961	80	44	2
147	Jan Wolkers	Terug naar Oegstgeest	1925	1961	80	44	2
148	Jan Wolkers	Turks fruit	1925	1961	80	44	2
149	Joost Zwagerman	De buitenvrouw	1963	1986	42	19	3
150	Joost Zwagerman	Vals licht	1963	1986	42	19	3

Bijlage 19. Studentsonly.nl ‘top tien meest populaire boekverslagen van dit moment’ (23-05-05)

	auteur	titel	gebjr.	debuut	lftd.	schrjr.	groep
1	Anke de Vries *	Blauwe plekken	1937	1972	68	33	2
2	Carry Slee *	Afblijven	1949	1983	56	22	3
3	Tim Krabbé	Het gouden ei	1943	1967	62	38	2
4	Boudewijn Buch	De kleine blonde dood	1948	1976	57	29	3
5	Carry Slee *	Spijt!	1949	1983	56	22	3
6	Karel Glastra v. Loon	De passievruucht	1962	1994	43	11	3
7	Harry Mulisch	De aanslag	1927	1952	78	50	2
8	Jan Wolkers	Turks fruit	1931	1970	74	35	2
9	Marga Minco	Het bittere kruid	1920	1957	80	48	2
10	Carry Slee *	Spijt!	1949	1983	56	22	3

* jeugdliteratuur

Bijlage 20. Brief aan sectiehoofden Nederlands

Rotterdam, maart 2005

Geachte heer / mevrouw,

In het kader van onze masteropleiding Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam zijn wij, Joost van Luijt en Selina Choo, bezig met een afstudeerscriptie. Wij doen onderzoek naar het gebruik van websites met uittreksels voor het leesdossier door HAVO- en VWO- scholieren. Bij dit onderzoek wordt onder meer gekeken naar de mate van het gebruik van dergelijke websites in vergelijking met traditionele gedrukte naslagwerken. Het onderzoek beslaat twee deelonderwerpen: Joost doet onderzoek naar de auteurkeuze van scholieren in relatie tot deze websites en Selina doet onderzoek naar het gebruik van uittrekselsites onder scholieren in relatie tot de kwaliteit van deze websites.

Om dit onderzoek uit te kunnen voeren zijn wij afhankelijk van de medewerking van een aantal middelbare scholen. Om die reden benaderen wij u als sectiehoofd Nederlands. Wij zouden graag een ‘face-to-face’ interview houden van ongeveer 20 minuten met u of een van uw docenten Nederlands over de invulling van uw literatuurlessen en de computervoorzieningen op uw school. Verder zouden we graag een enquête verspreiden onder een aantal HAVO- en VWO-klassen om inzicht te krijgen in hun gebruik van naslagwerken bij het maken van de vereiste leesverslagen. De resultaten van het onderzoek kunnen relevant zijn voor de manier waarop de uittrekselsites tijdens de literatuurles aan de orde komen.

Wij zullen in de loop van deze week telefonisch contact met u opnemen voor een nadere toelichting. Mocht u in de tussentijd vragen hebben dan kunt u telefonisch contact opnemen met Joost van Luijt (tel. 06-14381038) of met onze afstudeerbegeleider Dr. M.N.M. Verboord (tel. 010-4082455).

Wij danken u bij voorbaat voor uw medewerking.

Hoogachtend,

Joost van Luijt
drs. Selina Choo

--	--	--

Internet en leesdossier

Erasmus Universiteit Rotterdam
2005

Vertrouwelijk

Selina Choo
Joost van Luijt

Contactpersoon: Dr. M.N.M. Verboord (tel. 010-4082455)

INTERNET EN LEESDOSSIER

Beste leerling,

Voor je ligt een vragenlijst over internetgebruik en literatuuronderwijs. Op deze manier willen we gegevens verzamelen over het gebruik van websites met uittreksels door HAVO- en VWO-leerlingen.

Dit onderzoek wordt verricht voor onze afstudeerscriptie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Jouw bijdrage aan ons onderzoek is van groot belang.

Het invullen van de vragenlijst werkt als volgt: omcirkel het antwoord dat het meest bij jou past. Bedenk dat er geen 'goed' antwoord is. We zijn geïnteresseerd in jouw gedrag en je persoonlijke mening. We zullen vertrouwelijk omgaan met de gegevens. Dat wil zeggen dat uit de resultaten voor niemand is af te leiden wat jouw antwoord precies is geweest.

Als je een antwoord wilt verbeteren, streep dan je oude antwoord duidelijk door.

Succes met het invullen van de vragenlijst!

Selina Choo

Joost van Luijt

1. Achtergrond gegevens

1-1. In welke klas zit je?

1	3 havo
2	4 havo
3	4 vwo
4	5 vwo

1-2. Welk profiel heb je?

1	cultuur en maatschappij
2	economie en maatschappij
3	natuur en gezondheid
4	natuur en techniek

1-3. Ben je een jongen of een meisje?

1	jongen
2	meisje

1-4. Wat is je leeftijd?

	jaar
--	------

2. Internet

De volgende vragen hebben betrekking op de hoeveelheid computers met internet die in jouw omgeving aanwezig zijn.

2-1. Hoeveel computers met internet zijn er op jouw school die je kunt gebruiken?
Geef een schatting

1	geen
2	1 - 10
3	10 - 50
4	50 - 100
5	meer dan 100

2-2. Hoe vaak maak je gebruik van internet op school?

1	nooit
2	minder dan 1 keer per maand
3	een paar keer per maand
4	een paar keer per week
5	bijna elke dag

2-3. Hoe vaak is er op school een computer met internet vrij?

1	altijd
2	bijna altijd
3	soms
4	bijna nooit
5	nooit

2-4. Heb je thuis een eigen computer met internet? Zo ja, met welke aansluiting?

1	ja, met modem / ISDN-aansluiting
2	ja, met kabel aansluiting
3	ja, met ADSL-aansluiting
4	nee

2-5. Is er elders in huis een computer met internet aanwezig die je kunt gebruiken? Zo ja, met welke aansluiting?

1	ja, met modem / ISDN-aansluiting
2	ja, met kabel aansluiting
3	ja, met ADSL-aansluiting
4	nee

2-6. Hoe vaak maak je thuis gebruik van internet?

1	nooit
2	minder dan 1 keer per maand
3	een paar keer per maand
4	een paar keer per week
5	bijna elke dag

2-7. Waar maak je het meeste gebruik van internet?

1	op school
2	thuis op mijn eigen computer
3	thuis op een andere computer
4	ik maak nooit gebruik van internet
5	anders, namelijk:.....

2-8. Hoeveel uur per dag besteed je gemiddeld aan internet op een doordeweekse dag?

1	ik maak nooit gebruik van internet
2	0 tot 1 uur
3	1 tot 2 uur
4	2 tot 4 uur
5	4 tot 6 uur
6	meer dan 6 uur

2-9. Hoeveel uur per dag besteed je gemiddeld aan internet in het weekend?

1	ik maak nooit gebruik van internet
2	0 tot 1 uur
3	1 tot 2 uur
4	2 tot 4 uur
5	4 tot 6 uur
6	meer dan 6 uur

2-10. Hoeveel uur per week besteed je gemiddeld aan onderstaande bezigheden op internet?

	0 uur	0 – 1 uur	1 – 3 uur	3 – 6 uur	6 – 10 uur	10 – 20 uur	> 20 uur
surfen	1	2	3	4	5	6	7
e-mailen	1	2	3	4	5	6	7
chatten (bijv. msn, chatbox)	1	2	3	4	5	6	7
studeren / huiswerk maken	1	2	3	4	5	6	7
downloaden	1	2	3	4	5	6	7
spelletjes doen	1	2	3	4	5	6	7
iets kopen	1	2	3	4	5	6	7
eigen website maken	1	2	3	4	5	6	7

2-11. Hoeveel geld heb je de afgelopen 12 maanden ongeveer aan computerartikelen besteed?

	€ 0	€ 0 tot € 50	€ 50 tot € 100	€ 100 tot € 200	meer dan € 200
software (games, programma`s etc)	1	2	3	4	5
hardware (memory-stick, videokaart etc)	1	2	3	4	5

3. Lezen

De volgende vragen gaan over het lezen van boeken in je vrije tijd.

3-1. Hoe vaak lees je boeken? (geen strips of studieboeken)

1	vrijwel elke dag
2	een paar keer per week
3	een paar keer per maand
4	minder dan 1 keer per maand
5	vrijwel nooit

3-2. Hoeveel boeken heb je in de afgelopen 12 maanden uitgelezen? (geen strips of studieboeken)

1	geen boeken
2	1 of 2 boeken
3	3 tot 6 boeken
4	7 tot 11 boeken (= iets minder dan 1 boek per maand)
5	1 tot 2 boeken per maand
6	meer dan 2 boeken per maand

3-3. Als je het lezen van boeken voor het leesdossier niet meerekent, hoeveel uur per dag besteed je dan gemiddeld aan het lezen van een boek op een doordeweekse dag?

1	ik lees geen boeken
2	0 tot 1 uur
3	1 tot 2 uur
4	2 tot 4 uur
5	4 tot 6 uur
6	meer dan 6 uur

3-4. Als je het lezen van boeken voor het leesdossier niet meerekent, hoeveel uur per dag besteed je dan gemiddeld aan het lezen van een boek in het weekend?

1	ik lees geen boeken
2	0 tot 1 uur
3	1 tot 2 uur
4	2 tot 4 uur
5	4 tot 6 uur
6	meer dan 6 uur

3-5. Heb je een favoriete auteur, zo ja welke auteur?

1	ja, namelijk:
2	nee

Uittrekselsites

Op internet zijn verschillende websites met uittreksels van boeken te vinden. De volgende vragen gaan over het gebruik van dergelijke websites voor het leesdossier.

Let op: om deze vragen makkelijker te kunnen beantwoorden, kun je gebruik maken van de bijlage met screenshots van de websites. Dit zijn de losse inlegvellen achterin de vragenlijst.

4. www.scholieren.com

4-1. Ken je de website www.scholieren.com? (Zie bijlage, afbeelding A)

1	ja
2	nee (ga verder met vraag 5-1)

4-2. Hoe heb je voor het eerst kennis gemaakt met deze website?

1	doorverwezen door klasgenoten/vrienden
2	doorverwezen door docent
3	via een zoekmachine op internet
4	via banners op internet
5	anders, namelijk:
6	weet niet meer

4-3. Hoe vaak heb je deze website de afgelopen 4 weken bezocht?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

4-4. Hoe vaak heb je deze website dit schooljaar bezocht?

1	0 keer
2	minder dan 10 keer
3	10 tot 20 keer
4	20 tot 30 keer
5	meer dan 30 keer

4-5. Welke onderdelen van deze website heb je wel eens gebruikt? Meerdere antwoorden mogelijk.

1	Uittreksels of boekverslagen
2	Forum of chatbox
3	Prijsvraag
4	Informatie over films en muziek
5	Informatie over studie en werk

4-6. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor deze website. (1=slecht, 10=goed)

ik geef scholieren.com een:	
-----------------------------	--

De volgende vragen gaan over het gedeelte met uittreksels op de website.

4-7. Hoe vaak heb je de afgelopen 4 weken gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website voor je leesdossier?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

4-8. Voor hoeveel boeken van je leesdossier heb je gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website?

1	voor alle boeken
2	voor de meeste boeken
3	voor een paar boeken
4	voor geen enkel boek

4-9. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor de volgende aspecten van de uittrekselsite. (1=slecht, 10=goed) Wanneer je niet bekend bent met dat onderdeel van de website, dan kun je de optie *weet niet* omcirkelen.

	Cijfer	
hoeveelheid uittreksels		weet niet
kwaliteit van de uittreksels		weet niet
zoekfunctie om uittreksels op te vragen		weet niet
hoeveelheid auteurs		weet niet
aantrekkelijkheid van de auteurs		weet niet
bruikbaarheid voor je leesdossier		weet niet
hoeveelheid titels per auteur		weet niet
vormgeving van de website		weet niet
kleurgebruik van de website		weet niet

4-10. Wat is je totaalcijfer voor het uittrekseldeel?
Geef een rapportcijfer van 1 tot 10. (1=slecht, 10=goed)

ik geef het uittrekseldeel van scholieren.com een:	
--	--

5. www.leerlingen.com

5-1. Ken je de website **www.leerlingen.com**?(Zie bijlage, afbeelding B)

1	ja
2	nee (ga verder met vraag 6-1)

5-2. Hoe heb je voor het eerst kennis gemaakt met deze website?

1	doorverwezen door klasgenoten/vrienden
2	doorverwezen door docent
3	via een zoekmachine op internet
4	via banners op internet
5	anders, namelijk:
6	weet niet meer

5-3. Hoe vaak heb je deze website de afgelopen 4 weken bezocht?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

5-4. Hoe vaak heb je deze website dit schooljaar bezocht?

1	0 keer
2	minder dan 10 keer
3	10 tot 20 keer
4	20 tot 30 keer
5	meer dan 30 keer

5-5. Welke onderdelen van deze website heb je wel eens gebruikt? Meerdere antwoorden mogelijk.

1	Uittreksels of boekverslagen
2	Forum of chatbox
3	Prijsvraag
4	Informatie over films en muziek
5	Informatie over studie en werk
6	ringtones en logo's voor gsm

5-6. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor deze website. (1=slecht, 10=goed)

ik geef leerlingen.com een:	
-----------------------------	--

De volgende vragen gaan over het gedeelte met uittreksels op de website.

5-7. Hoe vaak heb je de afgelopen 4 weken gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website voor je leesdossier?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

5-8. Voor hoeveel boeken van je leesdossier heb je gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website?

1	voor alle boeken
2	voor de meeste boeken
3	voor een paar boeken
4	voor geen enkel boek

5-9. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor de volgende aspecten van de uittrekselsite. (1=slecht, 10=goed) Wanneer je niet bekend bent met dat onderdeel van de website, dan kun je de optie *weet niet* omcirkelen.

	Cijfer	
hoeveelheid uittreksels		weet niet
kwaliteit van de uittreksels		weet niet
zoekfunctie om uittreksels op te vragen		weet niet
hoeveelheid auteurs		weet niet
aantrekkelijkheid van de auteurs		weet niet
bruikbaarheid voor je leesdossier		weet niet
hoeveelheid titels per auteur		weet niet
vormgeving van de website		weet niet
kleurgebruik van de website		weet niet

5-10. Wat is je totaalcijfer voor het uittrekseldeel?
Geef een rapportcijfer van 1 tot 10. (1=slecht, 10=goed)

ik geef het uittrekseldeel van leerlingen.com een:	
--	--

6. www.samenvattingen.com

6-1. Ken je de website **www.samenvattingen.com**?(Zie bijlage, afbeelding C)

1	ja
2	nee (ga verder met vraag 7-1)

6-2. Hoe heb je voor het eerst kennis gemaakt met deze website?

1	doorverwezen door klasgenoten/vrienden
2	doorverwezen door docent
3	via een zoekmachine op internet
4	via banners op internet
5	anders, namelijk:
6	weet niet meer

6-3. Hoe vaak heb je deze website de afgelopen 4 weken bezocht?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

6-4. Hoe vaak heb je deze website dit schooljaar bezocht?

1	0 keer
2	minder dan 10 keer
3	10 tot 20 keer
4	20 tot 30 keer
5	meer dan 30 keer

6-5. Welke onderdelen van deze website heb je wel eens gebruikt? Meerdere antwoorden mogelijk.

1	Uittreksels of boekverslagen
2	Forum of chatbox
5	Informatie over studie en werk

6-6. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor deze website. (1=slecht, 10=goed)

ik geef samenvattingen.com een:	
---------------------------------	--

De volgende vragen gaan over het gedeelte met uittreksels op de website.

6-7. Hoe vaak heb je de afgelopen 4 weken gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website voor je leesdossier?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

6-8. Voor hoeveel boeken van je leesdossier heb je gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website?

1	voor alle boeken
2	voor de meeste boeken
3	voor een paar boeken
4	voor geen enkel boek

6-9. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor de volgende aspecten van de uittrekselsite. (1=slecht, 10=goed) Wanneer je niet bekend bent met dat onderdeel van de website, dan kun je de optie *weet niet* omcirkelen.

	Cijfer	
hoeveelheid uittreksels		weet niet
kwaliteit van de uittreksels		weet niet
zoekfunctie om uittreksels op te vragen		weet niet
hoeveelheid auteurs		weet niet
aantrekkelijkheid van de auteurs		weet niet
bruikbaarheid voor je leesdossier		weet niet
hoeveelheid titels per auteur		weet niet
vormgeving van de website		weet niet
kleurgebruik van de website		weet niet

6-10. Wat is je totaalcijfer voor het uittrekseldeel?
Geef een rapportcijfer van 1 tot 10. (1=slecht, 10=goed)

ik geef het uittrekseldeel van samenvattingen.com een:	
--	--

7. www.collegenet.nl

7-1. Ken je de website **www.collegenet.nl**? (Zie bijlage, afbeelding D)

1	ja
2	nee (ga verder met vraag 8-1)

7-2. Hoe heb je voor het eerst kennis gemaakt met deze website?

1	doorverwezen door klasgenoten/vrienden
2	doorverwezen door docent
3	via een zoekmachine op internet
4	via banners op internet
5	anders, namelijk:
6	weet niet meer

7-3. Hoe vaak heb je deze website de afgelopen 4 weken bezocht?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

7-4. Hoe vaak heb je deze website dit schooljaar bezocht?

1	0 keer
2	minder dan 10 keer
3	10 tot 20 keer
4	20 tot 30 keer
5	meer dan 30 keer

7-5. Welke onderdelen van deze website heb je wel eens gebruikt? Meerdere antwoorden mogelijk.

1	Uittreksels of boekverslagen
2	Forum of chatbox
3	Prijsvraag
4	Informatie over films en muziek
5	Informatie over studie en werk

7-6. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor deze website. (1=slecht, 10=goed)

ik geef collegenet.nl een:	
----------------------------	--

De volgende vragen gaan over het gedeelte met uittreksels op de website.

7-7. Hoe vaak heb je de afgelopen 4 weken gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website voor je leesdossier?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

7-8. Voor hoeveel boeken van je leesdossier heb je gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website?

1	voor alle boeken
2	voor de meeste boeken
3	voor een paar boeken
4	voor geen enkel boek

7-9. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor de volgende aspecten van de uittrekselsite. (1=slecht, 10=goed) Wanneer je niet bekend bent met dat onderdeel van de website, dan kun je de optie *weet niet* omcirkelen.

	Cijfer	
hoeveelheid uittreksels		weet niet
kwaliteit van de uittreksels		weet niet
zoekfunctie om uittreksels op te vragen		weet niet
hoeveelheid auteurs		weet niet
aantrekkelijkheid van de auteurs		weet niet
bruikbaarheid voor je leesdossier		weet niet
hoeveelheid titels per auteur		weet niet
vormgeving van de website		weet niet
kleurgebruik van de website		weet niet

7-10. Wat is je totaalcijfer voor het uittrekseldeel?
Geef een rapportcijfer van 1 tot 10. (1=slecht, 10=goed)

ik geef het uittrekseldeel van collegenet.nl een:	
---	--

8. www.studentonly.nl

8-1. Ken je de website **www.studentonly.nl**? (Zie bijlage, afbeelding E)

1	ja
2	nee (ga verder met vraag 8-11)

8-2. Hoe heb je voor het eerst kennis gemaakt met deze website?

1	doorverwezen door klasgenoten/vrienden
2	doorverwezen door docent
3	via een zoekmachine op internet
4	via banners op internet
5	anders, namelijk:
6	weet niet meer

8-3. Hoe vaak heb je deze website de afgelopen 4 weken bezocht?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

8-4. Hoe vaak heb je deze website dit schooljaar bezocht?

1	0 keer
2	minder dan 10 keer
3	10 tot 20 keer
4	20 tot 30 keer
5	meer dan 30 keer

8-5. Welke onderdelen van deze website heb je wel eens gebruikt? Meerdere antwoorden mogelijk.

1	Uittreksels of boekverslagen
5	Informatie over studie en werk
6	ringtones en logo's voor gsm
7	top tien van uittreksels

8-6. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor deze website. (1=slecht, 10=goed)

ik geef students only een:	
----------------------------	--

De volgende vragen gaan over het gedeelte met uittreksels op de website.

8-7. Hoe vaak heb je de afgelopen 4 weken gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website voor je leesdossier?

1	0 keer
2	1 tot 3 keer
3	4 tot 6 keer
4	7 tot 10 keer
5	meer dan 10 keer

8-8. Voor hoeveel boeken van je leesdossier heb je gebruik gemaakt van het gedeelte met uittreksels op deze website?

1	voor alle boeken
2	voor de meeste boeken
3	voor een paar boeken
4	voor geen enkel boek

8-9. Geef een rapportcijfer van 1 tot 10 voor de volgende aspecten van de uittrekselsite. (1=slecht, 10=goed) Wanneer je niet bekend bent met dat onderdeel van de website, dan kun je de optie *weet niet* omcirkelen.

	Cijfer	
hoeveelheid uittreksels		weet niet
kwaliteit van de uittreksels		weet niet
zoekfunctie om uittreksels op te vragen		weet niet
hoeveelheid auteurs		weet niet
aantrekkelijkheid van de auteurs		weet niet
bruikbaarheid voor je leesdossier		weet niet
hoeveelheid titels per auteur		weet niet
vormgeving van de website		weet niet
kleurgebruik van de website		weet niet

8-10. Wat is je totaalcijfer voor het uittrekseldeel?
Geef een rapportcijfer van 1 tot 10. (1=slecht, 10=goed)

ik geef het uittrekseldeel van studentonly.nl een:	
--	--

8-11. Welke andere websites met uittreksels die niet hier genoemd zijn heb je wel eens gebruikt voor je leesdossier?

.....
.....
.....
.....

9. Uittreksels

De volgende vragen gaan over het gebruik van uittreksels bij het maken van je leesverslagen voor het leesdossier.

9-1. Hoeveel leesverslagen heb je tot nu toe geschreven voor je leesdossier?

.....	leesverslagen
-------	---------------

9-2. Hoe vaak maak je gebruik van onderstaande naslagwerken en bronnen bij het maken van een leesverslag voor het leesdossier?

	nooit	soms	vaak	altijd
uittrekselsites op internet	1	2	3	4
cd-rom met uittreksels	1	2	3	4
zoekmachines op internet (bijv. google)	1	2	3	4
uittrekselboeken	1	2	3	4
literaire encyclopedie	1	2	3	4
recensies (uit kranten, tijdschriften)	1	2	3	4
uittreksels van andere leerlingen	1	2	3	4

9-3. Gebruik je uittrekselsites bij het maken van een leesverslag, en zo ja hoeveel van die sites gebruik je dan voor één leesverslag?

1	ik maak geen gebruik van uittrekselsites
2	1 website
3	2 websites
4	3 websites
5	meer dan 3 websites

9-4. Hoeveel uittreksels gebruik je gemiddeld van die sites voor één leesverslag?

1	ik gebruik geen uittreksels van die sites
2	1 uittreksel
3	2 tot 3 uittreksels
4	4 tot 5 uittreksels
5	meer dan 5 uittreksels

9-5. Hoe lang zoek je gemiddeld voor één leesverslag naar uittreksels op die sites?

1	ik maak geen gebruik van uittrekselsites
2	0 tot 15 minuten
3	15 tot 30 minuten
4	30 tot 60 minuten
5	langer dan 60 minuten

9-6. Maak je zelf wel eens uittreksels voor die sites en zo ja hoeveel heb je er dan gemaakt?

1	ja, in totaal:	uittreksels
2	nee		

9-7. Veel mensen krijgen wel eens advies om een bepaald boek te lezen. Krijg jij wel eens advies van de onderstaande personen bij de keuze van een boek voor je leesdossier? Zo ja, hoeveel waarde hecht je dan aan dat advies? (1= geen waarde, 5= veel waarde)

je vader / moeder	nee	ja ->	1	2	3	4	5
je broer / zus	nee	ja ->	1	2	3	4	5
je vrienden	nee	ja ->	1	2	3	4	5
je klasgenoten	nee	ja ->	1	2	3	4	5
de docent	nee	ja ->	1	2	3	4	5

9-8. Hoe belangrijk zijn de volgende eigenschappen van een boek voor jouw keuze van dat boek voor het leesdossier? Geef op een schaal van 1 tot 5 aan hoeveel invloed onderstaande eigenschappen hebben op jouw keuze (1= geen invloed, 5=veel invloed)

een bekende auteur	1	2	3	4	5
een pakkende titel	1	2	3	4	5
een interessant onderwerp	1	2	3	4	5
het aantal pagina's (dikte)	1	2	3	4	5
het boek heeft een (literaire) prijs gewonnen	1	2	3	4	5
het aantal beschikbare uittreksels	1	2	3	4	5
het boek staat in top 10 uittrekselsite(s)	1	2	3	4	5
het boek is verfilmd	1	2	3	4	5

10. Het leesdossier

De volgende vragen gaan over de boeken die je tot nu toe hebt gelezen voor je leesdossier.

10-1. Welke auteurs uit de onderstaande lijst heb je voor het leesdossier gelezen? Omcirkel het cijfer voor de auteurs die je gelezen hebt en vul achter de auteursnaam de gelezen titel in.

1	Heleen van Royen:	
1	Marga Minco:	
1	Arnon Grunberg:	
1	Tessa de Loo:	
1	Ferdinand Bordewijk:	
1	Karel Glastra van Loon:	
1	W.F. Hermans:	
1	Connie Palmen:	
1	Zohra Zarouali:	
1	Jan Wolkers:	
1	Tim Krabbe:	
1	Hans Sahar:	
1	Leon de Winter:	
1	Frederik van Eeden:	
1	Simon Vestdijk:	
1	Kees van Beijnum:	

1	Joost Zwagerman:	
1	Willem Elsschot:	
1	Kader Abdolah:	
1	Hella S. Haasse:	
1	Boudewijn Buch:	
1	Jessica Durlacher:	
1	Gerard Reve:	
1	Harry Mulisch:	
1	Ward Ruyslinck:	
1	Jeroen Brouwers:	
1	Renate Dorrestein:	
1	J. Bernlef:	
1	Yvonne Keuls:	
1	Maarten `t Hart:	
1	Anna Enquist:	
1	Multatuli:	
1	Ronald Giphart:	

10-2. Als je boeken hebt gelezen die niet in de bovenstaande lijst voorkomt dan kun je de naam van de auteur en de titel hieronder invullen:

auteur:	titel:

10-3. Hoeveel boeken van je leesdossier heb je daadwerkelijk uitgelezen?

1	geen enkel boek uitgelezen
2	een paar boeken uitgelezen
3	de meeste boeken uitgelezen
4	alle boeken uitgelezen

10-4. Met hoeveel plezier heb je de boeken voor je leesdossier gelezen?

1	geen enkel boek met plezier gelezen
2	sommige boeken met plezier gelezen
3	de meeste boeken met plezier gelezen
4	alle boeken met plezier gelezen

11. School

De volgende vragen gaan over de literatuurlessen Nederlands op jouw school.

11-1. Wat vind je van de literatuurles Nederlands?

1	saai
2	soms boeiend
3	vaak boeiend
4	altijd boeiend

11-2. Hoe vaak kwamen uittrekselsites tijdens de literatuurles ter sprake in het afgelopen schooljaar?

1	Uittrekselsites kwamen tijdens de literatuurles niet ter sprake
2	1 keer
3	2 tot 3 keer
4	4 tot 5 keer
5	meer dan 5 keer
6	anders, namelijk:.....

11-3. In welke mate heeft de docent je afgeraden of aangeraden om die uittrekselsites te gebruiken?

1	docent heeft er niets over gezegd
2	docent heeft het verboden
3	docent heeft het afgeraden maar niet verboden
4	docent heeft het toegestaan
5	docent heeft het aangeraden

11-4. Hoeveel vrijheid heb je bij het kiezen van de boeken voor je leesdossier?

1	er is een verplichte lijst waaruit gekozen moet worden
2	leerlingen zijn vrij te kiezen, maar de leraar moet de boeken goedkeuren
3	er is een verplichte lijst, maar leerlingen mogen in overleg met de leraar ook andere boeken kiezen
4	leerlingen zijn helemaal vrij te kiezen

11-5. Heeft de docent wel eens een boek voor je leesdossier afgekeurd? Zo ja, welk(e) boek(en) was / waren dit dan?

1	nee
2	ja, namelijk het / de volgende boek(en):

11-6. Hoe vaak wordt er in de klas tijdens de literatuurles gediscussieerd over de boeken die de leerlingen kiezen voor hun leesdossier?

1	nooit
2	bijna nooit
3	soms
4	vaak

Tot Slot

Bedankt voor het invullen van de vragen!

Heb je nog opmerkingen naar aanleiding van deze vragenlijst?

Bijlage 22. Insteekvellen 'Internet en leesdossier'

A. Scholieren.com (http://www.scholieren.com/)

Spiektips
Links
Rekenmachine
Toevoegen
Huiswerk-FAQ
Chatbox
Columns
Films
Muziek
Prijsvraag!
Extra's!
Forum
Videoclips
Adverteren

Doorzoek de uittrekseldatabase

Zoek op trefwoord (titel en/of auteur)

Uitgebreide zoekopties ▾

Auteur	Titel	Kwaliteit	Woorden	Niveau	Taal
Harry Mulisch	Archibald Strohhalm	★★★★	800		
Harry Mulisch	Bericht aan de rattenkoning	★★★★	1.150		
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	7.150	4HAVO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	5.100		
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.450	4VWO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	1.650		
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	1.700	4HAVO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	1.600		
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	1.800	3e klas	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	1.350	4VMO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	3.250	5VWO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.700		
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	3.400	4HAVO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.200	6VWO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	5.850		
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.950	4VWO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	1.800	4VWO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.900	4HAVO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.500	3HAVO	
Harry Mulisch	De aanslag	★★★★	2.150	4VWO	

287 uittreksels gevonden (0.04 sec.) [Pagina 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6...]

B. Leerlingen.com (<http://www.leerlingen.com/>)

The screenshot shows the website 'leerlingen.com' with a search bar for 'Filmladder.nl'. The search criteria are: 'mulisch', 'Alle vakken', and 'boekverslag'. The search button is labeled 'zoek'. Below the search bar, it says '101 items gevonden. Pagina 1 van 5 pagina's.' The search results are displayed in a table:

Soort	Titel	Auteur
boekverslag	Archibald Strohalm	Harry Mulisch
boekverslag	De aanslag	Harry Mulisch
boekverslag	De aanslag	Harry Mulisch
boekverslag	De aanslag	Harry Mulisch

C. Samenvattingen.com (<http://www.samenvattingen.com/>)

The screenshot shows the website 'scholieren.samenvattingen.com'. The search criteria are: 'mulisch'. The search results are displayed in a list:

- 1. Harry Mulisch**
Leven Harry Kurt Victor Mulisch wordt geboren op 29 juli 1927 in Haarlem. Over zijn eigen geboorte zegt hij: 'Op vrijdag 29 juli werd ik, negen pond zwaar, uit de Stille Ocean...'
URL: @ Samenvattingen.com - Samenvattingen.com - 09 december 2000 - 1482 woorden
- 2. Mulisch, Harry**
Om Mulisch' werk te begrijpen is het belangrijk om meer van hem af te weten. Zijn vader K.V.K. Mulisch was een Oostenrijkse oud-officier die na de Eerste Wereldoorlog naar...
URL: @ Samenvattingen.com - Samenvattingen.com - 03 december 2002 - 839 woorden
- 3. De aanslag - Harry Mulisch**
De belangrijkste gebeurtenissen is dus de aanslag want, daar draait het hele verhaal om. Verder gebeurt er niet zo gek veel in de film alleen dat Anton er steeds meer achter komt...
URL: @ Samenvattingen.com - Samenvattingen.com - 08 december 2000 - 199 woorden
- 4. Archibald Strohalm - Mulisch, Harry**
Archibald Strohalm voont aan het kerkplein in een 'godvruchtig' stadje. Hij werkt als secretaris bij een liefdadigheidsinstelling die bejaardentehuizen beheert. In het huis aan...
URL: @ Samenvattingen.com - Samenvattingen.com - 03 december 2002 - 1191 woorden

D. Collegenet (<http://www.collegenet.nl/>)

CollegeNet
Huiswerkhulp site

Een compleet overzicht van alle open dagen

Uittreksels & Verslagen
Vakkenlink
Hulpmateriaal
Forum
Examens
Studiekeuze en -test
Nieuwsbrieven
Examentrainer
Bijlagen
Links

Sitemap
Contact
FAQ

TOP 3

- 1 Gerrit Komrij-Gouden Woorden Komrij bekijkt Nederlandse berichtgeving met cynische bril
- 2 Meer horror in The Ring Two De vloek van Samara keert terug, en hoel!
- 3 Within Temptation: Silent Force WT won Edison Award beste band

NIUWS

- 22/03 Bloedbad op Amerikaanse school Leering schiet in het wilde weg zeven mensen dood op school in Minnesota
- 22/03 Dief geeft geld terug Dief krijgt spijt en geeft gestolen 5.000 euro terug aan Zuid-Hollandse winkelier
- 22/03 Maar docent in de fik Twee meisjes uit Dordrecht steken het haar van 57-jarige lerares aan
- 21/03 3FM Awards winnaar: Anouk Dit jaar voor het eerst: 3FM Awards
- 21/03 Stenengooiers doen examen Stenengooiers mogen een paar dagen de cel uit om examen te doen

PRIVSVRAG

In het vervolg op The Ring komt Samara terug! De horror begint opnieuw. Doe mee en win een The Ring Two t-shirt.

TIP 1 OPEN DAGEN

Kijk voor alle open dagen in de Open Dagen Kalender.

SPOTLIGHT

Nieuw en alleen bij ons: Examenbundel met de examens 2004 van zeven vakken naar keuze, plus een cd-rom met alle examens van de afgelopen 3 jaar. En dat voor slechts 23 euro! Bestel snel!

FILMS OP TV

Vandaag op televisie:
Lethal Weapon II
Actie, VS, 1992
Om 20:30 op SBS6
Back to the future part II
Aventura, VS, 1989
Om 20:30 op Veronica
Enigma
Romantiek, GB, 2001
Om 00:05 op Canvas
Cerk Romano
Komedie, VS, 2001
Om 00:50 op BBC1

WEET JE DAT

Rozenbottels 25x zoveel vitamine C bevatten als sinaasappels?
www.wistudat.net

TAAFCOLUMN

Waarom krijgen namen van maanden en dagen geen hoofdletter? In de nieuwe Taalcolumn vind je het antwoord.
Taalcolumn-archief

http://ad.nl.doubleclick.net/clk%3B%3D%33243330%2a%3B%3E925202%3B%3E0%3B%3E755609%3B1-468%3B118952%3B1

Kleintjesmarkt.nl De grootste regionale marktplaats

Uittreksels & Verslagen

1. Kies het vak: Alle vakken

2. Je wilt zoeken op: Alle vaksoorten

3. van het type: Alle types

4. Wat befreemd is:

5. Zoek

grootste regionale marktplaats

Uittreksels & Verslagen

Noast alle door scholieren ingeleverde verslagen, hebben we op Collegenet verslagen die door docenten gemaakt zijn. Superhandig! [Meer weten?](#)

Vak	Auteur	Titel	Taal	Verslagtype	Beoordeling docent	Pagina 1/8
Nederlands	Mulisch, Harry	De oerplag	Nederlands	Top 150	☆☆☆☆	UWP
Nederlands	Mulisch, Harry	De elementen	Nederlands	Top 150	☆☆☆☆	UWP
Nederlands	Mulisch, Harry	De ontdekking van de hemel	Nederlands	Top 150	☆☆☆☆	UWP
Nederlands	Mulisch, Harry	De popel	Nederlands	Top 150	☆☆☆☆	UWP
Nederlands	Mulisch, Harry	Het stenen bruidsbod	Nederlands	Top 150	☆☆☆☆	UWP
Nederlands	Mulisch, Harry	Ties vrouwen	Nederlands	Top 150	☆☆☆☆	UWP
Nederlands	Mulisch, Harry	Bericht aan de	Nederlands	Uittreksels	-	-
Nederlands	Mulisch, Harry	Battenkoning	Nederlands	Uittreksels	-	-
Nederlands	Mulisch, Harry	Riesford	Nederlands	Uittreksels	-	-

E. Students Only! (<http://www.studentsonly.nl/>)

StudentsOnly.NL - Microsoft Internet Explorer aangeboden door @Home

Bestand Beveiligen Beeld Favorieten Extra Help

Vorige Zoeken Favorieten

Adres <http://www.studentsonly.nl/> Ga naar

STUDENTS ONLY!

www.belnu.nl
GRATIS 300 belminuten
GRATIS 1000
meer info
klik hier

Advertising by AdLINK. Wilt u ook adverteren? Klik hier voor meer informatie.

WOENSDAG 6 APRIL 2005
Je bent nu op de homepage. Er zijn 78 bezoekers online.

HOME

UITTREKSELS

- * HBO & WO
- * Boekverslagen/leesdossiers
- * Scripties
- * Nieuwste aanwinsten
- * Bezorgservice
- * Maand top 10
- * Uittreksels toevoegen
- * Studietoelagen bestellen

Welkom op StudentsOnly - Al bijna 9 jaar een begrip op Internet!

StudentsOnly wordt dagelijks door meer dan 10.000 scholieren & studenten bezocht! Op deze site alles voor jouw studie of opleiding met o.a. duizenden uittreksels en opleidingsinfo in onze populaire (vernieuwde) rubriek STRAKSSTUDEREN. Kies snel hier links wat je wilt doen. Veel plezier!

Laatste nieuws verzorgd door iCLIP knipselservice:

6 -4 -2005 : Aanpak discriminerende jongeren

StudentsOnly.nl - Microsoft Internet Explorer aangeboden door @Home

Bestand Beveiligen Beeld Favorieten Extra Help

Vorige Zoeken Favorieten

Adres <http://www.studentsonly.nl/uittreksels/> Ga naar

STUDENTS ONLY!

Advertising by AdLINK. Wilt u ook adverteren? Klik hier voor meer informatie.

DINSDAG 22 MAART 2005
Je bent nu op de afdeling UITTREKSELS. Er zijn 93 bezoekers online.

HOME

UITTREKSELS

- * HBO & WO
- * Boekverslagen/leesdossiers
- * Scripties
- * Nieuwste aanwinsten
- * Bezorgservice
- * Maand top 10
- * Uittreksels toevoegen
- * Studietoelagen bestellen

Welkom op StudentsOnly / UITTREKSELS / Middelbaar onderwijs!

Wanneer je wilt zoeken in de database met GRATIS boekverslagen, kan dit door hieronder jouw zoekopdracht in te vullen. Dit moet of de auteur zijn of de titel van het boek wat je zoekt. Klik vervolgens op ZOEK! en je krijgt op de volgende pagina de resultaten van jouw zoekopdracht.

Voer hier de titel of auteur in! Zoeken

voer OF de titel OF de auteur in!

***Bijlage 23. Door respondenten gelezen voorgelegde auteurs, gesorteerd op aantal keren gelezen.
(enquête 'Internet en leesdossier')***

auteur	geb.jaar	debuut	groep*	gelezen absoluut	gelezen %
Tim Krabbe	1943	1967	2	115	12,9
Harry Mulisch	1927	1952	2	98	11
Ronald Giphart	1965	1992	3	72	8,1
Tessa de Loo	1946	1983	3	71	8,0
Marga Minco	1920	1957	2	67	7,5
Boudewijn Buch	1948	1976	3	67	7,5
Jan Wolkers	1925	1961	2	66	7,4
Karel Glastra v. Loon	1962	1994	3	49	5,4
Kees van Beijnum	1954	1991	3	37	4,1
Leon de Winter	1954	1976	3	30	3,3
Renate Dorrestein	1954	1983	3	26	2,9
Hella S. Haasse	1918	1945	2	25	2,8
Maarten `t Hart	1944	1971	2	23	2,6
Yvonne Keuls	1931	1965	2	17	1,9
J. Bernlef	1937	1960	2	15	1,7
Multatuli	1820	1860	1	15	1,7
W.F. Hermans	1921	1947	2	13	1,5
Joost Zwagerman	1963	1986	3	13	1,5
Ferdinand Bordewijk	1884	1916	1	11	1,2
Arnon Grunberg	1971	1994	3	9	1,0
Jessica Durlacher	1961	1985	3	8	0,9
Willem Elsschot	1882	1913	1	7	0,8
Ward Ruyslinck	1929	1957	2	7	0,8
Gerard Reve	1923	1940	1	6	0,7
Anna Enquist	1945	1991	3	6	0,7
Kader Abdolah	1954	1993	3	5	0,6
Zohra Zarouali	1970	1989	3	4	0,4
Connie Palmen	1955	1991	3	3	0,3
Hans Sahar	1974	1995	3	3	0,3
Heleen van Royen	1965	2000	3	2	0,2
Frederik van Eeden	1860	1885	1	1	0,1
Simon Vestdijk	1898	1932	1	1	0,1
Jeroen Brouwers	1940	1964	2	1	0,1
totaal				893	100

groep: (1) debuut tot 1945, (2) debuut 1945-1974, (3) debuut 1975-heden

Bijlage 24. Door respondenten spontaan genoemde auteurs (enquête 'Internet en leesdossier')

	auteur	geb. jaar	leeftijd	debuut	schrijffjaren	gelezen	groep
1	Carl Friedman	1952	53	1991	14	25	3
2	Bredero	1585	80	1612	50	7	1
3	Naima El Bezaz	1974	31	1995	10	7	3
4	Onbekend (Karel ende Elegast)		80		50	7	1
5	Adriaan van Dis	1946	59	1983	22	5	3
6	Rasha Peper	1949	56	1990	15	5	3
7	Onbekend (Mariken van Nieumeghen)		80		50	5	1
8	Joost van den Vondel	1587	80	1605	50	4	1
9	Anton Koolhaas	1912	80	1956	49	3	2
10	E.J. Potgieter	1808	80	1836	50	3	1
11	Hugo Claus	1929	76	1947	50	3	2
12	Rhijnvis Feith	1753	80	1782	50	3	1
13	Vonne van der Meer	1952	53	1985	20	3	3
14	Abdelkader Benali	1975	30	1996	9	2	3
15	Anne Frank	1929	76	1944	50	2	1
16	Arthur Japin	1956	49	1991	14	2	3
17	Doeschka Meijsing	1947	58	1976	29	2	3
18	Hafid Bouazza	1970	35	1996	9	2	3
19	Helga Ruebsamen	1934	71	1964	41	2	2
20	Hubert Lampo	1920	80	1942	50	2	1
21	J. Oberski	1938	67	1978	27	2	3
22	Kees van Kooten	1941	64	1961	44	2	2
23	Kristien Hemmerechts	1955	50	1987	18	2	3
24	P.C. Hooft	1581	80	1602	50	2	1
25	Saskia Noort	1967	38	2003	2	2	3
26	Onbekend (Beatrijs)		80		50	2	1
27	Onbekend (Van den Vos Reynaerde)		80		50	2	1
28	Jos Vandelloo	1925	80	1953	50	1	2
29	Annelies Verbeke	1976	29	2003	2	1	3
30	Bart Chabot	1954	51	1979	26	1	3
31	Betje Wolff	1738	80	1763	50	1	1
32	Bram Hulzebos	1968	37	1999	6	1	3
33	Cees Nooteboom	1933	72	1955	50	1	2

Vervolg bijlage 24

	auteur	geb. jaar	leeftijd	debuut	schrijffjaren	gelezen	groep
34	Clark Accord	1961	44	1999	6	1	3
35	Eva Bentis	1951	54	1989	16	1	3
36	Godfried Bomans	1913	80	1941	50	1	1
37	Hannes Meinkema	1943	62	1974	31	1	2
38	Hieronymus van Alphen	1746	80	1771	50	1	1
39	Jacques Perk	1859	80		50	1	1
40	Jacques Presser	1899	80	1941	50	1	1
41	Jef Geeraerts	1930	75	1964	41	1	2
42	Joris Moens	1962	43	1993	12	1	3
43	Khalid Boudou	1974	31	2001	4	1	3
44	Koos van Zomeren	1946	59	1966	39	1	2
45	Lulu Wang	1960	45	1997	8	1	3
46	Maria Stahlie	1955	50	1987	18	1	3
47	Martine Carton	1955	50	1978	27	1	3
48	Nescio	1882	80	1918	50	1	1
49	Nicolien Mizee	1965	40	2000	5	1	3
50	Nilgun Yerli	1969	36	2000	5	1	3
51	Oscar v. d. Boogaard	1964	41	1990	15	1	3
52	Patricia de Landtsheer	1952	53	1979	26	1	3
53	Pieter Langendijk	1683	80	1712	50	1	1
54	R.J. Peskens	1909	80	1964	41	1	2
55	Remco Campert	1929	76	1951	50	1	2
56	Theo Thijssen	1879	80	1905	50	1	1
57	Theun de Vries	1907	80	1925	50	1	1
58	Walter van den Broeck	1941	64	1967	38	1	2
59	Yasmine Allas	1967	38	1998	7	1	3
60	Onbekend (Elckerlijc)		80		50	1	1
			62,6		32,4	141	

Bijlage 25. Auteurs met meerdere titels bij door respondenten voorgelegde auteurs (enquête 'Internet en leesdossier')

auteur	titels	groep
Marga Minco	3	2
F. Bordewijk	3	1
Jan Wolkers	3	2
Tim Krabbe	3	2

Vervolg bijlage 25

auteur	titels	groep
Harry Mulisch	3	2
Zohra Zarouali	2	3
Leon de Winter	2	3
Renate Dorrestein	2	3
Yvonne Keuls	2	2
Anna Enquist	2	3
Ronald Giphart	2	3

Bijlage 26. Auteurs met meerdere titels bij spontaan genoemde auteurs (enquête 'Internet en leesdossier')

auteur	titels	groep
Adriaan van Dis	3	3
Hugo Claus	3	2
Abdelkader Benali	2	3
Anton Koolhaas	2	2
Arthur Japin	2	3
Bredero	2	1
Carl Friedman	2	3
Hafid Bouazza	2	3
Jos Vandelloo	2	2
Kees van Kooten	2	2
Kristien Hemmerechts	2	3
Naima El Bezaz	2	3
Rasha Peper	2	3
Vonne van der Meer	2	3